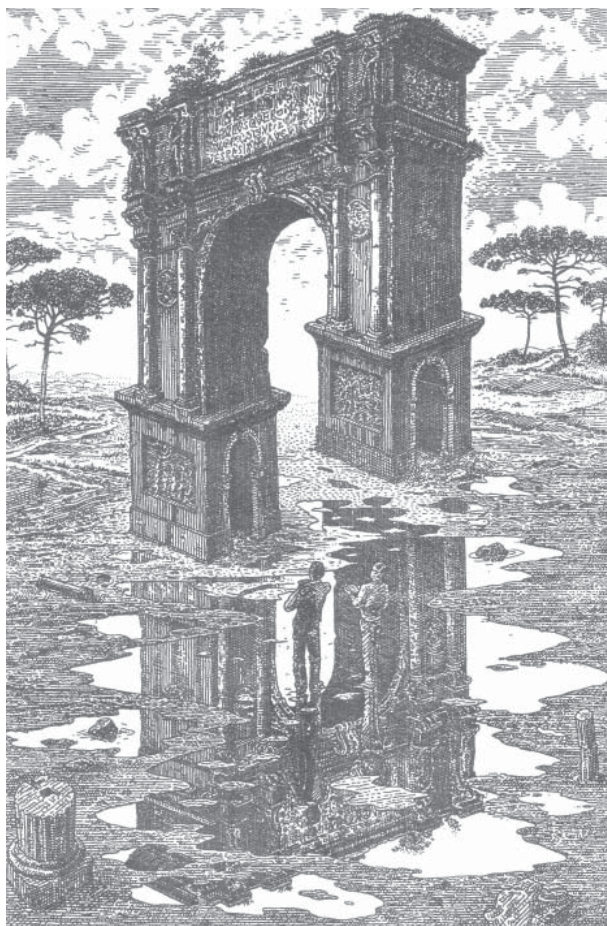

EGYÜTT

IRODALOM - MŰVÉSZET - KULTÚRA

2007

1

EGYÜTT

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG KÁRPÁTALJAI ÍRÓCSOPORTJÁNAK FOLYÓIRATA

AZ 1965–67 KÖZÖTT UNGVÁRON MEGJELENT SZAMIZDAT KIADVÁNY JOGUTÓDJA

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök: Vári Fábián László

Főszerkesztő: Nagy Zoltán Mihály

Tagok: Barzsó Tibor (olvasószerkesztő), S. Benedek András (főmunkatárs, alapító főszerkesztő 1965–67), Botlik József, Dupka György (lapigazgató), Fodor Géza, Füzesi Magda, Horváth Sándor, Ivaskovics József (művészeti szerkesztő), Penckófer János, Pomogáts Béla

Megjelenik negyedévente az Intermix Kiadó, a Szülőföld Alap és a Credo Alapítvány támogatásával

Levélcím: Nagy Zoltán Mihály, 90221 Csonkapapi, Mező u. 168., Beregszászi járás,
tel.: 06 70 231 72 20; +38 096 465 5624; e-mail: n.zoltanmihaly@freemail.hu
Versrovat: Vári Fábián László, 90255 Mezővári, Városderék u. 28., Beregszászi járás,
vez. tel.: 8 241 73 2 01, mobil: 06 20 334 34 69
A szerkesztőbizottság ungvári címe: 88000 Ungvár, Babuskin tér 5/a,
tel.: 00 380 31 22 64 37 37, fax: 00 380 31 26 1 70 27
E-mail: titkarsag@mekk.uz.ua; <http://www.hhrf.org/mekk/egyutt>;
<http://epa.oszk.hu/00500/00500>

Felelős kiadó: Dupka György

Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége, 88000 Ungvár, Babuskin tér 5/a

E-mail: gyorgy@d.uzhgorod.ua

Tördelés, képfeldolgozás, nyomdai előkészítés: CA Stúdió. Készült a Borneo Kft.-ben.

A címlap Orosz István grafikusművész munkája.

Terjesztő: Ugocsa Könyvesbolt-hálózat, dr. Kovács Elemér és Kovács Katalin.

Tel./fax: 8 243 214 54, Nagyszőlős, Gagarin út 47.

Magyarországon terjeszti a Kárpátaljai Szövetség, Magyarok Háza,
1052 Budapest, Semmelweis u. 1/3.

Lapengedély száma: 3 T No. 188

A folyóiraton nyereség nem képződik

TARTALOM

- 3** VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Útravaló (vers)
- 4** S. BENEDEK ANDRÁS: Kelet Párizsa (vers)
- 5** POMOGÁTS BÉLA: A Himnusz ünnepén (jegyzet)
- 8** CZÉBELY LAJOS: Elégia tébolyult évszakokról (vers)
- 11** PENCKÓFER JÁNOS: Fényfolyam (prózarészlet)
- 22** NAGY ZOLTÁN MIHÁLY: „Vezetők” és „vezetettek”? (jegyzet)
- 23** BAKOS KISS KÁROLY: Dráma, Pán a lámpavason (versek)
- 24** BAGU LÁSZLÓ: a déli sarkkör legendája (vers)
- 25** VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Tábori posta (regényrészlet)
- 31** BECSKE JÓZSEF LAJOS: Megkésett betlehemes (vers)
- 32** FERENCZI TIHAMÉR: Kívánságok (vers)
- 32** RÉKASY ILDIKÓ: Szülinapi biztató (vers)
- 33** BARTHA GUSZTÁV: Sajgás (regényrészlet)
- 49** FODOR GÉZA: Az észt nyelvről, irodalomról, kapcsolatokról
– kárpátaljai magyar nézőpontból (jegyzet)
- 52** MATS TRAAAT: Medve utca 1922, Március (versek)
- 53** WEINRAUCH KATALIN: Különös álom (elbeszélés)
- 58** SZABÓ ISTVÁN KEVE: De csakugyan léteznek..., Farác,
Petőfivel Petőfiért (versek)
- 60** A rászedett Marko, (ruszin népballada VÁRI FÁBIÁN
LÁSZLÓ fordításában)
- 62** FODOR GÉZA: Hazatérő szövegek (jegyzet)
- 64** KOVÁCS VILMOS: Uráli népek és a honfoglaló konglo-
merátum (tanulmányrészlet)
- 71** S. BENEDEK ANDRÁS: Amíg a freskó összeáll (recenzió);
Vallomás eltávozott barátom perében (jegyzet)
- 75** ZÁVODSZKY GÉZA: A kárpátaljai magyarság tövises útja
(recenzió)
- 78** FÜSSI-NAGY GÉZA: Tömör valóság (recenzió)

- 80** KUDLA GYÖRGY: Egy új tehetség második könyvéről
(recenzió)
- 81** BAKOS KISS KÁROLY: Itthontalanul? (recenzió)
- 84** LENGYEL JÁNOS: II. Rákóczi Ferenc hadseregének
felépítése és harcmódora (tanulmány)
- 93** D. Gy.: Művelődési életünk krónikája
- 96** Új könyvek
- 96** Szerzőink
- FECSKE CSABA–KOCSIS CSABA: Nincs hová
(megzenésített vers)
- NAGY GÁSPÁR: Valahol örökké (vers)
- MELLÉKLET: Az *Együtt* 2006. évi repertórium

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

ÚTRAVALÓ

Nagy Gáspárnak

*A napot elfogta valaki
a szél a lombokba visszaiült
a lélekvadászt már hallani
méri a csírátlan tiszta űrt
ki gyűlöl minden fényeket
lábai vasbeton oszlopok
bazaltbakancsban lépeget
s tömege alatt ott rojog*

a csillag-avarba hullt idő.

*Az ezüstsodrony ím elszakadt
kerék kútkáva összetört
a roncsolt kancsó ottmaradt
vajb ki kezdi újra ezt a kört
a malom lassún jár mint a hold
az órló leányok alszanak
valahol gyöngybagoly rikolt
valakit épp virrasztanak*

kit régóta hív a Rendező.

*A tükröt dérbomály szállta meg
most titkosítják az arcodat
már dekódolták a verseket
és gumibot gáz könny-áldozat
vár Pesten az égi madárra
mikor ott leszálló helye sincs
tollával tömjük párnád puhára
míg szárnyain kattann a bilincs.*

*S. Benedek András, folyóiratunk alapító főszerkesztője,
főmunkatársa idén február elsején ünnepelte 60. születésnapját.
Ebből az alkalomból, kissé megkésve, de annál nagyobb szeretettel
köszöntjük nagyra
becsült munkatársunkat, egy korábbi versének átdolgozott
változatával.*

S. BENEDEK ANDRÁS

KELET PÁRIZSA

*Elesett és büszke vagyok.
Bőrömön a salétrom sója,
Felsérti szülőbázam sok
Messziről jött lakója.*

*Bár a megtérő gyermeknek
Még Kelet Párizsa rémlik,
Nagyapja csontjait kiszórták.
Sírját lózungok bérlik.*

*Átlőtt térdem recsegve
Roppan. Árnym földre dőlt.
Dacol, ki még fejét sem szegte
Élő embernek fia előtt.*

*Ha jönnek rótszínű ritterek,
Kell gyermek, kell hogy ember legyen.
Fegyverre kap a tépett sereg,
Felbög az ágyú a Szarkahegyen,*

*Ha csatára hívnak sípok, dobok,
Felragyogva a csatatűzben
Az én tépett szívem lobog,
Vérfoltos dzsidára tűzve.*

*Lobogj csak, szakadt rongy,
Zengjen a holtak éneke.
A tékozló Rómára ront
A katakombák gyermeke.*

A HIMNUSZ ÜNNEPÉN

Minden nemzetnek vannak szakrális jelképei: történelmi emlékek, közösségi szimbólumok és közös ünnepek, amelyeket megszentelt a nemzet önmagáról kialakított képe és közös emlékezete. Ezek a szakrális jelképek fejezik ki nemzet tudatunkat, igazítanak el bennünket történelmünk útvesztőiben. Ilyen nemzeti szimbólumok a piros-fehér-zöld lobogó, a magyar Szent Korona, ilyenek nagy nemzeti ünnepeink: Szent István napja, március 15-e és október 23-a, ilyen a magyar történelem korszakos hőseinek, Árpád fejedelemnek, Szent Istvánnak, Hunyadi Jánosnak, Mátyás királynak, Bethlen Gábornak, II. Rákóczi Ferencnek, Kossuth Lajosnak és a többieknek az emléke, és ilyenek megszentelt szövegeink és dallamaink: Kölcsey *Himnusz*ának és Vörösmarty *Szózat*ának a szövege, Erkel Ferenc és Egressy Béni dallama. Ezek alapozzák meg, teszik teherbíróvá a magyarság nemzeti tudatát és szolidaritását.

Kölcsey Ferenc száznyolcvannégy esztendeje, 1823. január 22-én Szatmárcsékén írta a magyar nép nemzeti himnuszát. Még öt esztendőnek kellett eltelnie, hogy 1828 végén az *Auróra* című folyóiratban a nyilvánosság elé kerüljön. Valójában a harmincas évek közepétől kibontakozó reformkorban lett népszerű és vált a nemzeti identitás egyik szimbólumává. A negyvenes években a pesti Nemzeti Színház pályázatot hirdetett megzenésítésére, ezt, mint mindenki tudja, Erkel Ferenc dallama nyerte meg. Először a színház énekkara énekelte el nyilvánosan, igen hamar az egész országban elterjedt, 1844-ben már egy nyilvános ünnepséget nyitottak meg vele. Ezzel Kölcsey és Erkel műve a nemzeti imádság rangjára emelkedett.

A magyar himnusznak valóságos élettörténete van: voltak a nemzet életében feledhetetlen pillanatok, így 1848-ban, 1956-ban vagy 1989-ben, midőn a *Himnusz* a történelmi újrakezdés és a nemzeti összetartozás bizonyosságaként fogta egybe a szíveket. És voltak idők, midőn a *Himnusz* nyilvános és közös megszólaltatása tiltva volt: a szabadságharc vérbe fojtása után, az 1919-es vörös diktatúra idején vagy az elszakított magyarság körében egészen az 1989–1990-es történelmi változásokig. Igaz, ezután is csak óvatosan és nemegyszer szorongó szívvel merték énekelni Erdély, Felvidék, Kárpátalja magyarjai. A *Himnusz* sorsa ennyiben a magyarság történelmi sorsának tükré; az elszakított magyarság esetében is.

A költemény, a dallam és a nemzeti sors mintegy összefonódott egymással, és ez a történelmi összefonódás szakralizálta Kölcsey és Erkel művét. A magyar nemzet mindig történelmi sorsának mélypontján vagy éppen magaslatain ragaszkodott leginkább himnuszához. Nyilvánvalóan annak következtében, hogy a *Himnusz*ban ismerte fel ennek a törté-

nelemnek a költői összefoglalását, találkozott azokkal a történelmi emlékekkel és fogalmakkal, amelyeknek maguknak is szimbolikus jelentésük és jelentőségük volt. Ezek között a szimbolikus szerepet kapott emlékek és fogalmak között, éppen kudarcokban bővelkedő történelmünk következtében, többnek is gyászos és tragikus színezete van. Miként a *Himnusz* történelmi visszatekintésének és nemzeti számvetésének rendjében is, hiszen Kölcsey a honfoglalás, az országalapítás és a katonai győzelmek biztató emlékeinek felidézését követve maga is a „rabló mongol nyílára”, a „török rabigájára”, „vert hadunk csonthalmaira”: az elnyomatás, az üldöztetés, a viszálykodás nemzetet pusztító eseményeire emlékezve vallja meg a magyarság vétkeit, és kér Istentől feloldozást.

Mintha volna a *Himnusz*nak egy virtuális történelmi erőtere, és az mindazt összefogja, ami a nemzet történelmében siker és kudarc volt: az országépítő munkát és az országos pusztulást. Ebben a virtuális történelmi erőterben mi, mai magyarok számon tarthatjuk azokat a történelmi eseményeket is, amelyek már Kölcsey kora után szakadtak reánk. A *Himnusz* történelmi visszatekintésében mi ott érezzük Világost és Trianont, ott érezzük elveszített háborúinkat, levert forradalmainkat, országunk feldarabolását, százezrek menekülését, milliók erőszakos halálát, a „holtak vérért” és a „kínzó rabság könnyeit”. A *Himnusz* panaszai, fájdalom, mindig újra érvényessé válnak, és a történelmi számvetést, a bűnök megvallását, a lélek katarziszát csak ritkán követi nemzeti felemelkedés.

Kölcsey *Himnusza* szakralizált (szakralizálódott) szöveg, egyszersmind természetesen irodalmi alkotás, amely éppen annak következtében lehetett a magyarság nemzeti „imádsága”, hogy a maga történelemértelmezése, mondhatnám így is: „történelmi látomása” által lezárt egy korszakot és előkészített egy másikat. A maga himnikus magaslatán a nemzet élettörténetének drámai tapasztalatait foglalta össze, még hozzá máig ható érvényességgel. Ezért is maradhatott több mint másfél évszázada a nemzet közös imádsága, miközben környezetünkben más nemzeteknek több alkalommal is megváltozott a nemzeti himnusza. Kölcsey *Himnuszának* ugyanis nem csak történelmi erőtere van, hanem, mondjuk így: vallásos erőtere is. A magyar *Himnusz* nem csupán a nemzet történelmi visszatekintésének és közösségi identitásának kifejezője, közös imádság is, amely transzcendentális magaslatra emeli ezt a visszatekintést, ezt az identitást.

Valóban, a *Himnusz* a korábbiaktól egészen eltérő értelmezést adott az európai himnuszköltészet hagyományának. Drámai és tragikus értelmet, hiszen a szatmárcsekei magányban élő költő (miként utolsóelőtti versében, a halála esztendejében született *Zrínyi második éneke* című költeményében is) más himnuszköltőkkel (más nemzeti himnuszos költőivel) ellentétben nem a nemzeti történelem dicsőséges eseményeit

örökítette meg, és nem a nemzeti hivatástudat magasra csapó önérzetét fejezte ki, hanem kollektív bűnvallást tett, a nemzeti történelem tragikus menetére hivatkozott, és a megváltás reményét ostromolta. Más nemzeti himnuszok, akár a francia *Marseillaise*, akár az angol királyhymnus, az osztrák császárhymnus, a német *Deutschland, Deutschland über alles* vagy éppen a lengyel *Nincs még veszve Lengyelország* (hogy a huszadik század nacionalista és diktatórikus talajon született nemzeti himnuszairól ne is beszéljék!) többnyire az uralkodó vagy a nemzet dicsőségét zengték, s talán csak a magyar *Himnusz* értelmezte úgy a történelmet, mint tragikus tapasztalatok sorozatát, amelytől egyedül az isteni kegyelem, tehát egy transzcendens várakozás beteljesülése válthatja meg a nemzetet. A megváltásnak ezt a reményét fejezik ki a költemény zárószakaszai.

Igen, a *Himnusz* bármennyire a magyar nemzet történelmének tragikusan sötét korszakait és tapasztalatait idézi is fel, a maga végső reménykedésével már egy új és bizakodó korszak eljövételét ígéri. Kölcsey, mondhatjuk végül, a magyar történelem egyik kiemelkedő szakaszának kezdetén írta meg költeményét: a magyar irodalom és a nemzeti szellemű értelmiség mozgalmi már jelezték a reformkor beköszöntését, azt az országos felemelkedést, amely azután 1848-tól történelmi magaslatra emelkedett. Ennek az először lassan, majd mind erőteljesebben kibontakozó felemelkedésnek a lelkesítő érzései között született újjá a magyar nemzeti identitás, a nemzeti szolidaritás szelleme. Ezért is zárhatta a költő bizakodó fohással a történelmi visszatekintés sötét és gyötrelmes képeit.

A mögöttünk lévő másfél évtizedben ismét egy új reformkor lehetőségét adta meg számunkra a történelem és a gondviselés. Még ha a szemlélőt igen gyakran olyan érzés fogja is el, hogy a nemzet nagy része egyszerűen nincs tudatában annak, hogy egy új reformkor kínál fel számára esélyeket és a nemzet életéért és jövőjéért felelős politika rendre szinte mindig elherdálja ennek az új reformkornak a lehetőségeit. Az új reformkor meghirdetése és kialakítása ezért a szellem képviselőire vár. Következésképp nekik kell számot vetniük a múlttal, az elkövetett vétkekkel és mulasztásokkal, nekik kell újra szőniük a megtépázott, megbomlott közösségi szolidaritást: határokon belül és határokon kívül, a magyar nemzeti közösség minden része és tagja között. Új és korszerű nemzeti jövőképet kell kialakítaniuk, nemzeti identitásunkat és kultúránkat kell megerősíteniük, a kor követelményeihez igazítaniuk. Mindebben Kölcsey élete és életműve biztató erőforrás lehet, az ő hűsége, áldozatkészsége, cselekvő kitaratása, közéleti bátorsága és bölcsessége. Kölcsey *Himnusza*, amelyet nemcsak énekelnünk kell, hanem meg is kell értenünk.

CZÉBELY LAJOS

ELÉGIA
TÉBOLYULT ÉVSZAKOKRÓL

*Sorsunk imbolygó jelen fölött
feszülő mennybolt
– várakozás,
tétova gondolatok
állandósulása könyvespolcokon
– história.*

*Csak a most volt,
csak a most van,
csak a most jön,
vigyázz,
mert el is tűnik hirtelen,
mint tavaszi szélben a virágillat.*

*Napfényben remegő gyümölcsök után
ránk borult ismeretlen falombok
méregzöld hűvöse,
árnyékában halált szóró
golyószórók nyomán
csend,
csak a mindent beborító avar
barna neszei hullanak.*

*Gazdag nyaraknak termékeny tüzét
szegény telek hóözönében,
a zöld fehérvíz folytatásában
hiába keressük,
a gondolat cérnaszála elpattan...
sehol semmilyen csatlakozás,
csak a vízcsepp csillog boldogan
a Lázár-forrás nyílásán,
felragyog,
majd a semmibe cseppen,
ahogy a Nagy Zivatar elején
felragyogott a Szabad Pillanat,*

*cseperegtek a másodpercek,
 aztán eleredtek a percek is,
 és hirtelen zubogni kezdtek
 órák, napok, évek,
 vegyültek porral
 sárrá vékonyodva
 majd dagadva.*

*Volt még tiszta hang,
 a természet tiszta hangja,
 azóta az ember csak makog,
 tiltakozásul
 a némaság fája borul virágba,
 a gond madarai szállnak
 valamennyi égtájnak,
 s magányos határainkban
 a vadszefű virul,
 ördög súg: művelni nem érdemes,
 szép az így is.*

*Elcsitult a nyirkos-sötét zokogás,
 vad csattogások emlékei tócsák,
 tükrei sallangra tépett felhőknek
 díszítik most az ezeréves utcát.*

*Lerúgva poros álmaik cipőit
 emberek vonulnak gázolva sárban,
 mert sárdobálók lakodalma lesz itt,
 mi más lenne, Uram? sár van, csak sár van.*

*Csupán a képzelt nyarak
 derűje hullámszik fölöttünk,
 tavaszra tél zuban,
 dermedt a táj, mintha
 napnyugta délben,
 egy eltévedt napsugár ferdén
 célozza vésőjével a jeges ragyogást
 hiába, kint hóvirág,*

*bent jégvirág,
vagy csupán jég
és semmi virág.*

*Távolban ingó függőlegesek
feketéllenek a hóban
– temetési menet –,
a koporsó vízszintes felkiáltójel,
a sötétben imbolygó menet
függőleges kérdőjelek sora.*

*Még maradtunk néhányan régi itteniek,
a már ittenieknek sokan,
a régi ittenieknek kevesen;
a már itteniek magukkal hozott
gyökereikkel megfogantak,
a régi itteniek gyökerestől
kitépték fák
karóvá hegyezve
keverten leverten.*

*Acéltűkkel nyilaz az új tél is,
napsugarak szórnak szikrákat a hóra,
sem rá, sem sorsunkra nem rónak jelet, nyomot,
miként én-ereim sem ömlenek óceánba,
nem zúgnak sohasem világtengerig,
csak a szívemig vissza,
legfeljebb szívetekig,
azt is nőgatással,
bizony, így vagyunk egymással
egymás nélkül.*

FÉNYFOLYAM*

1. Zúduló és ömlő

Fény, fény, zúduló és ömlő fényfolyam, kiáradás a ritkaságszamba-menően tágra nyílt kapukon, égi ajtókon és ablakokon át, az összes résen, repedésen, nyíláson és léken át csak fény, fény, fény. Dehogy vannak fekete lyukak az űrben, dehogyis fekete, ami azúrkék és citrom, ami vakítóan kék meg sárga, hó- és tejfehér, narancs meg arany, rótt, vörös – A Napot, Istenem, a tüzek tüzének a lüktetését miért kívántuk mi annyira! –, ó, dehogyis volt fekete Itt bármi – Korsunovszki Valentinnal szólva –: Mintha naprendszerünk összes, de az összes képernyőjét, izzóját és kijelzőjét, lámpáját, égőjét, reflektorát szintén bekapcsolták, s Ide, ránk irányították volna, úgy szakadt és dőlt a tüzes fény, a szín Az égmegadta világon mindenre, elsősorban rájuk: Ránk, ide, nekünk a Szugoly környékére, azzal a tisztító s felemelő természetességgel, melyben Még a szavaink is, azok is csak kissé meg-megilletődve vállalkoztak előbújni, előjönni, pedig dicséretet mondtak, kizárólag dicséret volt, amit szégyellősen kezdtek formálgatni erről az özönről. De hát érthető ez, nagyon is érthető, de még mennyire hogy érthető a tartózkodó, vonakodó elfogadás, elköteleződés! Sőt! Elég Egy picikét belegondolni – Lengyel Arankával mondván –, s Máris kivilágosodik minden. Hogyan dicsérhetné szándék: szó, mit szándék: szó teremtett?! Hogyan dicsérhetné meg a szándék: szó, amit ő maga hozott létre, azt, aminek kizárólag szándék: szó adhatott színt és formát, illatot meg tapinthatóságot, sejtelmet, akármit ennek az egész csodának, mindenségnek, melyről Milyen nagyon, ó, de milyen nagyon, Igenis hogy otrombán nagyon kevés csak azt mondani: Ragyogó volt ez az őszi reggel itt, Bükkösteszeden, harmincadikán, október végén: szemfényvesztő: elmesélhetetlen! Hát persze. Miként dicsérhetné meg a szándék: szó, amit ő maga gondolt el, és tett is meg azonnal, mikor felismerte saját hasonlatosságát abban, mikor munkájában felismerte saját hasonlatosságát, s ott, azonmód lelket lehelt abba, mindabba: Ebbe az egész mindenségbe, amiben léleknek illik lennie, mert ez a világ rendje –: ettől él az élet. Ó, Istenem, hát Persze, hát magától értetődő, hogy nehezen vállalkozik ilyesmire ilyenkor a szó, hát természetes az, hogy megilletődve lép ki a fényre, s mindegy, honnan: férfiakat elszédítő Édes ajkak édes nedvei közül és csilingelve, netán nőket elvarázsolni is képes Jellemes-dús bajszok és szakállak mögül öblösen jön elő, avagy minden mindennel összevegyülve, mindegy honnan indul s hová tart: ha valaki, hát ő tudja csak igazán, hogy –: Öndicséret: gyalázat. Igen, ezt mindörökké megjegyezték a fiúk, a Kristofóri-gyerekek is, de leginkább Zotyi

* Részlet a szerző új prózai művéből

emlegette, mondogatta úgy e rövid mondatkát, hogy Márja néni szerint már maga se tudta: tényleg Drága édesanyám szavai ezek, vagy ő is: édesanyja is csak felmondta ezerszer, százszor, milliószor azt, amit az édesapja, Zotyí nagypapója hagyott neki örököül – ki tudja? Mindenesetre: e két szó most is élt, e szemkápráztatóan előálló fényes reggelen is, ekkor is, és itt is, hiába hogy nem volt már, aki kimondja őket, mondogassa, nem volt már se édesanya, se a kisebbik fia, s ha, Tegyük fel, a Somogyiék hárman el is felejtették volna reggelre, amit a Márja néni mesélt nekik Zoltánról és Dánielről, öndicséretéről meg azokról a dolgokról, amelyek ugyan Közszájon forognak nálunk, de az ilyesféle idegenek előtt, mint ti vagytok, nem szívesen beszél senki, különösen azok nem, akik a turizmus-vállalkozásban most már nyakig benne vannak – Még a jányom is, Melinda egyszer csak már tudta: mikor, mit nem, és hogy mikor, mit illik meg szabad elbeszélni Magunkról, a vállalkozásukról, amivel ők – még egyszer kimondja – tényleg megfogták az Isten lábát, Mind a két kezökkel, Na de erről aztán tényleg senkinek egy szót se –: szóval: hogyha ők hárman ezeket el is felejtették volna, többek között azt, hogy Öndicséret: gyalázat – Hogy hányszor kellett hallanunk ezt Zotyitól! –, hát akkor is éltek ezek a mondatok, szavak, mert ott volt mind a többi várakozó, fényfürdőző, káprázatimádó: képernyőfigyelő – napbanézó? –, ott voltak ők mindannyian, akik nyolc, vagy inkább kilenc másik helyről úgyszintén magukkal hozták ide ezt is, akárcsak a táposág történetkáját, mást is természetesen, ide, e fénytől tisztuló reggelbe, és ez, nem tudni, hogyan, de Mindannyiunkra hatott. Már ekkor hatni kezdett, pedig ekkor még csak újragondolták az este, éjjel hallottakat, még ők nem beszélhették ki mindazt, amiről hallottak, csupán gondoltak a rengeteg mindenre, amiben Most nyakig benne lettünk. Mert amit ők összeszedegettek, Amit összemazsoláztunk, amit innen-onnan felcsipkedtek, összerakosgattak, abban feltétlenül ott volt ez is, meg még sok, ugyancsak közszájon kerengő mondat – Milyen jó volt együtt lennünk-hallgatnunk, így együtt várakoznunk! – s ott volt mind a két család: a Kristofóri és a Szpivák, ott volt Zotyí, Dániel és Erika, és Józsi, ez a polgármester úr, de mind a szülők, sőt imitt-amott a nagy- és dédszülők szavai szintén megjelentek, abban, amit ez a reggeli fényesség tisztítani, kifejériteríteni kezdett, abban ott volt az eddigi útjuk során megtapasztalt nehézség és öröm, de még csak a Vápa kutyus is, a régi vándi szomszéd, Heé Malvinka néni ereszalja, fecskéfészkei, a kútkáva Egészen tisztán látott kiszögellése, vagy szegény Zotyink pólyája, mit arra a bizonyos harapásra tett a felcser, azon a szintén fényes, vagyis inkább Csinnadrattás-hangos május elsején, egyszeróval: minden, minden, minden.

Ott volt az is, Ami nincsen. Azaz: leginkább tán ez volt itt jelen. Az, ami az embert születése óta körbemosolyogja – T. Varga meg persze Pflumm és Kozma, Szedlákovicsék és mások szerint is –, Az ember előtt égi ajtókat és ablakokat nyitogat, meg rejtett, titkos szárnyairól sugdos a fülébe,

megcsókolja, szemében: Hoppá-hoppá, észrevesz valami nyirkos csillogást, Na, nem kell annyira elszontyolodni, nincs azért még minden és örökre veszve, aztán kicsit megcsókolja, röptetni szeretné, fel, fel, fel, de gyorsan elszomorodik, azonnal elvész a remény, merthogy Mi nem merünk hinni a magasságban, mert Mi félelmeinkkel meg szorongásainkkal hozakodunk elő leggyakrabban: Még hogy fölfelé, Na már csak az hiányzik, az a messzeség vagy micsoda, Hát nincs minékünk elég bajunk, Igazán nem kéne csúfolódnunk azzal, akit folyton sárba ránt az élete, a sorsa. Merthogy ilyenekkel, mindig ilyenekkel hozakodik elő, aki úgy ember, hogy fél meg szorong, Nehogy már azt mondják rám: A balga nagyravágyó, Nézd már, hát ebből a szédült álmodozó, ázsiai fajtából még mindig él egynéhány! Ezért természetes az, hogy itt is Ez jutott eszünkbe, hiába éreztek kivételességet, dicsőséget, kegyelmet ebben a fényzőnben, most ugyancsak, igen, Most is erre vártunk, hogy a szorongás és félelem megint meghozza régről ismert mondatainkat, igen, ők ilyesmikre gondoltak, hogy Mindjárt jön a Még hogy fölfelé, hogy mindjárt itt lesz az a Na, minékünk már csak ez hiányzik, ami annyiszor, de annyiszor előjött – szinte: mindig –, tehát vártak, vártak, de most: mégse. Most a régi megfogalmazások helyén – ahogy mondani szokás – Csak csend honolt. Valami tényleg nagyon összezavarodott bennük, mert ezen a fényes reggelen se itt, se ott, se amott nem jelentkezett a lemondás, az elutasítás és panasz – Hagytuk volna magunk elragadni? Sikerült volna a súlyainkat hátrahagyni? Igen, most valahogy bátran rátámaszkodtak, amire szinte sose szoktak merni ráhagyni, és ekkor, itt, valóban csoda – pici, sőt: picike, ámde mégis csoda – történt. Tudniillik mivel, ugyan mivel tudná bárki megmagyarázni Nekünk azt, hogy aminek se oka, se célja – hiszen ő maga az ok és cél –, hogy aminek nincsen keze, lába, különálló teste, arca sincsen – mivel ő maga az összes kéz és láb, és test és arc –, ám ugyanakkor mégis Valamivel körbevarázsolta őket, valamilyen Egyenérzést – Kozmát s Pflumm Gábort idézve –, valamilyen Egyenhangulatot teremtett körénk, mert őket tényleg valamilyen – Takáts-Kis szavával – Meleg mosoly ölelte körül, emelte valami, igenis húzta fölfelé, és ez a valami No, mi lehetett, mi más, hogyha nem az, Ami nincsen, az, amire társaságban ezt illik mondani: Nincsen, ám az égmegadta világon mindenki, különösen, mikor magára marad, mindenki sejtí – egyesek még félnek is –, hogy nagyon is léteznek, ő, de mennyire, hogy van! Mert ahogyan ott álltak a Magyar Nova Futurások, amint Összegyűltünk s megörültünk egymásnak – még Pihor is eléggé magánakvalóan duzzogott, hogy Meglesz ennek majd a böjtje, minek örülsz, vén bolond, talán az angyalodat látod, meg ilyesmit dűnnyögött, miközben láthatóan alig bírta magát, örömeivel –, Amint újra köszöntöttük egymást, amint együtt tudták magukat, valóban más érzéssel, hangulattal, más szemekkel nézték mindazt, ami Körülöttünk úgy élt, hogy az szinte vibrált, szinte kibúj a bőréből, no, hát ezért lehetett, hogy érzelhetően más mosolyokkal köszöntek vissza

mindazoknak, akik egy-egy Jó reggelletl, Jó napotl tudtak csak elmenni ott, a Falukútja mellett –: Bizonyára gazdagabb várakozások éltek bennünk, mint például azokban a teszédiekben és vándiakban, másokban, akik a dolgaik után siettek, bicikliztek arra, avagy kocsijaikból kinézve vették szemügyre e társaságot, s ugyancsak nehéz volt eldönteni, hogy most gyűlölködve nézik őket, avagy meglelégedéssel, netán kárörömmel nyugtázzák: Megint egy csapat magyarországi, valami valakiknek újra csurran-cseppen, de a java sáp, az mind a Szpivák–Pekárscsik bukszába vándorol, naná, mert ezek azt hiszik, akik efféle eldugott helyeken élnek, azok csak hülyék lehetnek –: De hát mit mondjunk: mi bizakodóan köszöntünk oda, Takáts-Kis az első elhaladóknak még integetett is. Az öröm ekkor önmagáért volt öröm, Szerettünk mindenkit, és ennek, Ami nincsen, ennek tényleg nem volt, mert egyébként soha nincsen különálló felismerhetősége, hát itt sem volt önálló hangja, formája vagy tapinthatósága, illata se, semmije és mégis-mégis jelenvaló lett előttük mind az öt, sőt hat érzék szerinti felbontásban – Amint azt már tegnap is megérezhettük, mikor a buszunkba beköltözött az a valami, és megtelepedett közöttünk, amit Valamelyikünk a nyelv angyalainak mondott –, hiszen ami fénylő pára volt a Szugoly felett, ami sziporkázó ritkás köd az ellenfényben, ami rőt meg sárga, barna, vörös falevél, mi csipkebokor, áfonya- és bodza-, szeder-terpeszkeedés, ami jegenyés fegyelem, vigyázz-állás, vagy esetleg vadkörtefa fáradtság, mi kátyús aszfaltút és kanyarulat, ami harmatcsepp a krizantémokon, vagy tűz a szalvia szirmán, mi görbe, kacskaringós fa- és bokorsor a Borzsapart szeszélye szerint alakulva, ami benzín- s dízelolajgőz, vagy ami intim dezodor- és hajsampon-illat, vagy mondjuk kávéíz- és fogkrém-keveredés Kovácslivi szájában, a nyelvén – amint azon gyülekeztek már a csodálkozás szavai –, vagyis hát minden, minden, ami létezik, mi valószínűleg a helybeliek szemében csak megszokás és unalomig ismert kellék, nyűg vagy észre sem veendő körülmény volt most is, no, az őelőttük, mindez előttük, ez A harminchatok, legalábbis Többségünk szemében Legszebb fontosságuk, gyönyörteljes létezésük arcával vált láthatóvá, Hasonlatossá valamihez, Mit sose láttunk, s mégis megkülönböztethetővé tette magát, vagyis Számunkra most szeretnivaló lett minden, itt, ezen a reggelen, e délelőttön. Úgyhogy különös kegyelem volt ez, Takáts-Kis szerint valamiféle Megjutalmazás és megigazulás a sürvedés után, mert hát Amilyen félelmetes, lebénító, elkésérítő volt mindaz, ami tegnap estétől kísérte s fogadta itt őket, olyan Távlatos, levegős, megemelkedett és bizakodásra okot adó lett most, ezen a reggelen, e délelőttön, Amikor mi úgy, de úgy szerettük egymást, mindenkit, aki e tájon élt és mozgott, tisztára olyan volt, mintha szerelembe estek volna – Rajongott bennünk az élet, mintha nem is az éltette volna őket, amit reggelire kaptak, Teszlecskő Irén alig beszélő férje szerint mintha nem is az tüzelt volna fel egyeseket, amit tőle kaptak, amivel Az öt gyönyörű vendég nőmet kínáltam meg kora reggel, meg hát azokat is, akik ébredés után azonnal átnéztek

hozzájuk –: Az a kupicányi mókuszvíz, az a kis lélekmelegítő, mintha nem is az nyitogatta volna az égi és a lelki ajtókat meg ablakokat, hanem csakugyan az áradás: E fény, fény, fény.

2. Így szokott az ember szerelembe esni

Így szokott, valóban így szokott az ember szerelembe esni. Pflumm és Kozma negyven évvel korábbi időkre visszaemlékező nagy szavait összeszedve, Így szokott hirtelen elenyészni s felmagasztosulni, pontosabban: felmagasztosult káprázatában így szokta az ember régi magát: földhözragadtságát, hétköznapiságát: testi-lelki fogyatékoságát: gyötrelmeit felszámolni. Mert valóban Így, ilyesmí elragadtatásban kezd szerezni önmagának tisztultabb és tökéletesebb formát a lélek, hogy aztán már soha többé ne legyen elégedett a régi lakhelyével: így kezd átalakulni a test, igen, a test anyaga is: az ilyen-olyan idomtalansága, sete-sutasága, egyedi keserve, Valamennyiünk testének esetlensége lassacskán így alakul át valami eszményibbé, mássá, olyasvalamivé, aminek a megértéséhez e fényözönben való várakozásuk és szemlélődésük – A zeneértő Szedlákovicunk és Takáts-Kisünk, de Tunyogink szerint úgyszintén – temérdek, Annyira sok, igaz-tanulságos részlettel tud előállni, hogy hát – őszerintük – Mindazokhoz egyáltalán nem kell semmit hozzáadni. És ezt Más sem cáfolja meg, senki sem kívánja elvitatni. Amire e hármak gondoltak, amennyi apró finom Lélekrezdülést figyeltek meg és boncolgattak Ezek, no, hát ahhoz Nem szükséges már a mi szavunk – amint azt Lengyelék meg Somogyiék, mások tudni vélték, amiközben persze úgy értették, amit mondtak, hogy csak hadd beszéljenek a Tanulságos részletek, és általuk Az értő megfigyelők, azok, akik szinte végésvégig ebben élvezkedtek, akik azt bámulták, Ami nincsen, akik mindenben – még abban is, ahogyan szinte alig tett valamit: egy-két lépést, pár mozdulatot a T. Varga, meg hát a Kovácslivi –, mindenben, még ebben is meg tudtak látni valamit, mi elsősorban kettejükre vonatkozott, de érezni lehetett: ez Valamennyiünkre tartozik. Hisz Kovácslivi felkapaszkodott arra a termésköre, melyet Valamennyien megnéztünk, melyre gondolatban igen sokan felálltak, hogy hátha messzebb látnak majd, vagy közelebb kerülnek valamihez: Mihez, nem is tudtuk. Ők ugyanis, Ezek hárman – Takáts-Kis, Tunyogi, Szedlakovics –, ezek mindjárt észrevették, Rögtön odaugrott a szemünk, Ahol a test anyaga picit megreszket, A szembogáron átsuhant valami, Halvány rezdület a pillákon s az orrcimpákon, odaugrott a szemük, mert megérezhettek valamit a titokból – érdekes, hogy Ez a legöregebb, ez a Tunyogi figyelte fel elsőként e Kissé régimódiasan, ámde érdekesen bontakozó akármire –, hármójuknak mindjárt lett szemük A Kovácslivi gesztenyevörös – Mert hát e fényben s magasságban egyáltalán nem gesztenyebarna volt az! –, igenis, a gesztenyevörös és kalácsba font hajára – Hm, azok a különálló, rakoncátlankodó szálak! – lett szemük az izgalmasra

– Nagyáki szavával: Szexire s dögösre – előkoptatott farmere révén alakjára. Úgy bizony: a nadrág testre feszülése jóvoltából Mindjárt szaporábban vert a pulzusunk, ők ízlelgették, azaz hajlítgatták karcsúnak is, gömbölydednek is mondható vonalait, s nemkülönbül látták azt a finom, ámde mégis határozott igyekezetet, amint a Zsombor: T. Vargánk, csak úgy, és csak úgy helyezkedett, hogy hát ezt a Kalácsos, gesztenyés, farmeres, e rendkívül arányos, szépre érett, kívánatos lányt magának ellenfénybe, hogyha nem is Napba, de a Szugoly felől dőlő ellenfénybe tudja öltöztetni – Mit mondhatnánk mi, akik ezt észrevettük: Jól meglődült a fantáziája! Na, őnekik mindjárt lett szemük erre a leleményre – Molnár Márk és Korsunovszki közös találmányát idevonva – felfigyeltek ők az Érzékeléset és szentséget együtt imádó, ezt a kettőt egymáson keresztül látó helyes csalafintaságra, s arra, ami – hogy is mondtavolt Takáts-Kis –, Ami korántsem volt ekkor még konkrétan az a Valami, amibe bele szokás esni minden férfinak, ha ilyen nővel találkozik, nem volt még ez az a bizonyos Valami, de már Annak eljövételét jelezte: Ez bizony a nem létezőnek, a láthatatlannak a feléledő szándékáról tudósított ekkor, igen, ez egy sejtett-észlelt készülődés volt e káprázatban. És Mi tudtuk, hamarosan valóságos, igazi anyagot, azaz testet, azaz embert fog a mélységekbe vinni és a magasságokba emelni, megszabadítja a gyötrelmekről, merthogy ebben, már e Valamiben egyszerre történik minden: felnyílik a látóhatár s messzebb, sokkal messzebb lát a szem, ám ezzel egy időben fátyol, köd ereszkedik eléje – Takáts-Kissel mondva: Kirekeszti régi magát, sete-sutaságát, amint beavatott lesz az ember, ez a szerencsétlen flótás.

Ó, az a néhány perc, A fényzuhanyozásunk ideje, s a káprázattól megtisztuló harminchatok, akik ott álltak ezen a reggelen, hát erről – sokak szerint – Akár egész-estés előadást rendezhetnének, Egy száznegyvenkét perces játékfilmet, előtte is, utána is beszélgetésekkel, igen, de csak azok tudnák megszervezni, megcsinálni mindezt, kiknek szívük-eszük a helyén, akiknek működik a megérzésük, Hatodik érzékük. Ó, egy egész-estés előadás és vetítés arról, mi történt itt, Mi történt velünk e sűrű-sűrű fénypermetezésben, s mindeközben persze azt ugyancsak érzékeltetniük kellene, hogy Valójában ez a néhány perccske – talán még néhány perccske se volt. Ugyanis az elvakított-elzsongított társaság, az tényleg csupán addig volt ebben a szédületben-kábulatban, ebben a csodálkozó örömben, Csupán addig voltunk fogékonyak mindarra, ami a fényözönhöz kapcsolódott akkor, míg a jármű, amíg ez a Magyar Nova Futura oda nem állt, hogy Tessék, tessék, igyekezzünk, hasunkra sütött a nap, csak jöjjön, ami úgysis jönni fog, hát menjünk ki, elébe. Igen, addig voltak fogékonyak, míg a jármű be nem állt a Falukútjára, s amíg a Miki jókedvűen, még ha tettetett is volt e jókedv – merthogy Dodi szerint Pukkant szét ezen a reggelen a buszvezetőnk –, amíg Miki bele nem fogott ebbe a fura tessékelésébe, unszolásába, csak addig, de csak addig tartott a varázs, s ez korántsem becsülhető még negyedórányira

se. Ekkor pedig, amint hatalmas nagy szusszanással-fújtatással előállt A full extrásunk, hát még az a felismerés sem lett igazi nagy szenzáció, amiről utólag persze nyomban kiderült, hogy az, hogy ez a dolog Mindnyájunkat izgalomban, nem is akármilyenben tart, sőt, egészen hétköznapi apróságnak tetszett hirtelen ebben a visszabillentett időben az a hegyről – Jó-jó: dombról – aláereszkedő férfiember, igen, Futólag vettük csak tudomásul azt a mozgó árnyalakat, azt az imbolygó meg botladozó valakit, csupán Egy mellesleg még észrevehető kis csekélység lett ez a csetlő-botló mozgás a Szugolyról lefelé kanyargó gyalogúton, pedig hát az eddigiek alapján A harminchatból legalább harminchatunknak oda kellett volna kapnia a fejét, hogy Micsoda, de hát miként lehetséges mindez, hogyan létezhet ilyesmi. Úgy bizony; és mégis másként történt minden. Még az ellenfénybe öltöztetett Kovács Líviánkknak, meg az őt figyelő – Érzékiségnek és szentségnek egyszerre hódolni kívánó – T. Vargánknak sem okozott igazi nagy döbbenetet, azaz: okozhatott volna, ó, de mennyire, hogy okozhatott volna, amennyiben nincs a hirtelen jött szusszanás és fújtatás, és főleg, hogyha nem kurjantja el magát a Kobály Miklós, amennyiben nem indul be nyomban az az ismert kavarodás-nyüzsgés, már-már egymásra taposás, Tolongásos idegbaj – hogy így nevezze Szilvia az igyekezetet, Az igyekezetünket. Merthogy őket, kettejüket is, amiként álomból csak ripsz-ropsz ébredésbe jut az ember, őket szintén visszapenderítette a zaj, a busz megjötté, s főként ez Az unszolás, Ez valamennyiünket visszarántott, visszabillentett a megszokott időbe, annak megszokott viszonyai közé, ők mindnyájan a jól ismert helyükre, helyzetükbe estek vissza – s mindez pont a felismerés pillanatára esett, Amikor bizonyára döbbenetünk sem érette, miért marad el, aminek úgyis be kell következnie. Úgyhogy, aki csetlett-botlott, imbolygott, aki a gyalogúton lassan ereszkedett alá, aki akkor, ott a Szugoly lábához még egy-két perc és odaér, az csak egy ember lett a harminchatok előtt, Valamennyiünk szemében, Ismeretlen alak, már csak így futott át valamennyiük gondolatán, merthogy ők megint két lábbal álltak a földön, s megint sokkal inkább hittek a szemüknek, mint a megérzéseiknek, hogy A lehetséges dolgok nyomába szegődő érzékenységünkről ne is szóljon senki, mert ekkor már mintha azok összefüggései sose lettek volna, Úgy foglaltuk újra el a helyeinket, pakolásztak egy keveset, rendezkedtek: jó volt régi otthonukba visszatérni. Nem volt ezzel másként Kovácslivi se, de T. Varga se, Tunyogi se, A hatok se, de a Három lányok plusz a Sunyó se, a Fiataljaink úgyszintén –: mindenki, de mindenki újra csak önmagával foglalkozott, kényelmével s azzal, ami meglepte, mi várta őket: minden ülés fölött nyitott zsalu fogadta az utasokat, és a képernyőkön színes fotókat váltogatott A program. Minden ülés fölött csendben, ámde jól hallhatóan futott a képek alá szánt szöveg, a tájékoztató, hogy tudják a turisták, hol vannak, hogy ismerkedjenek, hogy szórakozzanak, hisz azért vannak itt, hisz azért jöttek erre e vidékre –: nem kell törődniük gyalogutakon tekergő alakokkal, ismeretlenekkel, vagy Lehet,

hogy mégis ismerős az, igen, Szent Isten, hát az a muksó – adott hangot döbbenetének hirtelen Korsunovszki, és a Molnár Márk is úgyszintén valami hasonlókat mondott –, Az a muksó pont olyan, mint a mi Szahajdákunk, Uram-Atyám, mi ez az egész?

Tunyoginak pedig már csak éppen ez hiányzott! Szinte önállóan mozgott az a kackiás bajusz, merthogy őt T. Varga hódolata már ezek előtt alaposan felkavarta: ugyanis, hogy Lédús, édes gyümölcs, rendben van, ez rendben volna, ámde, hogy őneki eszébe se jutott Ez az örült-fantasztikus ötlet, ez, amit a T. Varga csinált meg lazán, könnyedén – igaza lehet Csernyákinak: lezsernyésen –, hogy őneki ezidáig eszébe se jutott ez a napba-fénybe öltöztetés, nappal-érelés meg ellenfényvel csinosítás – Micsoda Gyümölcs! – és milyen óriási, milyen izgatón egyszerű találmány! Ő még ebben volt, ebben a nő- és napimádó gyümölcsérlelő és gyümölcslevesítő rafinériában, nagy erőket érzett önmagában, mondván: hóttig, igenis A jó pap mindig hóttig tanul, és mielőtt még ezt befejezte volna, hogy hát Mégis bután hal meg, még mielőtt magában ezt végigmondta volna, máris elérte őt ez a Korsunovszki s Molnár-féle felismerés, amitől meg úgy felkapta a fejét, akárha igazi veszélyre figyelmeztette volna őt egy susogó hang, mintha fülébe ezt susogták volna: Tunyogi úr, nézze csak, ott, nem a maga unokájával, amott a túloldalon nem a Bernadettel huzakolódnak azok a rossz arcú, azok a tetovált nyakú kopaszok? Merthogy Két ilyesmi fazon meg egy lány valóban megjelent a túloldalon, tényleg Most az előbb lépett ki egy kocsiból e két különös arc, meg pont egy Bernadett-féle leányzó, fejükön a sapka sildje hátracsapva, Ott kezdtek huzakolódni egymással a szórakoztatóközpont előtt, miközben lopva A mi csodajárgányunkat is figyelték, s mintha jókorányi pókjaikkal, Csernyákival mondva: Tetkóikkal a nyakukon Tunyogit valóban Jól felidegelték volna, merthogy ő, Tunyogi Albert bácsi ekkor mintha elfelejtette volna, hogy bácsi: szinte végigcsörtetett a buszon. Dodi szerint végignyomta magát, végig, oda, előre nyomult, hogy Ácsi már, az istenit, hát nem kerget a tatár senkit, Hadd lépjek már vissza, hadd nézze már: valóban a Szahajdákunk lenne az az alak – Kislányom, maradj nyugodtan, én azonnal visszajöttem –, hadd nézze már, tényleg az ő tegnap szerzett barátja lenne az, aki lépteit még mintha le is lassította volna, mintha arra várna, Húzzunk már el onnan, húzzunk már a nyavalyába, mintha nem értené, miért ez az érdeklődés, mintha nem értené, mit akarhat tőle ez a kackiás bajuszú, mi izgatta fel annyira Ezt az embert, Ezt a félnótás figurát, aki azt hiszi, hogy kiránduló, miközben meg olyan, mintha skatulyából húzták volna elő. Ő, csak vénemberekkel ne kéne soha közösködni semmin – és ezt ezen a figurán kívül hányan gondolták így, fölösleges számba venni: hogy egészen biztosan a Miki, meg ugye a Fialtaljaink, akik közül Most csak Ivett és Bernadett telepedett le hátra, arra

az ötös ülésre – Mi van, nem lesz gyülekezés, sétálomagnózás, röhögcselés? –, vagy esetleg Szilvia is így gondolta, aki már az első perctől Sehogyan se fért ettől a kackiástól – Azt, hogy kiben mi lakik, senki se tudja.

Fölösleges, tényleg felesleges számba venni, Kigöbözni, ki mit érzett, gondolt, merthogy pörögni kezdtek az események, s mint a épp e vénember pörgette volna fel az indulást, a nekilódulásukat. Ő ugyanis, amint visszatért, és amint elfoglalta a helyét, Először még csak maga elé kezdett motyorékolgatni – Erre senki sem figyelt: az idegvezető Balogh Béla próbálgatta mikrofonját, hangját, Néztük, miként indul be az ismeretátadó kalauzolás; A számok meg az adatok vajon ma ugyanúgy ömleni fognak, mint a bemutatkozás utáni percekben? –, Tunyogi ekkor még csak maga elé dűnyögött, meg idénézett, odanézett, ám amikor Balogh felhagyott a Pötyögésével, és Szép jó reggelt, napot kívánt, arra is felhívta mindenki figyelmét, milyen ragyogó, egészen szemkápráztatóan gyönyörű lett ez a harmincadika, és aztán mindjárt lendületet vett, hogy hát Az ukrán gazdaság itteni kibontakozása, meg a falvak életszínvonala, kulturális fejlődése így meg úgy, A határmenti régió majdani lehetőségei, kéremszépen, na ő akkor hirtelen felugrott, előrecsörtetett, s szinte elordította magát: Az istenit ennek a kurva rohanásnak, mi a franc van itt, hát senkit sem érdekel az az ember, az a férfi ott a gyalogúton a mi útitársunk, a mi Szahadják Istvánunk senkit sem érdekel, hát hová a görcsös köszvénybe rohanunk! No, hát ennek aztán megvolt a hatása! Mikor meghallották ezeket a szavakat, Amikor ezt vagy ehhez hasonlókat Kiabált ránk Tunyogi egy szuszra, kiveresedve, amikor szinte Ránk ordított, ekkor valóban történt valami, és már senki sem állhatott útjába a feltört érzelmeknek. Mintha csak parancsba kapták volna, úgy kapcsolgatták le sorba Ezt a szolgáltatást: képernyőiket, a zsalukat azonmód visszatolták, Elég legyen már a hülyítésből – Lengyelék meg Somogyiék, Icuka s a többiek szavával: Tudjuk, most már fejből tudjuk, hány pravoszláv templom épült csaknem másfél évtized alatt, és főként azt, hogy hány tucat, azazhogy hány száz benzinkút és magánvállalkozás működik ma Kárpátalján –, Elég legyen már az etetésből – ismételte meg a Szilvia szavait picit másként Sunyó, s ezzel a busz bal első felében Majdnem újra tegnap lett: várakozás, hogy Mi van hát itt, ezen a vidéken, amit tényleg érdemes megnézni. Ám ahogyan Balogh Béla csörgedező beszéde dagadt és egyre inkább hömpölygőssé kezdett válni, úgy ébredt, talált magára Az, ami e társaságot most már nagyon érdekelni kezdte, hogy hát akkor Mi történt itt tegnap este szegény Kristofórral, de főleg az, hogy mit hallgatnak el ezek az emberek, hogy mi forgatja ezek mindennapjait, kiféle, miféle egy alak az a Dániel, ott, fenn a Szugoly oldalában, s az meg micsoda egy helyzet, hogy a régi Szpivák-portán lakik, hogy került oda, és mi lett az ő vándi kis családi házukkal, amely a Heé Malvinka néni szomszédságában van, no, és hát a legfőbb kérdés, ami ezt az egészet megindította bennük: mit keresett

ott a hegyen – Dombon, na, ha jobb így –, mit keresett Dánielnél a Mi Szahajdákunk, mert most akkor elvesztették, avagy megtalálták, nem kéne Mikinek s Szabadi Zsuzsának hozzászólni ehhez? Mi ez a kavarodás? És akkor Berta mamát még csak meg sem említették! Úgyhogy annyi minden Kereste a maga útját bennünk, mintha ezért, Direkt ezért jöttünk volna erre a vidékre, s korántsem, hogy lássák például a muzsalyi hegyen az aranybányát, vagy hogy megértsék, mit is keres a mező közepén egy templomrom, amely az ezerkétszázas évekből való, s mégis ott fog elenyészni Muzsaly határában, előbb-utóbb Megeszi az idő, Senki még a füle botját se mozdítja, mikor erről hall, hát miféle titok van ebben: mi húzódik meg e döbbenetes pusztulás és enyészett mögött: csak nem a falu hagyta el a templomát, de miért, miért tett volna ilyet, ugyanis azt még ennél is sokkalta nehezebben lehet elképzelni, hogy a falu népe egykor nem a település központjába építette fel a templomát, na, nem, hát ilyen nincsen. De jellemző, hogy már a válaszra, a magyarázatra csak Kozma s Pflumm emlékezett, mert olyan szófogalom: zsbongás lett, Olyan izgatott beszéd folyt köztünk, hogy még ők ketten is alig-alig tudták kihámozni Balogh szavait a hangzavarból, mert A társaságot mintha csak a saját nyomozása érdekelte volna, úgy rakták és illesztgették össze mozaikdarabkáikat, ki mit hallott, ki mit tudott meg E két különös kis községről, ezekről az emberekről, életükről, mintha élet-halál kérdésében döntenének, mintha csak a Kristofóri és a Szpivák család hajdani dolgai, meg A tegnap esti tragédia, valamint a Pekárscsik Erikáké vállalkozása, no és nem utolsósorban Ez a tegnapi baleset ott, az almáskert mellett, ez mind-mind egymásból eredő dolgok, események lennének, amelyek mögött valami titok, valamiféle nagy-nagy titok lenne elbújtatva.

Az sem befolyásolhatta érdemben E nyomozást, még az sem, ami kicsit később Beregszászban hangzott el, amikor Buszunk le is lassított egy kicsit, Hátha jobban észrevehető lesz kedves vendégeinknek a fenyők és a japánbirs-bokrok között lapuló Fedák-kastély. Igen-igen, Fedák Sári beregszászi kastélyáról kezdett beszélni Balogh, de mintha még ez sem érdekelte volna ezt a társaságot, úgy beszélgettek tovább, és hogyha nincsen Márja néni Tegnap esti jókedélye, s nincsenek a Somogyiék ketten, meg hát főként Krisztina – azzal a nagyon kék és nagyon barna hajával –, ha nincs e három, szintén nyomozóvá átvedlett turista, akkor bizony könnyen meglehet, hogy Mindannyiunk előtt rejtve marad Balogh kis történetkéje arról, miként kaparintotta meg Fedák Sári művész nő E tip-top vadászkastélyt, merthogy ki hallotta volna meg a Balogh ömlő beszédében azt, hogy Fedák Sári Meztelen köldökével szerezte meg ezt a kincset érő Schönborn-kastélyt. Ki értette volna, azaz: kit érdekelt volna, mit jelent ez, márminthogy a Meztelen köldök, ki figyelt volna fel erre, hogyha nincs a Tegnap este, hogyha nincs a Márja néni, aki suttogóra fogva, szavát lehalkítva mondta ki a végső ítéletét Erről a turizmus-micsodáról, miszerint Erika, Pekárscsik Erika nagyon sikeres

vállalkozó – a szóbeszéd szerint – Egészen biztosan a pucér hasával – Hogy finoman fejezzem ki magam! –, A köldökével – Púpjával! – kereste meg a vállalatát, azzal csinálta meg a szerencsését, Hú, de micsoda egy világi nő lett abból a harapdálós lányból – mondta, s szinte várta, vendégei háborodjanak fel azon, amit hallanak, hogy folytathassa Kiteregetését. No, ha Somogyiék s Krisztinájuk nem ismerkednek meg előző nap ezzel a dologgal, akkor valószínűleg csak átsiklanak ezen is, E köldök-micsodán, mint annyi másan, ámde így, hogy előzőleg, este már ők hallottak valamit Meztelen köldökről, vagyonszerzésről, hát így azonnal megütötte fülüket Balogh meséje, és amikor hirtelen azt kérték Somogyiék s Krisztina is, azt kérték a Baloghtól, no meg a Mikitől, hogy álljon már meg, hadd nézzék meg kicsit jobban ezt a kastélyt, akkor még mintha zúgolódtak volna páran, de amint a Krisztina s a két öreg Somogyi elmagyarázta előttük: nekik, hogy hát mi jutott eszükbe erről a kis történetkéről, akkor már minden más lett, na, akkor már hallották is, érdekelte is a társaságot Fedák Sári esete, de igazi, világos választ Így se kaptunk arra, mit jelent ez: hogy most akkor Schönbornék: egy mulatozó férfitársaság Csupán a Fedák Sári pucér hasán, hogy a híres, nagyon csinos, tehetséges művészno ruhátlan köldökén Verték a blattot: kártyáztak a férfiak, és kizárólag ezt csinálták, csak és kizárólag erre szólt a megállapodás, vagy hát A köldök teljes meztelenséget Jelentsen most nekünk: Micsoda asztal! – ami, hogy is mondják csak: eléggé kézenfekvő –, míg a kártyázás pedig valami mást is, Igen, azt, amire gondolunk, Hiszen a nyertes nyilvánvalóan jutalmat érdemel, Az asztal legfőbb helye az övé, ez mindig így volt, amióta világ a világ! Ó, de Hiába tagadtuk volna, Látszott rajtunk, érezni lehetett ezeken a harminchatokon: itt nem a híres művészno dolgai, viselt dolgai kötik le figyelmüket, nem, hisz még az orruk hegyén is meglátszott, min jár az eszük, hogy őket, márminthogy a nőket: mindet: öregebbet, fiatal egyaránt az a fortély érdekli, amivel egykor behálózta Erika a fiúkat, igen, itt az érdekelte a nőket, lányokat, hogy miként sikerül E boszorkánynak ujjai köré csavarni, akit csak akar, hogy az egy életen át nyomot hagy, az kitörölhetetlen nyomot hagy az emberekben, míg a férfiak meg – Tóth Béla szavával – Azon studéroztak – ével mondta, nem is ível, s nyilván azért studéroztak, mert a töprengtek Tunyogi véleménye szerint Elég snassz-magyar –, na szóval, az foglalkoztatta őket, Kinek s mit üzent e nő, Mert üzent, az már nyilvánvaló, Hiszen láttunk valamit, ők tapasztaltak valamit, amit Erika bemutatott nekik, mikor kifordította a Buszunk térelválasztó falából azt az ügyes szerkezetet, mikor ráhelyezte magát arra a különös bárszékre vagy micsodára, és ők nézték, nézték, de hogy mi volt az, ami az összes férfiszemnek lebilincselő volt – Arról csak a habogás beszél.

„VEZETŐK” ÉS „VEZETETTEK”?

Az élet, akár egy tréfamester, kifogyhatatlan az ötletekből, és olykor igencsak mellbevágó meglepetéseket okoz.

Mint legutóbb, amikor levelében egyik szerzőnk a maga szokásos őszinteségével értésemre adta (szabadon, a lényegét summázva idézem): a Kárpátalján művelt magyar irodalom mai vezetői a pártállamból hozták magukkal mentalitásukat.

E vélekedés olvastán felszisszentem. Több okból. Nem hiszem ugyanis, hogy az irodalmat „vezetni” lehet és kell; ha mégis lehet (mármint a levélíró szerint), akkor sem számítom magamat a feltételezett vezetők közé; azok a személyiségek, akik irodalmi vezetőkként a levélíró szerint egyáltalán számításba jöhetnek, a pártállam idején enyhébb esetben is a megtűrték, súlyosabb esetben a tiltottak feketelistáján voltak, s így már csak elvből sem fertőzhetette meg őket a pártállami mentalitás.

A fiatalabb nemzedék egyrészt türelmetlenségből, másrészt információbizonyból, harmadrészt megfontolatlanságból eredő véleménye természetesen méltányolható, de azonosulni nem tudok vele. Még akkor sem, ha volt „szerencsém” megtapasztalni azokat az időket, amikor egyfelől a pártállami ideológia, másfelől önjelölt „írófejedelmek” az ízlés-terror eszközével igyekeztek nekik tetsző irányba téríteni az irodalmat. Mint tudjuk, végül belebukott az ideológia, és kudarcot vallottak az ízlés-terroristák is.

„Irodalomvezetéssel” gyanúsított pályatársaim nevében nem nyilatkozhatok, de ha netán engem is az efféle „vezetők” közé sorolt a levélíró, kénytelen vagyok bevallani: a rám testált munkát (folyóirat-szerkesztés) egyfajta szolgálatként végzem, mégbozzá olyan mentalitással, amelynek egyik jellemzője a szerzőpártiság, az ígéretes tehetőségek pályakezdésének segítése, útjuk egyengetése stb. Velük kapcsolatban olykor több terhet vállalok, mint amennyit tisztességéből eredően illene, kellene. Ráadásul – mivel tisztelen az alkotói szabadságot, szuverenitást –, soha eszembe nem jutott, hogy valamiféle „izmus” felé orientáljam, netán terelem a szerzőket. Számomra a művek fontosak, még akkor is, ha azok megítélésében időnként engedékenységet tanúsítok.

A „pártállami mentalitás” vádja tehát adott esetben elhamarkodott és igaztalan.

BAKOS KISS KÁROLY

DRÁMA

*Mint akit akkor minden elbagyott.
Tanítványa népe is aludni tért.
Elfordultak a fák, lebullt a hold
Előle. Időt már biába kért.*

*A homályban felbők úsztak felé.
Jöttüket harminc ezüst kísérte,
Amit a csókért fizettek érte
(a súlyuk csak később nyilallt belé).*

*Ma sincsen más, csak a törékeny ág
Kuszája vár; s az Isten balfele
Sziszegi sejtőn: ne vidd tovább!*

*Minden e sügó szájjal van tele.
S betelhet újra a dráma vele
– mit sem törődve alusszuk át.*

PÁN A LÁMPAVASON

*No lám hogy rátaláltak
Itt e furcsa helyre
Kósza énekemhez
Fénye mint a szőlő
Fonja körbe vén fejem
S rúdja mint egy barna
Ág rugózza halkan
E multhatatlan dallam
Kába ritmusát.*

BAGU LÁSZLÓ

a déli sarkkör legendája

egy sarkkör van valahol mindenki mondja

*azon túl a sark jéghideg etalonja
elrejtve végleg a végtelen hóban*

[indul oda scott indul oda amundsen]

egy sarkkör csak a mindenén túl

*jéggé fagy amiért nyúl a vágyó kéz
s rögvest a szem*

[már hópihék amundsenen]

egy sarkkör mit addig hírből sem ismer

*s ha ismerni akar istent is ismer
mert kevés nélküle a szándék*

[legyen az scott s ki arra jár még]

a sarkkör egy és oszthatatlan

*ki bírja annak örömet okoz
de megbünteti ki csak vágyja*

[hol van scott télikapátja]

*valahol egy hideg katlan
mélyén ahol hópihepaplan
borul rá s mindenki mondja
hogy ő a hideg etalonja*

a csontig érő nagy hideg

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

TÁBORI POSTA

(Folytatás)

Késő délután volt, amikor az alakulathoz visszatértünk, s bár ilyenkor már nem lenne igazán dolga a napnak, igyekezett megmutatni, hogy mégiscsak május közepe van, s nemcsak az égen, de a földön is ő az úr. A hosszú úttól és a szokatlan melegtől elcsigázottan, porosan, piszkosan vonszoltuk magunkat a gépparkon át, de a kapun túl a kaszárnyák felé igyekvő keskeny ösvényen már vidámabban szaporáztuk a lépéseket. Hát nem furcsa teremtmény az ember? A gyakorlatra való készülődés közben még az utazás és az azzal remélt változatosság tartott izgalomban bennünket, most azonban a kaszárnya biztonságába, viszonylagos nyugalomába való visszatérésnek örvendünk. Ezért hát ez a nagy igyekezet.

A mellettem lépkedő Szemjonov jobb karját hirtelen előre lendítve nagyot taszít a vézna kis Vidajko vállán, mert nem tud tőle akkorákat lépni, mint amilyeneket szeretne. A fiú előre is lódult rendesen, s kicsiny híja volt, hogy a Szerjozsa baráti gesztusától egymásba nem gabalyodtak a lábai. Aljoska dühös kis ragadozóként fordult hátra, hogy szeme közé vakkantson a türelmetlen mögötte haladónak, de amikor rájött, hogy a természetes legény legalább fél méterrel magasabban hordja a szemét, lelohadt benne a hirtelen gerjedt indulat. Mérgét mégsem nyelte vissza, hanem kissé átrágva, tréfásra szelídítve kieresztette magából:

– Ejnye, Fityil, ha ennyire az utadban vagyok, csak lépj át nyugodtan fölöttem, a lábaid megvannak hozzá!

– Te meg ne jártasd fölöslegesen a szádat, mert kihülnek a beleid. Az orrod elé nézz inkább, és haladj tempósabban, de úgy látszik, neked nem volt még elég részed az alaki kiképzésben. – S mivel éppen a felvonulási tér előtt jártunk, ahol egy érces hangú őrmester szakasznyi újoncot egzecírozottatott, így folytatta: – Ha gondolod, beállhatsz közéjük, hasznodra lesz a gyakorlás. Tudod, mennyit kell neked még díszlépésben verni a betont? Ajajaj! Ha nekem annyit kellene masíroznom, mint amennyi még előtted áll, inkább felakasztanám magam! – ugratta a nyurga orosz a kis ukrán közlegényt, miközben elégedetten göcögve nevetett.

Aljoska azonban nem hagyta magát:

– Mivel vagy olyan nagyra, mikor te is csak a második pár csizmádat nyüvöd? Kondratyenko apánk tartogat még számodra egy negyvenhatosat, az is csak a te lábadról fog leszakadni.

S bizonyára így évődtek volna egymással akár a kaszárnyáig, ha a masírozó újoncok nótára nem gyűjtanak, s a botladozó ritmusra kapkodva lábaitak közelünkbe nem érnek. De mivel így történt, senki sem figyelt

már az ütegtársak értelmetlen feleselgetésére, inkább a kopaszokat vettük szemügyre. Többségük fehér bőrű, de van köztük öt-hat kaukázusi és két-három közép-ázsiai is. Megjött hát az utánpótlás, akiket jó ideje várunk. Az öregek a váltást üdvözölték bennük, a félévéseket az lelkesíti, hogy lesz már, aki átvegye a rájuk nehezedő szolgálati teher nagy részét, a velem azonos behívásúak pedig azért nyugtázzák elégedetten érkezésüket, mert előrébb léphetünk végre ebben az átkozott hierarchiában.

A kaszárnya bejáratához érve leraktuk hátizsákjainkat, nagyjából levertük magunkról a port, majd csizmáink tisztogatásához fogtunk. Az ajtóban csípőre rakott kezekkel és ezüstszín fogsora széles vigyorával Kondratyenko őrmester terpeszkedett, s az altisztek által rögtön sorakozót rendelt.

– Amíg mindenki meg nem fürdik – kezdte a rendre való figyelmeztetést –, senki sem teheti be lábát a kaszárnyába! Tiszta törölközőt, szappant, alsóneműt a zuhanyzó bejáratánál kaptok. Aztán csak szaporán, mert másfél óra múlva vacsorára sorakozik a tüzérsztyálya.

A fürdő és a mosoda mindjárt az étkezde mögött áll. A kisebbszerű, lapos tetejű épületet merő ésszerűségi szempontból tervezték pont ide, hisz a főzéshez szükséges gőz és a meleg víz egyaránt a közeli kazánházból érkezik. A bejárat mögötti kis előhelyiségben fali fogasokon és lócákon kívül más berendezés nem található. A fogasokra a felsőruházatot aggatjuk, az erősen viseltet alsóneműt a betonpadlóra kerül. Abdrahmanov tizedes a legfiatalabbak közül majd megnevez három embert, akik összeszedik, megszámozzák és tisztára váltják át a szennyest. Ezzel megbízni valakit több mint megalázó, ez felér egy kisebbszerű büntetéssel, mert fokozatai is vannak, ugyanis a műveletek nem egyenrangúak. Akinek az ingek jutnak, az még csak hallgasson, s a gatyák sem mind undorítóak, de a kapták... Nos, aki azokat válogatja, számolja egyenként szétteregve, ha nem elég edzett az orra, jobb, ha hozzá se kezd. Hogy kinek melyik tétel jut, azt a tizedes dönti el, mert másként hajba kapnának fölötte, ha a kopaszoknak lenne akkora hajuk. De ez nem a mi dolgunk, innen már ruhátlanul lépünk a barátságatlan, örökké nyirkos, dohos zuhanyzóterembe.

Fülkék itt nincsenek, ellenben a mennyezet alatt az alapterület teljes nagyságában vascsövek hálója fut, s ebből úgy másfél méteres közönként, négyzetes rendben zuhanyrózsák ereszkednek alá. Egyelőre azonban híre sincs a meleg víznek, s hogy még cifrábban fessen a helyzet, csapok sincsenek. A vizet központilag nyitják meg, s tíz-tizenöt perc elteltével ugyanígy zárják el, de addig, s úgy látom, nemcsak én vagyok vele így, ebben az értelmetlen tétlenségben másokat is zavar ez a tömeges meztelenség, mert nincs esetlenebb, kiszolgáltatottabb a ruháitól megfosztott emberről. Nemcsak a magam szemérmét rejteném, a másokét is igyekszem kívül rekeszteni szemem látómezején. Jöjjön hát a jó meleg víz, áradjon nyomában a gőz, mely fátylat borít a csupaszságra, s felhői jótékonyan kitöltik a meztelen férfitestek közt üresen maradt teret.

Egy zuhanyzófej alatt hárman, négyen próbálunk vízhez jutni. Eleinte tenyerünkkel kapkodunk a jó meleg sugárba, hogy áztatni, oldani tudjuk, majd testünkre kenni a felszeletelt mosószappan darabkáit. Először a fejemet szappanozom, de az izzadságtól és portól összeállt haj még ellenáll, s csak a harmadik kísérletre kezd el habzani. Vigyáznom kell közben, hogy ki ne csusszanjon markomból a szappan, mert nem kockáztatnék meg érte egy lehajlást. No, ezt a szakállas banalitást nem kell komolyan venni, csak azért emlegetem, mert ebben a helyzetben többeknek is beakad a kaukázusi népek homoszexuális hajlamára való tréfaszerű utalás, amelyet az illetékesek – tőlük maguktól tudjuk – törvényszerűen a szomszédaikra hárítanak. Persze, hogy megfordul ez a közismert történet azoknak a bajtársaknak a fejében is, akik épp fürdőtársuk hátát szappanozzák, majd körmeikkel vörös csikosra vakarják, mert mi másért tartatlanának mögöttük – szinte tünetőleg – majdne karnyújtásnyi távolságot?

Többen már kifelé igyekeznek. Az ágyékra akasztott törölközővel sokkal nyugodtabban, magabiztosabban mozog az ember, s igyekszik, hogy a lócákra lerakott, összehajtogatott tiszta alsókból jobb állapotú, méreetszerűbb darabokhoz jusson. Amint látom, a levetett télies alsó öltözék helyett most kapjuk meg a nyári viseletnek megfelelő *májkákat*, azaz fehér vagy világosszürke atlétatrikókat és a fekete klottgatyákat. De a kapcaváson is puhább, lazább szövésű, ráadásul teljesen újnak látszik. Kár, hogy e jó kis fürdés után ismét az agyonhordott, piszkos gyakorlóruhát kell magunkra venni, igazán gondolhatott volna rá, ideadhatta volna a tiszta öltözékünket is az őrmester. Ebből azonban már csak vacsora után lesz valami.

Amíg távol voltunk, a kaszányában bővült a vaságyak sora, helyet kellett szorítani az újoncoknak. Bent foglalatoskodnak már ők is, kisebb csoportokba verődve társalognak, készítik öltözéküket a holnapi szemlére. Érkezésünkre az egyik kaszányaügyeletes a telefonasztalka fiókjából jókora csomag levelet vesz elő, s osztani kezdi. Nocsak – örvendek előre –, érdeemes volt ma visszatérni, hisz három levél is várt rám. Egyiket apám küldte, a második címzése ennél is kedvesebb, a harmadik borítékon pedig a Hutkay Sanyi szálkás betűire ismerek. Ez utóbbin a feladó számadatai is tábori postát rejtenek, hisz Lengyelországból érkezett. Mintha megsejtette volna, hogy erősen gondoltam rá az utóbbi napok egyikén, végre válaszra szánta magát. Lassan azonban itt a vacsora ideje, percekben belül sorakoztatni fognak, elteszem hát őket. Nyitom az éjjeliszekrényem fiókját, de visszatolni már nincs erőm. Könnyítenem kell rajta egy keveset, legalább egy borítéknyit. Azt az egyet úgysem tudnám otthagyni. Visszaveszem, s a fiók szinte magától helyére megy.

A bejárati ajtó ellenben szélesre tárul, s bár az ágyamról nem látok odáig, megismerem a *kombát* mély, öblös hangját. Soha nem kell megerőltetnie a torkát, mint egyes kollégáinak, akik a figyelem felkeltése végett olykor re-

kedtre ordítják magukat. Sohasem nyújtja, nem cífrázza a parancsszót, most is csak közepes hangerővel, de hibátlan artikulációval szólítja fiait:

– Első üteg, esti létszámellenőrzésre kettős rendben sorakozz!

Erre a parancsra mindenkinek mozdulnia kell, csak a szolgálatban lévők távolmaradása igazolt, a tűnődésnek pedig, hogy miért nem közvetlenül a takarodó előtt tart Szigyelnyikov esti létszámellenőrzést, helye nincs. Az őrnagy végigtekint a kettős soron, s miután mindenkit helyén talál, szétnyitja a névsort tartalmazó mappát, és olvassa a neveket. Az utolsó „Jelen!” elhangzását követően egy cetlit vesz elő, majd az ablaksor mellett várakozó újoncok csoportjához fordul:

– Figyelem! Akinek a nevét olvasom, álljon ide a sor végére!

A bejelentés rögtön megtöri a fegyelmet. Mocorgás, forgolódás vonul végig köztünk, ám az őrnagyot ez most csöppet sem zavarja, ő is az újoncokra kíváncsi, így hát szeméhez emeli a cetlit:

– Arutyunyán!

Nyurga, intelligens tekintetű örmény fiú jelentkezik, és beáll a sorba.

– Gabrielján!

Vékonypénzű, kissé hajlott hátú gyerek indul, örmény ő is.

– Genoszján!

Neve alapján, akárcsak előző társai, szintén örmény. Kissé zömök, erős csontozatú – nem ifjonc, inkább már férfiember – válaszol, s közeledik magabiztos léptekkel kijelölt egységéhez. Zubonyán a szovjet egyetemek rombusz alakú, sötétkék alakra domborított aranycímeres emblémája látható, a felsőfokú végzettség jele. Beáll a sorba, de a *kombát* megszólítja:

– Látom, felsőfokú végzettséged van, ezek szerint csak egy évet szolgálsz. De mondd csak, milyen a szakképzettséged?

– Vegyészmérnöki diplomám van, őrnagy elvtárs, a Jereváni Állami Egyetemen végeztem.

– Rendben – bólint az őrnagy, majd szólítja a következőt:

– Kicsibekov!

Sovány, ráncos homlokú kazah legényke áll elő, s mint aki nem egészen érti, hogy mit kell tennie, kérdőleg néz a tisztre, az meg vissza rá:

– Hát te ki vagy?

A fiú derűs képpel jelzi, hogy érti a kérdést, ezért büszkén válaszol:

– *Sájjor!*

– No, ha sofőr vagy, állj te is a sorba – veti oda a szót, s újból a papír fölé hajol:

– Hamicevics!

Sápadt, beteges arcú szőke fiatalember válaszol. Haja és viseltes ruházata elárulja, hogy nem most kezdi a szolgálatot. Feltűnik ez Szigyelnyikovnak is, ezért rákérdez:

– Ezek szerint te vagy az új *mehánik*?

– Igenis! – feleli az újonnan érkezett specialista, majd sietősen hozzáfűzi:
– A berdicsevi tanezredben lettem kiképezve.

– Jól van. Fábíán közlegény a holnapi nap megmutatja neked az önjárót, melynek ezentúl te leszel a gondviselője. Értetted, Fábíán?

Az én válaszom azonban már nemigen érdekelte, hanem a következő utasítással az egész ütegnek szólt:

– Egyelőre tehát ez az öt ember csatlakozik hozzánk. Fogadjátok őket barátsággal, és segísetek nekik a beilleszkedésben, mert magunk is tudjuk, hogy minden kezdet nehéz. Most pedig – szól Ivanov tizedeshez fordulva – indulás vacsorázni, és vacsora után, ahogy az új emberek is szokták, az alakzatban való menetelést, a nótázást fogjátok gyakorolni tizenöt percen át...

Apám levele a megszokott általánosságokon túl most némi meglepetést is tartogatott. Azt írja, hogy törött pengéjű kardomat, melyet házunk padlásán a tetőléc alá szúrva rejtettem el, elcserélte egy kisméretű, arasznyinál nem nagyobb bronz szobrocskára. *„Annyit én is meg tudok állapítani – írja –, hogy a kis szobor valamelyik római császár felemelt karú, ülő alakját ábrázolja. A bolt Tisza iszapjában találták, megmutatták, én pedig felajánlottam, hogy megveszem, mivel tudom, szereted a régiségeket. Pénz helyett a kardot kérték, azt mondták, régebben sokat látták a kezében, hát odaadtam. Remélem, nem fogod sajnálni.”*

Ha úgy igaz, amint írja, valóban nem sajnálom, de ha mégsem... Azt a kardot nyolcadikos koromban szereztem, ólomból öntött boxert adtam érte egyik osztálytársamnak. Nemcsak a pengéje volt csonka. Markolatának fából faragott része elkorhadt, darabkái kihullottak a kis fémteknőből, fekete bőrbevonata elrongyolódott, ezüst drótfonatdíszé szétszakadozott. Hogy mégis kézbe lehessen venni, a hiányzó részeket ólomból öntöttem ki, majd reszelővel, zsebkéssel formáztam foghatóvá. Sokat foglalkoztam vele, kedves emlékem volt. Sajnálom, ha értelmetlenül kellene megválnom tőle.

A vasalószoba félig zárt ajtaja mögül azonban gyanús beszélgetést hallani. A hangerőt óvatosan visszafogták a bentiek, de ami a kívülre került mondatfoszlányokból számomra összeáll, az nem több s nem kevesebb, mint hogy életre kelt az apám levelében felvetett téma. Mintha csak ott bent is alkudoznának, vásárolnának. Elteszem a borítékot, közelebb megyek, odasandítok. Négyen vannak bent: a három örmény és Roglják, akit leszerelése közeledtével örmesterré léptettek elő. Azonnal kiderül, hogy ő az egyik főszereplő, s éppen a legkisebb örmény, a Gabrielján nyakában függő súlyos kis aranyláncrea alkudozik. A seregben a Ljubimov jegygyűrűjén kívül senkinél sem láttam még értékesebb ékszert, s már az is kisebb csodának számít, hogy eddig meg tudta tartani a különlegesen csavart szemekből készült, mint mondja, szülői ajándékot. A fiú láthatólag nem akar megválni tőle, s két társa támogatásában bízva, tiltakozva hártja el a pénzt nyújtó kezét. A tiszthelyetes erre irattárcájába nyúl, és újabb bankjegyet vesz elő.

– Jól van, legyen hát százhusz márka – toldja meg fájdalmas képpel –, de ennél többet nem tudok érte adni.

A másik, akárcsak egy született kereskedő, két ujjá közé kapva felmutatja a láncra akasztott tömör kis oroszlánfejet:

– Csak ez magában tizenöt gramm, a láncsal együtt pedig harmincnál is több. Értsd meg, kevés, amit érte kínálsz!

Roglják azonban tántoríthatatlan. Egészen közel lép a fiúhoz, s arcába hajolva érzévekkel győzködi:

– Tudod te, hogy ez nekem háromhavi zsoldom? De csak azért, mert tisztí beosztásban szolgálok. Te másfél év alatt sem fogsz tudni összekuporgatni ennyi pénzt! Hát legyen eszed, mert ezt a láncot előbb vagy utóbb kitépi valaki a nyakadból, s akkor mehetsz panaszra akár a marsallhoz!

Az utolsó mondatra, mintha megrebbebb volna a fiú szeme, mintha belátta volna, hogy tapasztaltabb bajtársa csak javát akarja, biztatásért, tanácsért nézett honfitársaira. Roglják ezt a pillanatot megragadva elkezdte a vasalóasztalra rakni az öt darab húszast és tetejére még két tízest. S ekkor, a kiterített bankókra pillantva döbbsentem rá, hogy mitől ilyen költekező, préda a mi belorusz barátunk. Hiszen ezek a két háború közötti birodalmi márkák, ezeknek már legendájuk van. Évek óta itt forognak a kaszárnzában, állandóan átvág velük valaki egy tájékozatlan újoncot, ha csak... ez egyszer, bele nem avatkozom. Döntöttem. Roglják, mivel a háta mögött álltam, engem nem láthatott, ám az idősebb örmény, a vegyész mérnök észrevette arcomon a döbbsenetet, s ez elég volt ahhoz, hogy a legkisebb feltűnés nélkül szemkontaktusba kerüljünk egymással. Jobb karom önkéntelenül felemelkedett, s két ujjam összedörzölésével a pénz nemzetközi jelét mutatva, fejemmel tagadólag intettem. Ő azonnal megértette az üzenetet, s én, mint akinek nincs már itt semmi dolga, csöndben kihátráltam a vasalószobából.

Úgy negyedóra múlva a mosdóba indultam, hogy elvégezzem az esti toalettet. Már a borotválkozáshoz készültem, amikor a tükörben megpillantottam a rövidre nyírt hajú vegyészt. Mellettem állt, ő is tisztálkodni készült, de előtte, a tekintetemet keresve, mondani kívánt valamit. Pillantásunk a tükörben találkozott, s ekkor csodálkozó arccal csak ennyit kérdezett:

– Mondd, miért segítettél, miért álltál mellém?

Lehet, hogy fél percig is formálgattam agyamban a választ, míg rászántam magam, s egyenesen a tükörbe nézve ezt dadogtam:

– Ti örmények vagytok, én pedig magyar. Egy évi szolgálat után rájöttem, hogy az oroszok, akik egyébként kiváló emberek, szláv testvéreiket, az ukránt és a beloruszt is lenézik. Hogyan érezhetnek hát irántad s irántam? Nekünk legalább lélekben, gondolatban össze kell tartanunk, s ha megtehetjük, legyünk segítőkészek egymás iránt. Különben, ha hagytam volna megkötni ezt a tisztességtelen üzletet, most az én lelkemet is rágná valami.

BECSKE JÓZSEF LAJOS

MEGKÉSETT BETLEHEMES

*Csillag-úton jön Karácsony,
Leszállni kész minden álom,
Leszállni kész bármi áron,
Szarvasisten fenyőágon.*

*Megszületett már Jézuska,
De nem fényes nagy templomba,
Barmok között az alomba,
Fektetve már a jászolba.*

*Indul hozzá három király
Messze földről, s egy csukott száj,
Hallgatag száj annyira fáj:
Jaj, ne gyertek, három király!*

*Csillagodba kapaszkodtunk,
Ajándékot neked hoztunk,
Nem nagy érték ajándékunk,
Mégis kincses, mert sajátunk.*

*Köszönöm az ajándékot,
Mégis miért, ti királyok,
Kisded vagyok, hálni vágyok,
Menjete el, jó királyok.*

*Szűz Mária, édesanyám,
Ne hagyj engem csillag útján:
Ha elmennék, nem lesz fejfám,
Ha maradnék, nem lesz párnám.*

*Mit tegyek bát, én a kisded,
Maradjak tán kőművesnek,
Ácsoljak vagy ássak vermet,
Csillagokra patkót verjek?*

*Ne áss vermet, kis Jézuska,
Ne húzz falat önmagadra,
Tetőt se a sápadt Holdra,
Patkót se verj csillagokra.*

*Sorsod írva, jön az óra,
Megfeszített téged Róma,
Kereszted lesz kínod trónja,
Néped annak hordozója.*

*Csillag-úton jött Karácsony,
Él az álom alom-ágyon,
Verjenek meg, kikiáltom:
Bennem él Ő fenyőágon.*

FERENCZI TIHAMÉR

KÍVÁNSÁGOK

*Halld meg
zajban
a csendet.*

*Lelkedben
találj
fényekre.*

*A színekben
omolj
sötétségre.*

*Végül
feszülj
a keresztre.*

*A csendben
bánytorgó
lelked.*

*A fényekben
rejtőző
színekre.*

*A sötétségben
pillants
istenedre.*

*Mások
bűnéért
vérezve.*

RÉKASY ILDIKÓ

SZÜLINAPI BIZTATÓ

Ifjabb barátnőimnek, barátainak

*Hatvan (s pár) éves lettem én,
túl annyi nyáron, oly temén-
telen
telen!*

*S hogy e sok évszak elbagyott,
tán érettebb, bölcsebb vagyok
ma már.
Habár...*

*A kedvem néha szertelen,
s ha szeleburdi szellemem
kerül
felül,*

*mint egy farsangi maskarát,
úgy ölti fel kamaszkorát:
kedélyt
s szeszélyt.*

*Én is lehetnék (Isten ments!)
respektált, tisztelt bölgy, decens,
elő-
kelő.*

*Ám, ha olykor hiányzik is:
ez a tekintély túl cikis,
s be sem
veszem.*

*Jobban esik a betyke szó,
csipkedjetelek, kis beste szű-
nyogok!
Nyögők,*

*de pár évig (amíg merem)
bordom a kedvenc farmerem.
Ki él,
remél.*

BARTHA GUSZTÁV

SAJGÁS*

*„...szabadság, élet nem jár, csak azoknak,
kiknek naponta kell kivívniuk.”*

J. W. Goethe: Faust

Első fejezet

Minden csöppnyi keserűséghez, ami az embert éri – jár egy csipetnyi igazság. Vigasztal kevés: arra elég, hogy az ember önmaga maradhasson, mint ahogyan Valló Péter.

Péternek szülei voltak, volt egy öccse; nagyanyja, nagynénje, nagybátyja (keresztszülei városra költöztek), távoli rokona és egy szomszédasszonya, a Juci. Az, hogy az életben többet próbált a kelleténél, Jucin messziről meglátszott. Behúzott nyakkal járt, férfindrágót hordott, méreg-erős mahorkát szívott – egyiket a másik után –, s azt állította, hogy fél liter vodka neki meg se kottyán. „A pesti éjszakában... kurtizánkodott, a szövetségesek bombázásai kergették haza” – válaszolta röviden Juci röggös életútját Jancsi bácsi. Hogy mi a kurtizán, s kik voltak a szövetségesek, azt Valló Péter – a tizenkét éves múlt, hirtelen megnyúlt kiskamasz – restellte megkérdezni a nagybátyjától. „Még mit nem – berzenkedett gondolatban –, a locsogás asszonytempó.” A magvas véleményt csonkos Bélától, távoli rokonától leste el. Béla, az istenverte, csak messziről szerette – szerethette! – a lányokat, asszonyokat; annyira messziről, hogy beteljesületlen sóvárgása felért a gyűlölettel. „Bal karját suhancorában vesztette el – védte csonkos Bélát Kati mama –, azért maradt félszeg.” Valló Péter – nagyanyját hallgatva – igencsak bólogatva a karosláda végéről annak közepére húzódott, de igyekezete sajnálkozásra nem, csak egy „hát igen”-re volt elég. „Ez kevés – állapította meg magában –, ezzel nem bírom szóra Kati mamát.” Nagy kár, mert ha kedve volt, olyan dolgokról mesélt, amikről a faluban sokaknak fogalmuk se volt. Hajnalig elhallgatta, meg nem unta volna nagyanyja honleányokról, honfiakról szóló történeteit. A hős honvédek tetteiről is sokat mesélt; hogyan szálltak szembe a hatalmas orosz túlerővel. Péter Kati mamán keresztül megszerette Kossuth Lajost, megutálta Görgeyt, s képzeletében a világsi harcmező egyet jelentett egy nagy temetővel.

Péter olykor idegen ágyban ébredt; hiába kereste az ismerős ablakot, tapogatta Janikát maga mellett. Izzadságszagú, nehéztollú dunyha takarta,

* Részlet a szerző azonos címmel készülő regényéből

idegen tárgyak vették körül: sifonérok, kredencek, tükrös kisszekrények. A falon bekeretezett fényképek függtek a csehszlovák hadsereg mundérájába bújtatott nagyapákról, helyre menyecskékről; fátyolos tekintetű, rövid slájeres menyasszonyokról, vőlegényükkel az oldalukon... A vőlegények zöme odaveszett. Hol? Mikor? Miért? A kérdések izgalomban tartották Pétert, de hiába kérdezősködött. Kati mama elejtett ugyan néhány szót: az oroszok annak idején... háromnapos munkára..., meg hogy gyalogosan vitt ennivalót az urának Szolyvára... Mire csonkos Béla nyersen kijelentette: „Szolyva nem a kert alatt van, az egész csak mese.” Jancsi bácsi – mint aki megkukult – rezzenéstelen arccal ült a szekérbakon a kérdések hallatán. Ágnes néne is hallgatott, pedig pörlekedéshez szokott hangját az utca végéig hallani, még a konyhában sem tett féket a nyelvére.

„Anyja nem hagyja ott apát” – suttogetta el mindig bővígijét az idegen ágyakban, párnák közt való ébredés után Péter, s a hite magabiztossá tette. Felőle orginálhatott Ágnes néne (vagy bárki más), győzködhette Valló Borist: „Hagyd ott! A helyedben úgy otthagynám!... Enné meg a fészkes fene azt a részeges Szabó Jankó-fajtáját!” Pétert a konyhában történekből egyedül a fővő tejeskávé érdekelte.

Mikor az apja – borgőzös hóbörgésében – elkergette őket a háztól, s történetesen Ágnes néniénél húzták meg éjszakára magukat, a madárcsontú vénlány (id. Valló Péter hívta így) mindig tejeskávé reggelit készített. Péter nagyon szerette a tejeskávét, különösen belemártogatott kiflire. „Tisztára, mint az urak!” – háborgott láttán a Juci. Péter tiltakozott: „Nem igazság! A Vallók sose voltak urak, szegény embert nyúzó kulákok!”

...Bögre tejeskávé, friss kifli... „Miért van az, hogy apa, az ilyen-olyan részeges, Janikát nem üldözi? – kérdezte váratlanul önmagától Péter, majd felkönyökölt. – Miért csak nekem és anyjának nincs nyugta odahaza?” A válasz elkívánta keserősége csipetnyi igazságát. „Azért – nyugtázta magában –, hogy Valló Boris ne egyedül háljon más házaknál.”

Akik soha nem éltek falun, azt mondogatják, hogy a falu a vágyak kalitkája. Mennyire nem igaz! A vágyak mérete a lényeg – ne érjen túl a falu határán! Péternek például két vágya volt egyszerre. Az egyik a mihamarabbi felnőtté-válást kívánta, a másik egy saját fekhely megszerzésére szorítkozott. Péternek ugyanis elege lett a szűkös konyhai kiságyból, s főleg abból, hogy a kevesen is osztozkodnia kellett az öccsével. „Se megfordulni, se összeguggadni nem tudok!” – panaszkolta nagybátyjának. Mivel annyiféle ágyban hált – hánykolódott álmatlanul –, előrerúgtató képzelete csakis egy rugós dikóval tudott kiegyezni. Piroskockás kárpitúval, olyannal, mint amilyen a Juci konyhájában van. Ráülhet, kénye-kedvére forgolódhat, akár ugrálhat is rajta az ember, ha nagyon akar. Rádásul –

csak ötven rubelbe kerül. Juci biztatta: „Manapság ez nem pénz. Hruscov idején még volt értéke – de hol van már a tavalyi hó? 1975-öt írunk!” Igen, nincs annál bölcsebb dolog, mint elfelejteni a tavalyi hót, s ez Péternek nem esett nehezére. Kati mama magasán bevetett ágyára volt nehéz gondolnia, az ágy alatt kóricáló halálra; merthogy sokan meghalhattak abban az ágyban, afelől nem volt kétsége. Hidegség sütött a derékalj töredezett szalmájából, hiába terített Kati mama szőrpokrócot a szalmazsákra, arra pedig vászonlepedőt – az elmúlás ridegsége átütött rajtuk.

„Jancsi bácsi a tíz rubelen felül ingyen fuvarot ígért. Kati mama ad egy tízest, csonkos Béla csak kölcsönbe, de azt mibe se kerül majd megadni” – okoskodott magában Péter, s mert ő nyomokolódott hajnalonként a kenyérsorban, már magáénak tudta a visszajáró tíz-tizenöt kopejkákat. Juci egymaga húsz rubelt ajánlott fel a dikóvásárlásra, de ezt Jancsi bácsi annyira sokallta, hogy azt találta mondani Péternek: „Ha jóban akarsz maradni velem, egy kopejkát se fogadsz el attól a... némbertől!”

Nyarat idéző szeptemberi napon hozta haza Jancsi bácsi az üzletből az áhított dikót. Csipás és Kehes a kisajtóig repült a könnyű teher alatt (hogy miért így nevezte a lovait Jancsi bácsi, arra Péter nem tudott rájönni, megkérdezni meg szégyellte). A lovak szapora járása láttán a rédelyben álló, rájuk várakozó Kati mama hátrahőkölt. „Hóha-hó!” – kiáltotta önkéntelenül.

Azzal, hogy új ágy került a szobába, a családi béke is helyreállt. Rég volt ilyen nyugalom Vallóéknál. Talán azért, mert a napját sem tudták annak – a televíziót kivéve –, hogy mikor került új bútordarab a házhoz. Péter anyjának a staféringját Ágnes néne készítette egy újlaki mesterrel. Azért ő, mert Valló Boris árva lány volt: apja a Don-kanyarnál halt hősi halált, anyját pedig nem sokkal ezután a tüdőbaj vitte el; így a két sifonér, a pároságy, a tükrös kissekreény és a kihúzható asztal a négy támlásszékkal fejedelmi nászajándéknak számított a faluban. Akadt bámulójuk bőven, akár a vitrines konyhaszekrénynek meg a cifrán faragott stelázsinnak, amikkel Kati mama járult hozzá az újdonsült pár fészekrakásához. De a konyhába asztal is kellett, székek is kellettek, és ágyak, amelyekben meghálhattak, s ezek bizony mind használt, kopott holmik voltak, lerítt róluk a jövőtlenség. S hogy még több szégyellnivaló legyen: a szobában, a konyhában korhadásnak indult a padló, a falakról darabokban pergett a mész, s a függönyök... Ha Valló Boris rájuk nézett – elsírta magát.

Id. Valló Péter táskázott annyi cementet a kolhozból – ahol kőművesként dolgozott –, hogy elég legyen a konyha lebetonozásához. Ezt egy este ő maga jelentette ki, s még azt is mondta, deszkát is hordott fölösen – méteres, másfél méteres darabokat –, s azokból leszélelve-meggyalulva

is kitelik a szoba padlója. A nem várt csönd, ami a bejelentését követte, mozdulásra készítette a nagydarab, keménykötésű embert. Ácsplajbászt kotort elő a konyhaszekrény fiókjából, irkalapot kért Janikától, majd visszatelepedett a konyhaasztalhoz.

– Jancsival lemennénk a Tiszára kavicsért – mondta tétován id. Valló Péter. – Ha elvesz a fuvarért öt rubelt, hát elvesz – a kavics ingyenbe lesz.

– És a gyalulás? – kérdezte hirtelenkedve Valló Boris, de nem azért, mert kérdezni akart, dehogy: ösztöne megérezte ura szándékában a határozottságot, és azt súgta: most... most... most kell melléállni!

Másnap reggel Valló Péter álomból álomba ébredt. Mélyebbek lettek a színek, markánsabbak az ízek, s az események úgy felgyorsultak a Valló-portán, mint talán még soha. Reggeli előtt áthordták apjával a deszkát a harmadik szomszédba, az asztaloshoz; kicipelték a szobabútorokat a rédelybe, fásszínbe. Jó étvágygal estek neki a tojásrántottának, hozzá teát ittak, aztán kezdődhetett az igazi munka. Felfeszegették, kihordták a korhadt deszkákat, kihúzták a padlógerendákba szakadt rozsdás szögeket, majd feltöltötték a közeiket száraz homokkal. Az aljzatra szurkospapír került, nyilván szintén a kolhozból, de ez Pétert a legkevésbé sem érdekelte. Az volt a fontos, hogy az ácskapcsokkal és faékekkel egymáshoz illesztett – szorított – padlódeszkák még éjfél előtt a helyükre kerüljenek. Senki meg nem mondta volna, hogy a padlót id. Valló Péter a szoba hosszánál rövidebb deszkákból pászingatta össze. Főleg azután nem, hogy az asztalostól kapott szegélyléceket is a helyükre szögezték. „Ez nem igaz! – csapta össze a kezét Kati mama a kész munka láttán. – Hogy ti milyen ügyesek vagytok!”

A következő szombaton a konyha volt soron, s Péter szinte beleszédült a nagy sürgés-forgásba – a való álom megvalósulásába. Még a nyolcéves Janika is beállt közéjük: a kavicshalomból kiszedegette a nagyobb méretű, beton alá való köveket. Közben Péter és idősebb Valló egy rönkfadarabbal keményre döngölte a konyha földjét. A betonozás kezdetére befutott Jancsi bácsi, átjött a Juci is, mondván: „A kútból a vizet még fel bírom húzni!” A még idejében érkező csonkos Béla a készítenő beton öntözgetésére ajánlkozott. Ágnes néne semmire – ki nem állhatta fogadott vejét! –, de azért odaállt az udvarra kitett spór mellé, hogy segítsen Valló Borisnak az ebédet elkészíteni.

Valló Pétert a konyha tükörsima betonjának látványa felébresztette. Viccelődhetett Jancsi bácsi – „A legyek ide fognak járni sikanyózni” –, nem tudta megnevetetni. Visszaaludni szeretett volna, maga körül tudni a mesebeli zsongást, ami egész héten körbeölelte. Még nem tudhatta – honnan tudta volna!? –, hogy a mozgalmas múlt eseménytelen jelenné szelődül.

Mit ád, mit nem az ég, de Péteren megkönyörült: nem várt pénz állt a házhoz. Valló Boris nyolcvan rubel prémiumot kapott munkahelyén, a konzervgyárban. Id. Valló Pétert feketemunkára hívták, tizenöt rubeles napszamba, s így, ha nem esik az eső, kilencven rubelt vihet haza egy-egy hét végén. Még aznap este eldöntötték: kimeszelik a konyhát, a szobát, a kamrát; újrafestik az ajtókat, ablakokat, és persze a tisztaszoba új padlóját is lefestik; de nem hebehurgya módon ám, nem a mások kezével: mindent ők maguk csinálnak. A munkán megspórolt pénz megy függönynek való anyagra és varratásra. Péter képzeletét annyira felszította a váratlan fordulat, hogy ha akart volna, akkor sem tudott volna aludni. Egész éjszaka meszelt, festegetett, oldószerért biciklizett a boltba; csapongó fantáziája hajnaltájt fáradt el, aludt néhány óracskát a szobasarkokba állított új dikón.

Másnap, késő délután Péter két vödört akasztott a biciklikormányra, hogy az anyjával mészért menjen. Ilyentájt már nemigen ógyelgett a főnökség a tehénfarmon, s főleg nem a meszesgödör körül. Valló Boris hosszas rábeszélésére, no meg egy liter bor ellenében az öreg őr megengedte, hogy teleszedjék a vödröket oltott mésszel. „Ezzel megvolnánk – nyugtázta a dolgot Vallóné hazafelé menet. – Jucinak maradt mészbe való festékpóra, az se kerül pénzünkbe”.

A konyhafal zöld, a szobáé téglavörös színárnyalatot kapott. Valló Boris a konyhát kétszer, a szobát háromszor meszelte át, akkora elszánt-sággal kapaszkodva a meszelőnyélbe, hogy kissé gömbölyded teste szinte egygőlyvadt a fallal. Péterre a kamra egyszeri meszelése és az ajtók festése jutott. A kis kétszárnyas ablakokat Juci festette fehérre; azért ő, mert nagyon értett hozzá. Kartonlapot fektetett az üvegre, úgy húzta el az éleken az ecsetet. „Koszon kívül más is ragad az emberre Pesten” – adta magyarázatát a tudományának. S ha mégis cseppent festék az üvegre, azt hamarjában letörölte kölnivizes vattával.

Meszelés után a keretcsíkok meghúzása, a hengermenta fölrakása már igazi szobafestőt kívánt. Valló Boris – érdekes módon – erre a mester-munkára nem sajnálta a pénzt. Kerül, amibe kerül, elhívta a falu legjobb szobafestőjét. Gergely bácsi a konyhát öt, a szobát tizenöt rubelért vállalta, s csak azt kérte, előbb mossák le a deszkapadlást, a gerendákat, nehogy majd a kész munkát pacsmagolják össze a falakon.

A konyha sűrű, kriksszkrakszos barna mintát kapott. „Azért, mert itt éltek, főztök – magyarázta Gergely bácsi –, és a falak jobban koszolódnak”. A szoba mintázatát nem kommentálta, anélkül is szépre sikeredett. „Az uraknál se különb – jegyezte meg Juci. – Tizenöt rubelért ingyen van!” Hát igen, az aranyszínű alaphengerre zöldrőzsás hengermintát rakott

Gergely bácsi, dupla keretcsíkot húzott, s még a sarkokat is kicifrázta. Vacsora után Valló Boris karszékre telepedett a szoba közepén, s ott ült fél éjszakát – nem tudott betelni a gyönyörűséggel.

A padlón megszáradt a festék, helyükre kerülhettek a bútorok, a vadonatúj csipkefüggönyök, ágytakarók. Fényárban úszhatott a szoba, mert Vallónénak még egy háromkarú csillárra is sikerült kikopejkáznia a pénzt. Juci nem győzte irigységgel Vallóék elégedettségét. Mégis...! Péter mégis egyre töprengőbb lett, nem akarta a felnőtté-válást elhinodálni. Igen ám, de hogyan legyen felnőtté – mihamarabb?

Anyjától, Kati mamától vagy Ágnes nénjétől nem kérhetett tanácsot, mert nem tudtak volna adni: kisfiúként kezelték. Ha dolgozni kellett – bezzeg! – Péter volt a számukra, de amúgy... Reggelenként iskolába küldték, ellátták tanáccsal, zsebkendővel; mosták, vasalták vörös pionírnnyakkendőjét, s mindig adtak öt kopejkát iskolatejre... Apjára, id. Valló Péterre gondolni se mert, hiszen fennállt a veszélye annak, hogy a hirtelen haragú ember válasz helyett jól elfenekeli. Maradt Jancsi bácsi, csonkos Béla, meg a Juci.

Másnap az iskolából jövet füstszűrő nélküli cigarettát vásárolt, kékdobozosat. Otthon első útja a vécébe vezetett. Miután gondosan magára zárta a disznóól végénél álló faalkotmány ajtaját, az apjától ellesett mozdulatokkal előbb megpergette-puhította a cigarettát, majd annak mindkét végét a kézfejéhez ütögette, s csak aztán gyújtott rá, életében először. Nem szívta tüdőre a füstöt, csak pöfékelt, de így is azonnal elfogta a köhögés, a hányinger; öklendezve hajolt az ülőke fölé. Rádadásul eleredtek a könnyei, végiggurultak az arcán, aláhulltak a deszkára. Bensejében is összemaszatolódtak a dolgok – nem tudta, mitévő legyen. „Átmegyek Jucihoz” – motyogta a rosszullet múltán, s jobb híján hozzáfűzte szomzedasszonya kedvenc szavajárását: „Szar a világ, tök a tromfi!”.

Jucinak szép háza volt. Átlépve a rekesz-sövény hézagán – itt járt át Juci is hozzájuk –, Péter egy másik világban találta magát. A kolhozoköltségen felújított ház új tetőcserepei, a bádogsatorna, a beüvegezett rédely, a korláttal szegélyezett lépcsőfeljáró összehasonlításra készítette a saját házukkal. „Szebb, mint a mienk” – állapította meg. Nem a hűtőszekrényt, az először itt látott mosógépet, fürdőszobát irigyelte, sem a fatüzelésű bojleret, amelynek tartályát vödörrel hordta tele Juci; maga a ház csípte a szemét, akár a nagybátyjának. „A vackokat boltban árulják, ha pénze van, bárki megveheti – mondta indulatosan Jancsi bácsi –, de egy ilyen házat!”

Juci nem volt otthon, így Péter leült az egyik hokedlire a konyhában, s türelmesen várt. Kati mama ugyanis számtalanszor elmagyarázta neki:

ha nem talál senkit a házban, addig várjon, míg valaki a háziak közül előkerül – nehogy később lopással gyanúsíthassák. Péter nem akart tolvajlás hírébe kerülni, pedig Jucitól lett volna mit elvinni. A kávédaráló, a csöpögtető kávéfőző újdonságot jelentett a számára, de a szögre akasztott táskarádiót sem adta volna ki egykönnyen a kezéből, ha az övé lehetett volna. De nem lehetett. Neki nem volt százrubeles nyugdíja – Kati mamának is csak húsz rubel járt, hiába dolgozott szakadásig a disznófarmon –, nem kap ingyen téli tüzelőt, krumplit mázaszám, zöldséget. „Így könnyű – háborgott fennhangon Péter; szólalt meg a lelke mélyén Valló Boris – lemezejátszót venni, meg százrubeles szőnyeget!”

Juci hazatérte mókába illő jelenet volt. Útközben ugyanis felszedett egy természetes kóbor kutyát, s a szegény pára az udvaron mellső lábaival úgy átkarolta Juci bal lábát, hogy az istennek sem tudta lefejtetni róla. Káromkodott, kedves szavakkal kérlete, majd ütötte-verte, de mindhiába, a megátalkodott vörös, hosszúszerű korcs a bejárati lépcsőig vonszoltatta magát; ott aztán taktikát változtatott – Juci derekát ölelte át. Így lépdelt fel a bejáratig. Háttal az ajtónak, kezében tele cekkerrel, derekán az ágaskodó kutyával Juci végképp nem tudta, mitévő legyen. Szerencsére ott volt Péter, s Péter keze ügyében a piszkavas, amelynek láttán a kutya farkát behúzza, vinnyogva a csempepadlós rédelyben álló nádfonatú virágtartó mögé menekült.

– Nincs szerencsém a kutyákkal, soha nem is volt! – sopánkodott Juci. – Magam vagyok, egy szál magam – folytatta a panaszkodást, miután lerakta cekkerét a konyhai dikóra. – Nincs, aki egy pohár vizet adjon, ha megszomjazok. Kellene egy kutya a házhoz, mert ahogy mondják, az ördög nem alszik – s emiatt én se sokat. Na... Anyád küldött, Péter?

– Magamtól jöttem.

– Ennek örülök!

Tényleg örült: csokoládéval, keksszel tele kistányért tett az asztalra.

Pár éve, amikor még csak neki volt televíziója az utcában, egy tüt nem lehetett leejteni a szobájában, annyian vendégeskedtek nála, tévét nézni. Mostanában meg... Aki tehette – elkerülte.

– Anyád merre? – kérdezte Juci szórakozottan, s a választ meg sem várva előszedte konyhaszekrényéből a vodkásüveget, a mahorkás dobozt.

– Műszakban – válaszolt Péter, le nem véve szemét a vodkában úszkáló fokhagyma-gerezdekről.

Juci érzékelte Péter szemében az értetlenséget, s pár korty vodka után hosszúnak ígérkező magyarázatba fogott:

– Egy öreg spiné ajánlotta, azt állítva, hogy kutyaharapást a szőrivel kell gyógyítani. Megfogadtam a tanácsát, azóta mahorkát szívok, fokhagymás

vodkát iszom – ezekkel kúrálom a tüdőtagulásomat. Használ – kipucolódik a tüdőm, mint a sicc! Hiszed, nem hiszed: az orvos olyan köptetőszirupot írt fel, amitől nyelni nem tudtam, nem hogy köpni...

– Akkor én megyek – hadarta Péter.

– Sehova! Semmiért nem jöttél át. Na, mondd, mi az ábra?

– Hát igen... Arról lenne szó... Azt szeretném tudni, hogyan legyek felnőt?

– Csak ennyi a baj? – csapott a térdére Juci mosolyogva, miközben megvillantak dohányzástól megsárgult fogai. – Annál mi sem egyszerűbb: annyi pénz kell keresned, hogy eltartsd magad!

– Hol tudok én annyi pénzt keresni?! – legyintett Péter a dikóra visszahuppanva.

– Sírva ne fakadj nekem! Tudod: idővel minden kialakul.

– Idővel... – komorkodott Péter.

Juci hallgatott. Ivott néhány korty vodkát, majd cigarettát sodort. Péter egy ideig a ráncos, nikotintól sárga, repedezett körmű ujjakat nézte, aztán az ablakon beszüremkedő, vibráló fénynyaláb Juci arcára terelte a figyelmét. Így, ilyen vénnek még soha nem látta ezt az asszonyt. A beesett, mély ráncokkal barázdált arc, a szem alatti táskák, a hajfestést kinövő ősz hajtövek látványa szorongással töltötte el. Nem az asszonytól félt, hanem attól a világtól, ahová valójában tartozott.

Juci rágyújtott, jól kiköhögte magát, majd megszólalt:

– Nagyon elhallgattál!

– Nem... Csak... – a motyogás elárulta Péter zavarát.

– Mi az, hogy nem csak!? – csapott tenyérrrel az asztallapra Juci, aztán ivott, csak ivott. – Vagy azt hiszitek ti, Vallók, hogy nem tudom, hogy nem szerettek! Nem vagyok vak! Azt is látom, hogy Jancsi bátyád – itt érdes hangja még érdekesebbnek hatott – egy kanál vízbe belefojtana, ha tehetné. Mintha én tehetnék... – és itt Juci elsírta magát.

– Ne sírjon – szólt Péter.

– Miért ne sírjak? Hadd sírjak, ennyi az enyém, egyéb se! – csattant fel Juci. Támolyogva, jobbában a vodkásüveggel Péterhez csoszogott, melléje ült. – Ostoba parasztjai!... Mintha tehetnék arról, hogy beléptettek a pártba, kineveztek a kolhozban brigadérosnak! Ki voltam én, mi voltam én? Senki, Péterke; egy porszem Isten tenyerén. Jó, összeházaltatták velem a békekölcsönt... Válgék egészségükre! Leseptették velem a padlásokat – és akkor mi van? Ha nem én, megtette volna valaki más... – fogta egyre halkabbra a szót, s pár újabb korty vodka után a tekintetét egy rejtélyes pontra szegezve csak ült, hallgatott.

Péter ismerte Jucinak ezt a szokását. Ahogy id. Valló Péter mondta: „Ilyenkor józanodik”. Csendesen elhagyta hát a konyhát, s a rekesznél

járt, amikor eszébe jutott Jancsi bácsi és anyja szóváltása. Nagybátyjának nem volt szokása asszonyokkal vitatkozni, de Valló Boris akkor annyira vehemensen védte Jucit, hogy az öreg nem állhatta meg szó nélkül: „Tudod, mi a szolgálélek igaza? Lefelé taposni, felfelé nyalni – ez az ő igaza, Boris, nem más!”

Péter csak akkor vette elő a könyveit, készítette el a házi feladatokat, ha máshoz nem volt kedve. Legszívesebben háborúsdit játszott. Volt egy cipősdoboza, tele sörösüveg-kupakkal. A kupakok belsejét kék és piros színű papírral bélelte ki. A kéknek voltak az osztrákok, oroszok vagy fasiszták, a pirosak kurucok, honvédek vagy szovjet partizánok; attól függően, milyen háborút vívott képzeletben Péter. Ágyán a dunyhából, párnából hegyeket formált, a völgybe folyót képzelt híddal, s miután szétrakosgatta kupakjait a megfelelőnek vélt helyekre – kezdődhetett a csata. Órákig el tudott játszani, hol a Tenkes kapitánya, hol Bem apó, hol egy partizánvezér szerepébe bújva. A lényeg: mindig győzelemre vezette a pirosakat. Jancsi bácsi nem győzte csodálattal a játékát. „Jó a fantáziád” – mondta.

Az algebrából és magyarból kapott házi feladatokkal hamar végzett, jócskán beleolvasott a földrajzkönyvbe, de az orosz feladattal nem boldogult. Id. Valló Péter három és fél évig volt katona, jól beszélt oroszul, de soha nem segített neki. „Ezután se fog” – vélte Péter, s nem gondolt többé az orosz feladattal. Csonkos Béla jutott eszébe, sok-sok kérdés vele kapcsolatban. Megállapította, hogy Bélára végképp nem számíthat a pénzkeresést illetően. Pedig Béla nagy gyógynövény-szakértő hírében állt – a népek hozzá jártak teafüvekért. Ötven kopejkáért adta csokrát, de voltak olyan füvek, amelyeknek az ára egész rubelt kóstált. Ráadásul méhei voltak, hat kaptárral – az is pénz, sok pénz, hiszen telente drága a méz. „Az a baj velem, hogy magának való” – emlékezett vissza anyja szavaira Péter, s igazat adott Valló Borisnak. Tavaly télen is, fagyöngygyűjtés idején hiába kérlelte Bélát, hogy szedjenek négy-öt zsákkal, a patika nyersen is negyven kopejkát ad kilójáért – elhallgatta. Csak állt a nagy, langaléta ember, s pulyamód bámulta csizmatalpa nyomát a hóban. „Nekem megvan a klientúrám – magyarázta gyávaságát a hazaúton –, nem akarok szem elé kerülni.”

Egyedüli reménységnek Jancsi bácsi maradt. „Beállok hozzá segédhajtónak, és száz – mit száz: százötven! – rubelt megkeresek majd egy hónapban” – lelkesedett fennhangon Péter. De Lujzától, nagybátyja feleségétől komolyan tartott. A kancsal, bicegő Lujzától: ki tudja, mennyi irigység lakik benne! Mi lesz, ha lebeszéli Jancsi bácsit a dologról? Erre az eshetőségre nem akart, nem mert gondolni. Ám hiába próbálta

másfelé terelni a figyelmét, Ágnes néne epés megjegyzései újra és újra eszébe jutottak: „Elment a vagyon, megmaradt a majom... Dugdós a Lujza mindent, csak magát nem tudja a föld alá dugni... Úgy eltette a bika árát, hogy mire Jancsi bácsi meglelte, már az új rubel volt forgalomban...”

Öccséről, Szabó Jánosról viszont Kati mama csak jót tudott mondani. „Apánk – isten nyugosztalja! – italos ember volt, hát nem csoda, hogy szegények maradtunk, hogy Jancsi bátyádat már siheder korában kosztos béresnek kellett adni. Pár mázsa búza, öltözet ruha, egy pár csizma meg pár korona cigarettapénz volt a fizetsége, és hajnaltól napestig dolgoznia kellett. Talpraesett, mokány kis legény volt Jancsi bátyád, nem ivott bort, pálinkát – azóta se –, tanult apánk bajából. Szóval, annyira megtetszett a gazdájának, hogy idővel rákínálta a lányát, Lujzát. Házat vett nekik, darabka földet adott hozományul, ráadásul két lovat, ekét, boronát... Mert ha a lányai jövőjéről volt szó, nem fukarkodott. Úgy ám, Péter: ha nem jönnek az oroszok, és nincs kolhoz, Jancsi bátyád most gazdaember lenne!”

„Hát igen” – sóhajtott Péter, majd gyorsan felállt, összeszedte a könyveit, füzeteit; tyúknak, kacsának enni adott; gondosan bekötötte maga mögött a kisajtót, s már szaporázta is a lépteit – a nagybátyjához sietett. „Janikát hazajövet fogom elhozni Kati mamától” – határozta el útközben, s megpróbált nem gondolni Lujzára.

Jancsi bácsi a kiságyon feküdt és a televíziót nézte. Lujza komor ábrázattal a csempespórnál állt, majd bebicegett a kamrába, s darab szalonnával, hagymával tért vissza.

– Még nincs kész a citerád – fogadta Jancsi bácsi Pétert.

– Nem azért jöttem – mondta Péter, s leült az ágy mellett álló hokedlire.

– Hát miért?

– Nem tudtam megfelelő húrokat venni, csak basszusgítárhoz valók vannak a boltban – húzta az időt Péter.

– Juharfadeszka lenne jó, akkor szépen szólna a citerád – morfondírozott Jancsi bácsi, aztán jót hallgattak.

– Felvenne engem... segédhajtónak? – nyögte ki végül jövedele célját Péter.

– Az iskolával mi lesz? – kérdezett vissza az öreg.

– Mi lenne! Úgyse lesz belőlem professzor!

– Az nem, de törvény is van a világon, és neked azt üzeni, hogy iskolába kell járnod!

– Pénzt akarok keresni, hogy odaköltözhessek Kati mamához!

– Az más... – könyökölt fel Jancsi bácsi. Összehúzott szemöldöke

jelezte, hogy gondban van. – Tehetünk egy próbát. A társam szabadnapot vesz ki, így akár holnap elkezdheted a pénzkeresést.

- Egészen biztos? – tamáskodott Péter.
- Ne félcipőben – gumicsizmában gyere!
- Hány órára?!
- Hajnali négyre. Villát hozzá! magaddal...

Péter otthon táskát rakott az anyjával – zsíros kenyér, fél liter tea –, kikészítette gumicsizmáját, munkásnadrágját, s mindeközben azt hazudta id. Valló Péternek, hogy a betonozást megy visszasegíteni Jancsi bácsinak. Az ágyban jutott eszébe a villa, a le-leeresztő biciklikerek; Csipás és Kehes, hogy holnap majd hajtani fogja őket, pont úgy, mint Jancsi bácsi: magasba emelt ostorral, a nyelvével csettintgetve.

Hajnaltól óvatosan hajtott a kerékpárral, mert hiába lepte vastag zúz-mara a háztetőket és az útszéli akácfák ágait, az út sötét volt, veszélyeket rejtett: a befagyott tócsák jegén könnyen megfarolhatott a kerék, és akkor... Hogy mi lenne akkor, Péter gondolni sem mert rá; inkább leszállt, tolni kezdte a kerékpárt. Soha nem látta még a korahajnali, ébredező falut, az októberi égre fölvetülő villanyfényeket, a titokzatosan surranó árnyakat, amelyek kurta „jó reggelt”-tel köszöntek neki.

Nagybátyját a lovak istállójában találta, vagyis a lovak számára elkerített kocikban. A szénatartó rácsot pucolta, vödörnyi abrakot öntött a jászolba, s míg Csipás és Kehes a durva őrlésű takarmányt hersegették, egyenként ellenőrizte patáikon a patkókat. „A barna szőrű a Csipás: pej kanca; a hamuszínű a Kehes: szürke herél” – magyarázta Péternek, s egy ideig úgy tűnt, okításból nála ennyi az egy napra eső penzum. Gyakorlott mozdulatokkal leszedegette a falba vert kampókról a hámot, a zablát, majd a felszerszámozott lovakat kivezette az istállóból, ügyesen befaroltatta őket a szekér rúdja mellé. Péter nagy igyekezettel próbálta a hajtószárat a zablához erősíteni. „Nem ismernek a lovak – mondta Jancsi bácsi, s kivette kezéből a gyeplőt. – A ló érzékeny jószág!”

Első útjuk a tehénistállóba vezetett, amelynek látnivalói hamar elégedtették Péterrel a lóistálló előtt kapott kis fricskát. Kapkodta a fejét: hol a villanymeghajtású trágyázó szalagot csodálta, hol az ólmagasan körbefutó, csillogó vákuumcsöveket. Leginkább a vasból készült önitatók tetszetek meg neki: csak bámulni tudta, ahogyan a tehének az orrukkal megnyomják az érdekes formájú kallantyút, s annyi vizet ihatnak, amennyi csak beléjük fér. Bámészkodása közben az etetést végző kékköpenyes fejjőnk zsákokat raktak a szekérré. A lovak egyik lába itt, a másik ott – máris a mázsaház mögötti raktárépület előtt álltak. Péternek itt könnyű dolga volt: Jancsi bácsi tartotta a zsákokat, ő pedig vödörszám öntötte

azokba az abraktakarmányt. Mázsálás, rakodás, aztán hajtottak vissza a tehénistállóba.

A következő fuvar, a szecska – betonfalak közé tömörített, aprított kukoricaszár – felterhelése sem volt megerőltető munka. Mire ismét visszatértek az istállóba, már javában kattogtak a fejtőgépek. A fejtőők kézzel fejt habos tejjel kínálták Pétert, meg is ivott két nagy bádoggal. „Ez neked való munkahely” – jegyezte meg Jancsi bácsi.

A széna- és szalmakazlak, a szalmával-földdel fedett répavermek egymással párhuzamosan nyúltak el a szérűn. Villámhárító póznák meredeztek az égre köztük; az éjből megmaradt sötétség próbált elrejtőzni a napkelte előtt. „Száláról szúrd a szénát!” – figyelmeztette Jancsi bácsi a kazalra kapaszkodó Pétert, de ő nem értette; akkora vehemenciával esett neki a szénának, mintha az egész kazlat villájára akarná szűrni. Öt-hat villa széna ledobása után azonban már kivörösödött, a szíve pedig összevissza kalimpált. Pihent egy kicsikét, aztán folytatta. Az újabb pár villa széna, amit nagy nehezen még sikerült kitépnie a kazalból, teljesen kimerítette: elszállt a lábából az erő, lépni se bírt. Ha nem Jancsi bácsi lett volna vele, sírva fakad. „Mondtam, hogy száláról szedd!” – fedte meg az öreg, aki leültette Pétert, s maga állt neki a szekér megpakolásának. Játszva, nagy csomóknak dobálta lefelé a szénát a szekérre. „Így kell ezt csinálni” – kiáltotta oda Péternek.

Szekér takarmányrépát, tíz bála szalmát kellett még aznap elfuvarozniuk az istállóba. Jancsi bácsi később mosolyogva mesélte: Péter majdhogynem utána esett minden répának, amit a szekérre dobott, a szalmabálákat pedig megmozdítani sem bírta. Péter szégyellte magát – mi mást tehetett volna? Hazamenni, lefeküdni és aludni – ez volt aznap az egyetlen óhaja.

Aludt egész délután, átaludta az éjszakát, végül az anyjának kellett felkeltenie. Péternek fájt keze-lába, sajgott minden porcikája; percek teltek el, mire anyja nógatása elért a tudatáig. „Miért megyünk a városba?” – kérdezte, mikor félig-meddig feltápáskodott. Anyja nem válaszolt, kirakta a pároságyra mindkettejük ünneplő ruháját, s dolgára ment.

A városba való utazás Péter életében a jó dolgok egyike volt. A várakozás, vágyakozás izgalma mindig felvillanyozta. Most is ez történt. Gyorsan kibújt a dunyha alól, s fájó derekával nem törődve a konyhába sietett. A spóron nagy fazékban víz melegedett, egy láboshban tegnapról maradt szagotott haluska várta. Neki azonban se fürödni, se enni nem volt kedve. Anyja erélyének köszönhető, hogy mégis megfürdött a mosóteknőben, és evett néhány kanál tészta. „Addig nem megyünk sehova!” – zsarolta Valló Péterné fia utazásra való hajlandóságát.

Péter a divatos, mintás ingét vette fel, amit a tanévnyitóra kapott Kati mamától. Barna zakója alá kivágott nyakú pulóvert, pantallója alá vastag alsónadrágot, s mikor felhúzta új, barna egészcipőjét, a kinézete egészen legényes lett. De hiába! A hideg időre hivatkozva anyja ráadta a prémgal-léros, divatjamúlt fekete szövetkabátot, a fejére pedig bojtos sapkát húzott. Péter önérzetét ezeknél is jobban sértette, hogy anyja már a házuk előtt kézen fogta, s úgy mentek végig az utcán, a fél falun, föl a kövesútra, ahol a buszmegálló volt. Sokan váraoztak már, s mind láthatták, hogy aprózza lépteit Péter az anyja mellett. Nem látott, nem hallott semmit, legszívesebben a föld alá süllyedt volna szégyenében, így az anyja hiába mondta el kétszer is: beutalót küldött a poliklinika, azért kell a városba utazni. Péter képtelen volt felfogni a szavak értelmét, azt meg végképp nem értette, miért kell erről hallgatnia még az apja előtt is.

Sápadtságát, rosszkedvét látva – amint megérkeztek a városba – Valló Boris azonnal megvette Péternek a megígért fagylatot; adott neki egy háromkopejkást, hogy limonádét vegyen a váróteremben felállított automatából.

A klinika földszinti folyosóján olyan nagy volt a tömeg, hogy zsú-foltabbnak tűnt a városi autóbusznál. Vallónénak hosszú sorokat kellett kiállnia, hogy kézhez kapja fia egészségügyi fejlapját és a sorszámot a 207-es szobába. Érdeklődött, hogy mit vizsgálnak ott, de a nővér vagy nem értette a kérdést, vagy nem akart válaszolni.

Az emelet folyosóvégi ablakból Péter kilátott a városka korzójára. Nyomott hangulata rögvest elillant, ahogy homlokát az ablaküveghez szorítva kibámult. Tetszett neki a látvány, érdeklődve figyelte a korzón föl-le hullámzó színes emberfogatagot és a park fái alatt padokon ücsörgő öregek, fiatalok tettetett közömbösségét, ahogy pillantásra sem méltatják az előttük elhaladókat. Legszívesebben az iskolai formaruhás, habfehér-köténykés szőke hajú, kék szemű lányokat mustrálta, követte tekintetével. Hogy kék a szemük, azt onnan tudta, hogy jártukban-keltükben egyszer-egetegyszer elmentek mellette, s őt mindig előntötte a forróság, hevesebben kezdett verni a szíve. A lányok járása légiesnek tűnt, arcuk finomnak, áttetszőnek, a mosolyuk és nevetésük pedig... „Nem olyan tenyeres-talpas lányok, mint az osztálytársaim!” – állapította meg magában az ablaknál állva. „Katicát kivéve! – fűzte tovább a gondolatát. – Ha fehér szalagot kötne a hosszú, szőke hajába, és formaruhát, fehér köténykét viselne – senki meg nem mondaná, hogy nem a városi lányok közül való...”

Ábrándozásából az anyja rázta fel, mondván: „Mi következzünk.”

A hosszú, keskeny szoba ablaka elé állított íróasztalnál fehérköpenyes, nagyotkájú, terebélyes termetű orvosnő várta őket. Valló Boris előbb

alázatosan köszönt, majd leültette Pétert az asztal előtti székre, s miután a fejlapot a doktornő elé tette, maga is leült.

– Vallyo Peter? – kérdezte tört magyarsággal az orvosnő, és szarukeletes szemüvegét feltéve beleásta magát az előtte tornyosuló irathalomba. Percekig keresgélt, s a megtalált iratot többször átolvasta.

– Hiányozni sokat iskolából, hazamenni órákról, feleselni tanítónőnek... – sorolta fejcsóválva. – Rossz gyerek, lesz rossz vége!

– Drága doktornő, ha az uram berúg, nincs megállásunk előtte... – kelt fia védelmére Vallóné, de a doktornő leintette.

– Magán dolog! Engemet gyerek sorsa érdekel.

– Dolgozok látástól vakulásig, hogy mindene meglegyen – próbálkozott újra Vallóné, ám az orvosnő szóra sem méltatta; kartonlapokat szedett elő a fiókjából, s egyenként Péter kezébe adta.

– Mit látol rajta?

Péter eleinte csak színes pöttyöket, szétmázolt pacnikat látott, ám igen hamar felfedezte bennük az esernyős embert, az elefántot, a motorke-rekpart, a kutyát. Ahogy kezdett belemelegedni a játékba, arra is rájött, hogy ha körbeforgatja a lapokat, újabb és újabb figurák bontakoznak ki a pöttyökből és pacnikból.

– Mi a Szovjetunió fővárosa? – kérdezte váratlanul az orvosnő.

– Moszkva – válaszolt kapásból Péter.

– Jól! Moszkva minek a fővárosa?

– A Szovjetunióé.

– Mikor volt második világháború?

Valló Péterné már kezdett megnyugodni, de ennél a kérdésnél Péter gondban volt: az évszámokkal hadilábon állt, éppúgy, mint a bemagolásra szánt szabályokkal.

– Kicsoda győztek? – jött a mentő kérdés.

Péter szeme felcsillant:

– A magyar honvédek legyőzték volna az oroszokat, hazáig kergetik a kozákokat, ha Görgey tábornok nem rakatja le velük a fegyvert – mondta őszinte meggyőződéssel.

Nem csak ő, de Vallóné sem tudta mire vélni az orvosnő arcára kiülő döbbenetet:

– Nem igaz! Nem! – üvöltötte magából kikelve a doktornő, és erőszakosan kituszkolta Pétert a szobából.

Hogy aztán mit mondott Valló Borisnak, Péter már nem hallhatta, de látta: anyja sírva jött ki és pityergett egész hazaúton.

A történekről elsőként Ágnes néne szerzett tudomást, s nem túrtóztette magát, lóhalálában rohant Kati mamához, hogy továbbadja a hírt az öreg-

asszonyinak. Kati mama egy ideig hinodált: „Mondjam el a fiamnak, ne mondjam?” Végül úgy döntött, az a legjobb, ha id. Valló tőle tudja meg, miféle szovjetellenes dolgokat beszélt Péter a szihó... izé, a doktornó előtt.

A hír hallatán id. Valló Péter háziborért szalajtotta Janikát. Meg sem itta a liter lőrét, már fogta magát, ment a boltba, vett három palack Sztrumok névre hallgató asztali bort. Ebből Vallónét is megkínálta, az asszony azonban beérte néhány korttyal; ült a nagyágyon, s hol pityergett, hol hallgatott. Id. Valló sem volt beszédes kedvében: csendesesen cigarettázott, iszogatott. Így virradt rájuk a másnap, s nem tudták, mitévők legyenek. Valló Boris szerint: ha elveszik tőlük és javítóintézetbe zárják Pétert, ő azt nem éli túl. Ráadásul id. Valló Péter megjegyezte: mint apát, őt is lecsukhatják. Ez a két keserves eshetőség bőven elegendő volt ahhoz, hogy Vallóné minden ízében reszkessen a félelemtől, bár Juci átjött hozzájuk, bátorította őket: „Nem eszik olyan forrón a kását!”

Valló Péter egész nap ágyban feküdt; semmi pénzért ki nem mozdult volna a tisztaszobából, hogy ne csak hallja, hanem lássa is, mi történik a konyhában. Hallgatta anyja fogadkozását, miszerint otthagy csapot-papot, felmegy az iskolába, kitépi az osztályfőnöknő haját; hallgatta apja csitítgató hümmögését, a holnapra szóló ígéretét, hogy elmegy a kolhozelnökhöz, elmegy bizony, és... Hogy mit intézne az elnökkel, az nem derült ki, mert fejére húzta a dunyhát. Mindebből Péter levonta a következtetést: az ember senkire nem számíthat a bajban; hogy istenke nem létezik, hiába imádkozik hozzá Kati mama; s hogy őt úgyis javítóba viszik.

Később egyre hangosabban zengett a konyha: id. Valló Péter hergelte a saját dühét a „majd az asztalra csapok!” és „majd megmutatom” kiszólásokkal. Ez meglepte Pétert, hiszen tudta, apja már ült tizenöt napot garázdaság címén: sokaknak nem tetsző módon felszólalt a kolhoz év végi beszámoló gyűlésén. Letudta a tizenöt napi elzárást, abban a hitben ringatva magát, hogy ha ő nem beszél az esetről, más se fog. Tévedett, mert Vallóné beszélt helyette is: az ura ivászatait, hóbörgéseit a milícián történekekkel okolva. Egyszer még Péter előtt is elkottyantotta magát, bizonygatva, hogy id. Vallót nagyon elverhették, mert nem volt szabad meglátogatni, s mikor hazakerült, még mindig vérben állt a szeme.

Ám ahogy megérkezett Ágnes néne és Kati mama, id. Valló Péter rögtön megjuhászodott; újfent borért küldte az iskolából hazatérő Janikát. Egy ideig szótlanul emelgette a poharat, az ötödik után viszont azt találta mondani a feleségének, hogy csomagoljon neki szalonnát, cigarettát, mert úgy érzi, estére itt lesz érte a milícia. Az asszonyokban munkáló feszültség azonnal fölfeslett: mindhárman sírva fakadtak. A tisztaszobában

kuksoló Péter elszorult torokkal hallgatta a sírást, s úgy érezte: mélység nyílik alatta, s ő csak zuhan, zuhan...

Jancsi bácsi derűje, higgadt szavai kellettek ahhoz, hogy a kedélyek kissé megnyugodjanak. Az volt a baj, hogy ő magától Pétertől akarta hallani a klinikán történeteket. Péter meg alvást színlelt, mikor anyja benyitott hozzá. „Mélyen alszik” – mondta Vallóné, testével elállva a szoba ajtaját. „Alszik egy fenét – legyintett Jancsi bácsi –, büntudata van, nem mer ember elé állni!”

Estére a rokonok úgy teleülték-állták a konyhát, hogy Juci aligság tudott bejönni. Csonkos Béla épp akkor ért a mondókája végére, amelynek az volt a lényege, hogy sok jó dolog van a világon, de legjobb a békesség. Ezért azt javasolta, hogy a családfő írjon kérvényt: a fia nevében kérjen bocsánatot az iskolaigazgatótól, az osztályfőnöknőtől, az orvosnőtől, sőt, az utóbbinak nem ártana egy kis ajándékot vinni: „Egy tyúkokscát, oldal szalonnát, tucát tojást, pár pohárka örölt paprikát.”

Valló Péter váratlan, tompa koppanást hallott; Juci érdes hangját, ahogy poharakat kér Valló Boristól.

– Pulya, gond és baj egy csepp se! – kezdte a pohárköszöntőjét Juci, miután mindenkinek töltött a magával hozott vodkából. – Boriskám, jártam a kolhoz párttitkáránál és elmondtam neki, miben vagytok. Megdicsértem a fiadat, mint jóra való és okos gyereket, elítéltem az uradat a viselt dolgai miatt. Aztán téged is megdicsértelek, elítéltem... ha megölsz, akkor se tudom megmondani, kit! De nem is ez a lényeg. Addig zsaroltam az öreg zsernyákot, míg bele nem ment, hogy Péter a helyi pártszervezet felügyelete alá kerüljön, és az én pártmegbízatásom legyen az ő átnevelése. Ne nézz így rám, ne hitetlenkedj, Boris! Írás készült róla, itt van nálam – húzta elő farzsebéből az összehajtogatott papírt. – Oroszul gépelték, rajta a pecsét, az aláírás: Hát mi kell még? Az ám, Boriskám: ha bárkinek baja támadna a gyerekekkel – hozzám küldd. Egészségünkre!

– És... Mivel tartozunk neked ezért? – kérdezte halkan Valló Boris.

– Ne izélj már! – színlelte a felháborodást Juci. – Mibe se került nekem. Legfeljebb majd szorgalmasan eljárógatok a pártgyűlésekre helyeselni, tapsolni – ha már ebből áll a világ.

AZ ÉSZT NYELVRŐL, IRODALOMRÓL, KAPCSOLATOKRÓL – KÁRPÁTALJAI MAGYAR NÉZŐPONTBÓL

Az ungvári egyetem magyar szakán (a 70-es évek elején) két szemeszter erejéig lehetőségünk volt megismerkedni az észti nyelvvel. Ez az idő nyilván nem lehetett elegendő ahhoz, hogy elsajátíthassuk e kis nép nyelvét, de nem is ez volt a cél; ott és akkor a tanszéken – az összehasonlító nyelvtudomány keretein belül – ennek csupán orientalisztikai jelleget tulajdonítottak. Fodó Sándor és Zékány Imre személyében két olyan tanárunk is volt, akik a Tartui Állami Egyetemen szereztek diplomát, majd később tudományos képesítést, így jól beszéltek az észti nyelvet. Mindketten nyelvészek voltak. A mi évfolyamunkat e téren docensi minőségben Zékány tanár úr oktatta, akit Fodó Sándorhoz hasonlóan különösen kedveltem. Az órákon természetesen szóba került az észti kultúra, az irodalom is, de csak érintőlegesen. Ez utóbbi ismeretét a hallgatók közül ki-ki egyéni érdeklődésből mélyítgette.

Sorsom úgy hozta, hogy katonai szolgálatom kezdetekor, 1973 őszén észti fiúk közé kerültem az alakulatnál. Velük együtt egy kis csoportot alakítottunk, amelynek tagjai azonos érdeklődésűek voltak. Az észti bajtársak többnyire megkapták Észtországból az ottani lapokat, irodalmi és művelődési folyóiratokat is, s azokat forgatva a két év szolgálati idő alatt figyelmem egyre inkább e baltikumi nép kultúrája felé fordult. Nem csupán az irodalmuk érdekelt, de szinte minden, ami kapcsolatos volt velük. Rövid idő múltán már észtil írtam viszonylag terjedelmes leveleimet Zékány tanár úrnak, amelyekre ő örömmel reagált, hol észti, hol magyar nyelven, hol pedig a kettőt bekezdésenként keverve. Leveleimet a nyelvhelyesség ellenőrzésének szándékával természetesen mindig átnevettem észti bajtársaimmal. Később, szabad időmben egyre többször próbálkoztam észti irodalmi művek fordításával. Ehhez rendelkezésemre álltak a már említett észti kiadványok, köztük központi irodalmi folyóiratok, mint a *Looming* vagy a *Noorus*. Fordításaimat (nem csupán verseket) rendre feljegyeztem egy vaskosabb füzetbe, amely a leszerelésemig csaknem megtelt. Természetesen hazahoztam, ám idővel „beleveszett” a kézirat-, könyv- és folyóirathalmokba; ez az oka annak, hogy eddig nem tudtam közreadni fordításaimat. A füzet – szerencsére – az elmúlt év decemberében előkerült.

Némi stilizálás – így, harminckét év múltán – bizony elkélt a szövegeken, de azt hiszem, némi figyelmet megérdemelnek az olvasóktól. Főleg a XX. század észti költőitől fordítottam, s csakis olyan műveket, amelyek tudomásom szerint magyar nyelven nem kaptak nyilvánosságot, bár meg kell jegyezmem: a magyar költők, írók sok figyelmet fordítottak észti kollégáik munkásságára. Jelentősebb műfordítóink – elsősorban Rab Zsuzsa, Képes Géza, Tótfalusi István, Tandori Dezső, Ágh István, Illyés Gyula, Csanádi Imre, Kormos István – értő válogatásban, magas színvonalú fordításokkal járultak hozzá az észti líra bemutatásához. És viszont! A legkiemelkedőbb észti irodalmárok – Arvi Siig, Arvo Valton, Uno Laht, Jaan Kross, Ellen Niit, Juhan Smuul, Debora Vaarandi, Marie Under, Leelo Tungal – feltűnően sok magyar költőt mutattak be észti kiadványokban. Az észti–magyar irodalmi kapcsolatok tehát már jelentős eredményeket tudnak felmutatni.

Érintőlegesen bár, de szólni kell az észti és a kárpátaljai magyar kapcsolatokról is. Köztudott, hogy Észtország egyetemlein, fő- és szakiskoláin több mint fél évszázada folyamatosan jelen vannak kárpátaljai magyarok. Jómagam annak idején csaknem egy hetet töltöttem el Tartu és Tallinn egyetemlein. Meglepően sok kárpátaljai magyar egyetemistával találkoztam, részt vettem a rendezvényeiken. Itt megjegyzem: Észtország felsőoktatási intézményeiben alapvető követelmény az észti nyelv maradéktalan elsajátítása, s aki a diákevek alatt erre nem képes, kilátása sincs a diploma megszerzésére. A kárpátaljai magyar diákok zöme általában megfelelt ennek a követelménynek is. A magyar szót, a magyar kultúrát is ápolhatták, s az Észtországi Magyarok Kulturális Szövetségének 15 évvel ezelőtti megalakítása óta ezt szervezett körülmények közt tehetik, teszik. Rendezvényeiken (irodalmi estek, szavalóversenyek) gyakran kerül terítékre a kárpátaljai magyar irodalom, más szóval: mi, a magyar irodalom kárpátaljai művelői jelen vagyunk az Észt Köztársaságban – írásaink képviselnek bennünket.

Valamit valamiért, a kultúrában is: álljon itt két régi fordításom az észti költészetből. Mindkettőt Mats Traat művei közül választottam. Róla talán annyit, hogy 1936-ban született, így az észti irodalom doyenjének számít. Verseivel, színműveivel és regényeivel 1962-től van jelen a balti ország literatúrájában. Pályája kezdetén paraszti származása határozta meg világlátását, mentalitását. Sokáig gépészmérnökként dolgozott, bejárta hazája falu- és tanyavilágát. Alapvető élményei a vidéki élethez kötik, de a városi életmód iránt is érzékeny. Művei magyar nyelven A

bálvány, az Észtt költők című antológiákban és Az észtt irodalom kistükre című gyűjteményben jelentek meg, s azóta anyaországi folyóirataink is szinte folyamatosan közlik írásait.

FODOR GÉZA

MATS TRAAI

MÄRTS

Märtsilaotus on lubadusekarra
oma otsatu sinaga
läbi paneelide kostab klarer
kaugelt korrusest
tuba sukelduv valgusse
nelja seinaga
südamega

Üksik luik lennitab tiibu
kalendris
Mils Holgersson asub teele
Isanane turjaz

Äkitselt on nii selge
kui ei kunagi
maailma otstarre

KARU TÄNAV 1922

Mis tähendab Eesti Pesuköök kahe uksega kevadtuul kõigutab
vaiguseid pungi sõiduteel sammuvad tööised kõnniteel
saadab neid poliisei pilgus teras rõhkem siit aknast ei näe
Kuressaare lossipargis kraaksuvad varesed Tveris
mis on seal seal Eesti lapike maad üks tüli üks ahelik lahing
Kõrvaline tänav ülem tükus ja krambis kui see on tõi et
Aga rongkäik läheb edasi rõhkem siit aknast ei näe
Tuleb silmapilk minema hakata ühi murrad tiivad ja talle
Kellele Kristus kellele kingissepp üks uksteine aadress kaimis akem
Neijas aasta kuid lossipargis punuvad ünnud pesti
Kas see on tõi ka see üks raike tänav ülem tükus ja
Kus on revolver krambis

MATS TRAAAT

MÁRCIUS

*Március havában parttalan
ígérkezés a mi áradásunk
általa vele üzen a zongora
a messzi fényű emelet
előnti nappal a házat
míg érzelemmel
határol körül*

*Magányos battyú csapkod szárnyaival
ezidőtájt
indul útnak Nils Holgersson
a ludak hátán*

*És hirtelen megvilágosul
mint még soba
a világ létezése*

MEDVE UTCA 1922

*Mit jelent két ajtajával az Észet Mosoda Tavasz szél kószál
vesékbe ható Az úton munkások bóklásznak az aszfalton
A rendőr tekintetében acél Kíséri őket De többet nem látni
innen a porlepte ablakból Kuressaare¹ vár-
parkjaiban kárognak a varjak Tverben mi van
ott ott Észtország egyik földdarabján lám
egy sejt egy részként harcban A szomszéd
utca minden lakában és a görcsben Ha az az
igazság hogy megy előre a világ megy Többet
innen nem látni az ablakból De ebben a
minutumban indulni kell bár letörnek
az álom szárnyai abelyt hogy de hát
Kinek a Krisztus Kinek a varga első
ajtó második cím harmadik ablak
Negyedik év De a várparkban majdan
fészket raknak a madarak Ez az igazság
ez is Egy kis utca minden kanyar lezárt
Hol az a pisztoly*

Fordította: **FODOR GÉZA**¹ Észet város neve

WEINRAUCH KATALIN

KÜLÖNÖS ÁLOM

Halász Magdolnának ajánlom

1

Annát elandalítja a zakatoló vonat monoton rázkódása, de elaludni nem hagyják a gondolatai: hol előre szaladnak az időben, hol a múltban bóklásznak, elképzelt vagy megélt eseményeket körülsongva.

Ebben a révült állapotban fülsértő zaj az a fémes csattanás, amit a vonat hirtelen lassulása miatt önálló életre kelt fülkeajtó kivágódása okoz. Kisebb állomáshoz közeledve fékez a mozdony. Csak lassít, nem áll meg. Anna felriadva, kábultan néz ki az ablakon, elolvassa a falucska nevét. „Nemsokára megérkezem – elég az andalgásból.”

Amikor táskájába nyúl, keresni valamit, amivel elfoglalhatná magát, kezébe akad a könyv, amelynek súlya a vonathoz jövet jócskán meghúzta a vállát.

2

„Lássuk!”

A szaktanácskozás minden résztvevője kapott a könyvből egy-egy példányt. A Hadtörténeti Intézet kiadványa, nemrég jelent meg. Benne: a világháborúban elesett és nyomtalanul eltűnt katonák névsora...

Annát megborzongtatja a bizonytalan felismerés: az iménti, ébrenlét és álom közötti furcsa révületben mintha nagybátyja, Gyula járt volna az eszében. Az az ember, akit csak hallomásból ismer, hiszen ifjú leventeként került ki a frontra, s nem jött vissza... Aztán másat gondol: „Ugyan! Ez a könyv hozta felszínre a soha nem látott nagybácsi emlékét!”

Belelapoz a vaskos kötetbe. Nem olvassa a sorokat, csak az itt-ott felbukkanó fényképeket nézi meg. Már a sokadik oldalnál jár, amikor elakad a lélegzete, s szertelenül repdeső tekintete rámered egy elmosódott arcképre, amelyről ismeretlenül is ismerős, komoly nézésű, gyermekarcú katona néz vissza rá.

„Istenem! Lehetséges ez?...”

A kép alatti pársoros szöveg minden kétséget kizár: „B. Gyula, hősi halott. Életét vesztette Fehéroroszországban, partizánok ellen vívott harcban. Eltemetve a Brjanszk melletti magyar katonai temetőben.”

3

„Uramisten! Hát igaz? Ennyi év után végre megtudtam, hol esett el a nagybátyám! Hihetetlen!”

Könnyei lecsorognak az arcán.

„Apámnak már nem mondhatom el... Milyen sokszor mesélt öccséről, a 'kicsiről', aki alig kilenc hónapos volt, amikor meghalt az édesanyjuk... Nagypapa nevelte fel őket. Gyulát nem sokkal a háború vége előtt vették fel a mezőgazdasági főiskolára. Jófejű, keménykötésű fiú volt, igazi leventének való – persze hogy besorozták...”

A könyvet melléhez szorítva, mélyen gondolataiba merülve száll le a vonatról. Nem hall, nem lát, pedig ismerősök üdvözlik. Hazaindul.

4

Otthon lezöttyen egy székre és belefeledkezik a könyvbe. Sokkal többet nem tud meg a nagybátyjáról, mégis mohón falja a betűket, a sorokat. Mindaddig, amíg a lábát bénító zsibbadás vissza nem zökkenti a valóságba. Masszírozza, engedelmességre ösztönzi a megmerevedett végtagot. Nagy nehezen feláll, vállfára akasztja kabátját, és vacsorát készít magának. Étvágytalanul, gépiesen eszik. A tévében egy szappanopera száz-velahányadik része megy. „Mikor kapsoltam be?” – nyúl csodálkozva a kapcsolóhoz, erőlyes mozdulattal elzárva a készüléket. Aztán a zuhany alá áll. A fürdőszobából kilépve pillantása a telefonra siklik. „Ez az! Felhívom Jutkát – neki is tudnia kell, amit nagybátyánkról a könyvben írnak.”

Pár percig beszélgetnek, azaz inkább csak ő beszél; a nővére néma ámulattal hallgatja.

A kagylót letéve Anna azonnal megágyaz, lefekszik, és szokatlanul hamar, pillanatok alatt mély álomba zuhan.

5

Távoli, ismeretlen tájon robotog vele a vonat. Fehértörzsű nyírfák ligetei, sűrű bozótosok, fenyvesek váltogatják egymást. Apró, egymástól távol eső szegényes falvak futnak versenyt a szerelvénnel. Aztán megérkezik valahová. Sokáig gyalogol egy dülöngélő, lécekből tákolt kerítés alatt, amely mögött temetőt sejtetnek a besüppedt, gazzal benőtt halmok. Bejáratot keres, de hiába. Végül egy tenyérnyi tisztáson, megroggyant tetejű faház előtt találja magát. „A temetőőr háza! – lüktet bensőjében a felismerés izgalma. – Tőle megtudhatom, melyik sírban nyugszik Gyula nagybátyám.”

Felmegy a nyikorgó deszkalépcsőn, benyit. Nagydarab, kékszemű, ősz hajú, bajszos férfi áll előtte. Megviselt zakója alatt foszladozó kockás ing, nadrágja oroszosan begyűrve a csizma szárába. A karján kétévesforma gyermek, egy szál fehér trikóban. A férfi mellett – szinte hozzábújva – szemmel láthatóan jóval fiatalabb, tömzsi termetű, barna hajú nő bámul vissza rá. Arcvonásai jellegtelenekek, csak a szeme épp oly tiszta és kék, mint a férfié.

„A lánya lehet – gondolja Anna –, a gyermek pedig az unokája.”
Mielőtt bármit kérdezhetne, a férfi rekedtes, elutasító hangon megszólal:
„Ne keresse őt a halottak közt. Menjen innen, hagyjon minket.”

6

Csapzottan ébred, iszik pár kortyot az asztalkára odakészített pohár vízből. Az álomra koncentrálnak, megpróbál felidézni minden apró részletet, s választ keres a gyötrő kérdésre: milyen nyelven szólt hozzá a férfi? „Idegen nyelven – mégis értettem minden szavát.”

Napokig sikertelenül vívódik az álombeli talány megfejtésével. Végül felhívja a Hadtörténeti Intézetet, s megkérdezi, hogyan juthatna el nagybátyja oroszországi sírjához.

Az intézet munkatársa, egyben a könyv társszerzője megadja a szükséges információkat, de figyelmezteti: „Nem tanácsos egyedül oda utazni. Csatlakozzon a mi csoportunkhoz, amelynek indulásáról értesítjük. Ha nincs türelme várni, akkor legalább másodmagával induljon útnak.”

Judit! Ki más lehetne az útitárs?!

Elutazik hozzá a nagyvárosba. Egy csésze kávé mellett ülve lesi az alkalmat, hogy elmesélje nővérenek az álmát. De mielőtt belekezdene, Judit megelőzi:

– Gyuláról álmodtam... Legalábbis azt hiszem, ő volt... Akkor éjjel, amelynek estéjén felhívtál, hogy megtaláltad nevét a könyvben... Nagyon furcsa álom volt!

„Csak nem ő is?...” – fogamzik meg Anna lelkében a sejtelem. „Beszélj” – biztatja Jutkát.

Sejtése beigazolódnak: a nővére ugyanazt az álmot látta. Az ismerős történetet hallgatva Anna arcára kiül a rémület. Judit egy megkezdett mondatot félbeszakítva rácsodálkozik:

– Mi a baj?

Válasz helyett Anna folytatja és befejezi a nővére félbehagyott mondatát, mire Judit szemét is befelhőzi ugyanaz a rémület.

„Ilyen nincs... Lehetetlen... Nem lehet igaz...” – motyogják mindketten.

Aztán Judit kimondja a döntést:

– Odamegyünk, hogy meggyőződjünk a valóságról...

7

Kirendelt tolmács kíséretében ülnek vonatra. A lepusztult, piszkos kocsiban siralmas hangulat uralkodik. Ők némán bámulnak ki az ablakon, a tolmács újságot olvas.

– A nyírfaliget után egy falu következik – töri meg a csendet Anna.

– Aztán jön az a szürke város – bólint Judit.

A tolmács érdeklődve emeli rájuk a tekintetét:

– Már jártak erre felé, hogy ilyen jól ismerik a vidéket?
Mivel választ nem kap, vállat von, és tovább olvas.

8

A kerítés mentén Anna megy elől, de a kis faházhoz közeledve egyre lassabban. A füves tisztáson megállnak.

– Itt kell lennie a bejáratnak – dűnnyögi a tolmács, fűrkésző tekintettel pásztázva a lonccal befutott rozoga kerítést.

Anna és Judit megbabonázva mereszti szemét a roskatag faházra. A tolmács követi tekintetüket és helyeslően bólogat:

– Igen, érdeklődünk a temetőgondnoknál!

A nyitott ajtón beszűrődő idegen hang előcsalja a férfit. Anna és Judit lehajtott fejjel áll, így először a csizmáját és a beléje gyűrt nadrágszárat pillantja meg. A lépcső ismerősen nyikorog, meg-megreccsen a szálfatermetű, idős férfi léptei alatt.

– Jó napot, kit keresnek? – kérdezi a tolmácstól furcsa orosz tájszólásban, de nyugtalanul repdeső tekintete a nővérek arcát vizslatja.

– A nagybátyánk, B. Gyula sírját – mondja Anna, mintha értené a férfi szavát. – Kérem, vezessen oda...

A tolmács idegesen közbe akar szólni, hogy hagyja abba, az öreg úgyse érti, amit mond, de most az idős ember előzi meg:

– Ebbe a temetőbe nem temettek ilyen nevű katonát...

Anna megdöbben: a férfi oroszul reagált, de a kérdés lényegére.

– Mit mond? – kérdezi Judit.

– Azt, hogy nincs itt – mondja mogorván a tolmács.

– Itt van! – emeli fel a hangját Anna, mélyen, számonkövetelően belenézve az idős férfi szemébe.

Tekintetének súlya alatt a férfi egész testében megremeg. Dagadó erekkel átszótt hatalmas öklei tehetetlen koloncként csüngenek. Pillantása a tolmácsra röppen, neki magyarázza mély, karcos hangon:

– Több mint ötven éve gondozom ezt a temetőt, ismerem minden rögét. Vegyék tudomásul, itt nem nyugszik az a katona, akit keresnek. Különben is: ennyi idő után mit számít már, kit takar a föld... Kit temettek el, kit nem... Tegyék azt a koszorút bármelyik halomra és vegyék úgy, hogy a rokonuk sírjára tették, hiszen itt minden sírban magyar katona nyugszik. Ne zaklassanak engem tovább, menjenek Isten hírével!

Hátat fordít, felfelé indul a lépcsőn. A nővérek dermedten állnak, táncstalanul néznek a tolmácsra. Amaz vállat vonva megfordul, az ösvényen caplatva az állomás felé veszi az útját.

Anna és Judit az idős férfi után veti magát. Nem hiába. Odabent, a sötéten ársító szoba küszöbén a férfi megtorpan, s félig visszafordulva, a vállá fölött

zavartan motyogja: „Hagyják meg a címüket, hátha mégis megtalálom azt a sírt... De a legjobb az lenne, ha elfelejtenék: élő az élőkkel, halott a holtakkal... Hagyják őt békében, ha már eddig nem hiányzott senkinek...”

Szavait a tolmács fordítja le, aki időközben visszatér.

– De most már menjünk – mondja –, még elérjük a korábbi vonatot. Ettől a vén muzsiktól úgyse tudunk meg többet – ismerem a fajtáját.

A kis tisztásról visszanezve a nővérek látják: az idős férfi magába roskadva áll a lépcső tetején, s mintha sután integetne a kezében tartott névjegykártyával...

Az ösvényen alacsony, barna hajú fiatalasszonnyal találkoznak. Kétéves-forma fiúcskát terelget maga előtt. A szeme az idős férfiéhez hasonlóan rideg-kék, de a hangja barátságos:

– Otthon találták apámat, Fjodor Petrovicsot? Akkor jó...

A vonaton, mielőtt ismét az újságokba feledkezne, a tolmács hümmög egy sort:

– Hogy is mondjam... Nem tudom, észrevették-e, de nekem néha úgy tűnt, az öregember értette magukat, hiszen a kérdéseikre azonnal válaszolt... Tévedtem volna?

A nővérek hallgatnak.

9

A tömblakás félhomályos lépcsőházába betüremkedő fénysugárban azonnal feltűnik a postaládából kilógó gyűrött boríték sarka. Anna két ujjá közé csippentve tartja, s nézi a címezést. Régies, szállkás betűk. Semmi kétség, neki címezte valami... Fjodor Petrovics.

Ó!

Amikor sokadszor is elolvassa, s szinte betéve tudja a levél minden sorát, Anna lelkét soha nem tapasztalt békesség árasztja el. Lehajtott fejjel gondolkodik.

„Mi Judittal azonnal tudtuk, megéreztük, ahogy te is ránk ismertél, bár soha nem láttuk egymást...”

„Ha úgy akarod, maradj Fjodor Petrovics... A harcban elesett, veled egykorú partizányerek igazolványának köszönhetően maradtál életben, az ő nevével éltél több mint ötven évig – téged már minden szál odaköt, ahhoz a földhöz. Nincs jogunk feldúlni a nyugalmat... Lelkedben a régi maradtál: az anyanyelv zenéje, amit a légnyomás okozta amnézia évtizedekre elnémított a tudatodban – azonnal újjászületett, amikor megszólítottunk, amikor egymás szemébe néztünk...”

Könnycsepp hull a papírlapra, keserűséggel átitatva a levél végén olvasható nevet: „*B. Gyula, volt magyar levente*”.

ÚJ VETÉS

Szabó István Keve 1986. október 20-án született Beregszászban. 1990-től Magyarországon, jelenleg Sárospatakon él. 2006-ban érettségizett, jelenleg a Nyíregyházi Főiskola Természettudományi Karának hallgatója a testnevelő-edző szakon.

Tizenhét éves korában kezdett el írni, műveit azonban eddig nem

SZABÓ ISTVÁN KEVE

DE CSAKUGYAN LÉTEZIK...

*Sikert hozó korokban, mikor élményeim születtek,
Reméltem a jövő szép vonalaiban, hogy az, miben hiszünk, csakugyan
létezik?*

*De megfásult elmékben megforduló lendületlen én, s magával ragadó
rémület*

*Születik, mikor megballják az igaz Isten fogalmát, jelenlétét.
A hajlamosság, hogy befolyásolhatók vagyunk, csakugyan létezik?*

Az, mi velünk születik s vész el, csakugyan igaz?

*Forradalmasítottuk a gondolkodás összes gondját, mert alig van önré-
műlet...*

De csalfa remény a civilizációk megformált formakincse,

Mivel: vedd azt, kit szeretsz, éld és érd el, amire vágysz.

Csalódást éreztünk, mi költők, már a Kelták idejében is...

Az bizarr ékje a lázas pontvariábilis kulcseszméknek,

Hogy miképp teyünk elismerést, az elismertek közül.

Ez az, mit filozófiának nevezünk,

Ez az a kérdés: de csakugyan létezik;

Mert csakugyan létezőnk.

FARÁNC

Száradt, csüggedt ágak

Érmevésett oldalán, hol

Rohamgóliátok bada

Állóképek zendítményében kél,

Meglátásul szolgál:

Arcvonalak, típuseszmények,

Reményszépek, kép-én-lelkek,

S mindent megbosszuló csapda-családok.

PETŐFIVEL PETŐFIÉRT

Fuss, üldözött, ágyúköpések rengetege pusztít a másik s annak bitorlója mögé.

Sötétség készül, s nem virrad egy jobb kor: a zendülésnek szépbomálya.

Haltunk már elegen, jómerényes tenfalui réthamvaktól képtelenségig csak szenvedtünk!

Zuhgat, sanyargat az idő, csendes remény temet mindet holtat el, a képzelet homályába.

Hová lettünk... mert nincs jövő! Hazug rendszernyomor forgat s buzdít a megsemmisülés ikonjába.

Talán tolakodnunk kéne, egy jobb sorsért? Mivel ellenállásnak nincs reménye, ezt mi is jól tudjuk.

Lebetséges az, mi csak gondolat még? Harcoljatok, kutyák! Végre deleltünk a szabadság!

Vérünk a sárba s tisztuljon mindörökké... Siessünk a csatába, lépjünk egyet mi is.

Tétovázásnak lomha sorsmoraja a gyáva ember. Gyengeség... Undor s dögszag mindenütt.

Nevetve siklik félre lelke megsebzett pontja, szívem megdöfött vallomása.

Meghaltam. Mindezt érzem s nem feleslegesen. Tudtam, hogy túlélésre nem ad kezet az Isten.

Dübörgés s vibardörgés... mellettem egy gyönyörű virág. Lendületet kaptam.

Érzem meg-meghamvadó véremben: győztem. Könny már nem hull szememből, de létezem.

Felkorbácsolt a létem minden balandó lényt, kik harcoltak, kik harcolnak a szabadságért.

Megnyugodtam, fájdalmaim lassan elmúlnak, mint én is. Emlékekre már nincs időm. Hát elmegyek. De vigaszom lesz mindaz, mit kibarcolt a nép s leküzdött a baza... a reménység.

RUSZIN NÉPBALLADA

A RÁSZEDETT MARKO

*Jász lovát itatta, Kászja mosott éppen,
hej, Kászja mosott éppen.
– Kászja, szép kedvesem, vándoroljál vélem,
hej, vándoroljál vélem.*

*Szedd össze aranyid, minden drágaságod,
hej, minden drágaságod,
lovam nyerge alatt mindig megtalálad,
hej, mindig megtalálad.*

*– Nem tebetem, látod, egyetlen Jászunkám,
hej, egyetlen Jászunkám,
elrejtette anyám az új szekrény kulcsát,
hej, az új szekrény kulcsát.*

*Azt gondolta anyja, lefeküdt a lánya,
hej, lefeküdt aludni,
az meg a legénnyel most megy vándorolni,
hej, most megy vándorolni.*

*Vándoroltak együtt huszonnégy mérföldet,
hej, huszonnégy mérföldet,
s aközben egymással egy szót sem beszéltek,
hej, egy szót sem beszéltek.*

*Sötétlik előttük nagy fekete erdő,
hej, nagy fekete erdő.
– Kászja, szép kedvesem, itt lesz jó pibenő,
hej, itt lesz jó pibenő.*

*– Jaszunkám, Jaszunkám, mi febérlik ottan,
hej, mi febérlik ottan?
Sötömbök talán, vagy kőbálványok sorban,
hej, kőbálványok sorban?*

– Megmondanám néked, ha meg nem ijednél,
hej, ha meg nem ijednél.
Az ott kilenc asszony, tizedik te lennél,
hej, tizedik te lennél.

– Add csak ide, kérlek, éles fegyveredet,
hej, éles fegyveredet,
nézzem meg magamnak a te báremedet,
hej, a te báremedet!

– Az én fegyveremnek rettenetes éle,
hej, rettenetes éle,
nemesi kezedet még megvágna véle,
hej, még megvágna véle!

De Kászja a kardot hirtelen kikapta,
hej, hirtelen kikapta,
és a legény fejét vállából lecsapta,
hej, vállából lecsapta.

– Vidd el a lovamat, holló paripámat,
hej, holló paripámat,
de kerüld falumat, kerüld a portámat,
hej, kerüld a portámat!

Az a bolond leány nem törődött véle,
hej, nem törődött véle,
csak arra poroszkált, s meglátta nővére,
hej, meglátta nővére.

– Édesanyám asszony, mondok egy újságot,
hej, mondok egy újságot:
szaladj ide gyorsan, a fiad gyilkosát,
hej, ha látni kívánod!

Fordította: VÁRI FABIÁN LÁSZLÓ
Gyűjtötte: Misanics, Galícia.

HAZATÉRŐ SZÖVEGEK

Egy összegező tanulmány elé

Kovács Vilmos (1927–1977) neve fogalom irodalmi közéletünkben. A magyar kultúra és irodalom klasszikusaként, legjelentősebb írónkként, eredeti szemléletű gondolkodóként és közéleti személyiségként tartjuk őt számon kishazánkban, annak ellenére, hogy a sors hihetetlenül rövid, mindössze ötvenévnyi életpályát, ezen belül még rövidebb, alig húszévnnyi alkotói pályafutást mért ki számára. *Ami* – ahogy még ő fogalmazta meg – *semminnek sok volt, de csillaggal írott.*

A 2007-es esztendő ismét kettős Kovács Vilmos-jubileumot hoz: június 5-én születésének 80., november 17-én halálának 30. évfordulójára emlékezünk.

A tisztelet és a méltányosság célszerűséggel párosulva szükségessé teszi, hogy az *Együtt* az emlékezés-sorozatot Kovács Vilmos egyik kevésbé ismert, és ma már nehezen hozzáférhető tanulmányának közreadásával indítsa.

Mi indokolja a szükségszerűséget?

Ismeretes, hogy életének utolsó öt-hat évét Kovács Vilmos a tudományos munkának szentelte. Tudjuk: azok a kérdések, kérdéskörök, amelyek a magyar történelemmel, ezen belül elsődlegesen a magyarság kialakulásával, etnogenezisével kapcsolatosan merültek fel és függtek össze, egész életében izgatták, foglalkoztatták őt.

1971-ben erős elszántsággal, nagy kedvvel, vehemenciával látott munkához. Tengernyi szakirodalom áttanulmányozása, kitartó kutatómunka közben sorra kezdtek kirajzolódni, majd megtestesülni azok az eredmények, amelyek joggal és szép, tisztos reményekkel formáltak egy doktori disszertációt, egy monografikus, nagy ívű mű megírását. S bár helyenként még hiányzott néhány részmunka, 1977 tavaszára a hatalmas ívű tudományos dolgozat lényegében elkészült. Annak ellenére, hogy az időközben folyton kiújuló és elhatalmasodó betegség erősen gátolta a munkában, 1977 nyarán *Uráli népek és a honfoglaló konglomerátum* címmel még megírta művének lényegi összefoglalóját, amit nem tudományos szaklapba szánt, hiszen tudta: a korabeli merev, doktriner finnugorisztikai álláspontot képviselő ügyeletes „tudósok” aligha adtak volna teret írásának. Tanulmányát eleve szépirodalmi-művészeti folyóiratba szánta, így hát a hasonló írásokat gyakorta közlő kecskeméti *Forrás*nak küldte el. A szerkesztőség örömmel vállalta a sokoldalas kézirat közzétételét, ám a közlés (terjedelmesebb írásokkal ez bizony gyakran előfordul) elhúzódtott; áttevődött a következő évre. Kovács Vilmos ezért nem érhetette meg

írása megjelenését: 1977 novemberében, néhány nappal Budapestre való átköltözése után elhunyt...

Az *Uráli népek és a bonfoglaló konglomerátum* című tanulmány 1978 áprilisában jelent meg (Forrás, X. évf., 4. sz., 48-68. old.). Jó visszhangja volt. A neves történészprofesszor, László Gyula is fölfigyelt rá. Az 1981-ben megjelent *Őstörténetünk* című könyvének (Tankönyvkiadó, Budapest, 1981, 15. old.) *Bevezetésében* ezt írta: „Az, amire magam jöttem rá, jó néhány ponton egyezik Kovács Vilmos kárpát-ukrajnai írónk felismerésével”.

Ami Kovács Vilmos említett monográfiáját illeti, az majd csak 1997-ben (a nyomdai munkák elhúzódása miatt valójában 1998-ban) jelent meg *Kik voltak?...* címmel (alcím: *Nyelv- és őstörténeti írások a bonfoglaló magyarság kialakulásáról*) két kötetben, összesen 558 oldalon a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség gondozásában (*Változó Világ* sorozat, Ugocea Print Kiadó). Szerkesztését, szöveggondozását, sajtó alá rendezését és az előszó megírását a Budapesten élő dr. Kozma Endre, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészkarának tanára végezte. (Sajnos, azóta ő is eltávozott az élők sorából.)

Ez a kétkötetes munka – Kozma Endre szavaival szólva – „a háború utáni Kárpátalja legnagyobb szellemi teljesítménye”. A monográfia tulajdonképpen egy rendszerező válogatás a szerző mintegy másfél ezer oldalas kéziratából, így értelemszerűen jó néhány kisebb és nagyobb terjedelmű tanulmány kimaradt a kötetekből, köztük az itt (újra)közlésre kerülő tanulmány, amely pedig méltán lehetett volna a monográfia zárófejezete. Valószínűleg azért maradt ki, mert több ponton egybecseng Kovács Vilmos *Nyílt levél Hajdú Péterhez* című írásával, amely azonos a monográfia *Látjuk-e a fától az erdőt?* cím alatt közölt fejezetével (91-128. old.).

Kovács Vilmos tanulmányának közreadásával az a célunk, hogy rávilágítsunk a szerző felismeréseire, amelyek – ma már harminc év távolából – őstörténeti, ősnyelvi stb. kutatások eredményeit is megítélve, számba véve, a mai tudományos életben egyre megalapozottabban szabnak irányt és nyernek teret. Csak örülhetünk annak, hogy Kovács Vilmos egyike lehetett azoknak, akik modernebb, frissebb szemléletükkel, tágabb ismereteikkel közelebb jutottak az őstörténetiség ingoványos talaján múltunk jobb és valósabb megismeréséhez.

FODOR GÉZA

KOVÁCS VILMOS

URÁLI NÉPEK ÉS A HONFOGLALÓ KONGLOMERÁTUM

Izgalmas visszhangja támadt az *Uráli népek* c. tanulmánygyűjteménynek, pedig szerkesztői nem is annyira belső használatra szánták, mint inkább a külföldi szakemberek és érdeklődő olvasók tájékoztatására arról, hogy mi is a szaktudományok mai álláspontja a finnugor népek – ezen belül hangsúlyosan a magyarság – kialakulásáról. Nyilván ezzel a finnugor kongresszus alkalmához igazított szándékkal magyarázható az a sajnálatos tény, hogy a kötetben nem kaptak kellő hangsúlyt az ősmagyarság kialakulásának nyitott és vitatott kérdései, amelyek pedig bizonyosan még érdekesebbé, főleg hitelesebbé tették volna a kötetet. Igaz viszont, hogy éppen e hiányosság vált visszhangjának fő forrásává, jelezve a meglevő, de fel sem vetett, vagy éppenszám érintett problémák iránti rendkívüli érdeklődést.

Mit mond a könyv? A tájékozott hazai olvasó számára semmi újat. Nyelvtörténeti keretben foglal össze és világít meg többfelől egy ma már iskolás tétel: i. e. 5-6000 évvel az Urál vidékén (ki tudja, a hegység melyik oldalán?) megjelenik (ki tudja, honnan?) egy feltehetően egységes nyelvet beszélő etno-kulturális közösség, a feltételesen urálinak nevezett „ősnép”, amely i. e. mintegy 4000 évvel két ágra szakadt: a szamojédra és a finnugorra, majd 2000 év elteltével a finnugor ág is felbomlott, kivált belőle az ugor-ság, amely i. e. 700 vagy 500 évvel szintén felbomlott obi-ugorokra (a vogulok és osztjákok elődeire) és ősmagyarokra. Ekkor kezdődött a magyarság külön élete, amelyben számos idegen hatás érte ugyan, ennek ellenére szókincsének magva és nyelvének szerkezete lényegében megőrizte eredeti finnugor jellegét.

Ehhez az egyértelműen nyelvtörténet-centrikus eredet-konstrukcióhoz igyekszik illeszkedni több-kevesebb sikerrel és fenntartással a kötet többi tanulmányírója is: az antropológus, a régész, a néprajzkutató. És ebből a gyakran kínos-kényszerű illeszkedésből rajzanak elő a problémák.

„Az olvasó... akarva-akaratlan azzal a csalóka tudattal teszi le a könyvet, hogy most már ismeri magyarságtudományunk őstörténetének jelen állását, holott csak a 'finnugor ág' történetét ismerte meg” – írja a kötetéről László Gyula (*Új Írás*, 1976, 10. sz.).

A szakember sommás ítélete ez mindarról, amit őstörténeti kérdésekben a kötet mond vagy sugall. Mondja és sugalmazza pedig azt a „csalóka tudatot”, hogy az egész magyarság őstörténetét tárgyalja, holott csak a ma-

gyarság finnugor ágának a történetét adja elő. De hallgassuk tovább László Gyulát: „Hallatlanul érdekes Kodolányi dolgozatának olvasása a szempontból, hogy a magyar régiségben és néprajzban úgyszólván semmi kapcsolatot nem találunk a halász-vadász életet élő, nyelvben rokon népekkel. Többször is szót ejtettem már arról, hogy csalóka dolog e népek néprajzában, vagy temetkezési szokásaiban párhuzamokat keresnünk például a honfoglalókhöz, hiszen – még abban az esetben is, *ha a messze régiségben egy nép lettünk volna, amit nem hiszek* (kiemelés tőlem – K. V.) – legalább kétezer év választja el szomszédságunkat!”

Magyarán: László Gyula nem hisz abban, hogy honfoglaló eleink és halász-vadász életet élő nyelvrokaink valamikor egy nép voltak, vagyis az előbbi idézettel pontosítva a kérdést: László Gyula a magyarságnak csakis a finnugor ágát tartja említett nyelvrokainkhoz köthetőnek. De ugyanezt a gondolatát kifejezi más szemszögből is: „Egyébként Lipták professzor is közli Karin Mark térképét, amelyből azt a meglepő eredményt olvashatjuk le, hogy a magyar nép úgyszólván semmiben sem hasonlít azokhoz a népekhez, amelyeknek nyelve legközelebb áll hozzá; az embertan soha nem mutathatott volna ki rokonságot az obi-ugorok és a magyarok közt, csak a nyelvtudomány sugallatára terjesztette ki erre felé érdeklődését!”

Érdekes, hogy ugyanazt írja a könyv kapcsán a „kívülálló” Cseres Tibor is: „...a nép, amely mi vagyunk s kétségkívül magyarul beszél, testileg, fizikumában csak kisebbik hányadában rokona az Urálon túli ugoroknak, legközelebbi nyelvrokainknak”, sőt, felrója a nyelvészeknek: „Egyetlen tekintetben azonban meg sem kísérlik a kutatást, s ez a nyelváltások, nyelvcsere problémája” (*És*, 1976, 12. sz.).

Cseres Tibor írására reagál az *És* 15. számában Kálmán Béla. *Nyelvcseré?* c. írásában a szerző elismeri, hogy Cseres olyan kérdéseket vet fel, „amelyekre a szaktudományok mai állása alapján nem, vagy csak részben tudunk felelni”, majd anélkül, hogy állást foglalna az ősmagyarság zömének nyelvcserejé kérdésében, hangsúlyozza a nyelvrokonság és az embertani rokonság különvalóságát, az egy nyelvcsaládhoz tartozó népek embertani sokféleségét, és megpróbálja érzékeltetni azokat a körülményeket és törvényszerűségeket, amelyek egy-egy népet nyelvcserere kényszerítenek.

Nehéz lenne elősorolni azokat a kérdőjeleket, amelyek mai magyar eredetkonstrukciónkat feszegetik, azt viszont nem nehéz észrevenni – s ez a szóban forgó könyv kapcsán felmerült kételyekből is kiviláglik –, hogy a nyelvcsere régi keletű feltevése, miszerint honfoglaló eleinknek csak egy része volt finnugor eredetű, a másik pedig talán török, amely nyelvben elmagyarosodott, ma is úgy vetődik fel, mint az őstörténetünk megoldatlanságából fakadó kiütkeresés egyféle alternatívája. Mert miről is van szó?

A 820-as években a Fekete-tenger északi partvidékén, majd 985-ben a Kárpát-medencében az ismeretlenség homályából megjelenik egy nép, s rövid néhány éven belül csapásai alatt olyan erős és lazább államképződmények omlanak össze és tűnnek el nyomtalanul, mint a Morva Birodalom, a Dnántúlon Braszlav dux frank hűbéri tartománya, a Duna–Tisza közén és Erdélyben pedig a Bizánc érdekkörébe tartozó bolgár gyarmat. Az új foglalók erős államot hoznak létre, amely száz év múlva már királyság, s a szomszédos hatalmak egyértelműen úgy tekintenek rá, mint a hunok (szkíták) és avarok jogutódjára, mégpedig a származási és politikai azonosítás alapján.

A népnek tucatnyi neve van: a korabeli mohamedán írónál baskir vagy nagyobbik baskir és madzsghariya (különböző csoportjainak szállásterületét a volgai Bolgárországban, ill. szomszédságában, a Kaukázusban, a Dnyeper–Don vidékén, majd a Kárpát-medencében jelzik), a bizánciaknál turk, hun, ugor, szarmata és szavart-aszfal, az orosz évkönyvekben fehér és fekete ugor, más szlávoknál egyöntetűen ugor, nyugaton ungar, hun, avar vagy új avar (a XI. század elején még Fehér és Fekete Magyarország), a frankoknál Hongre, vagyis „emberevő óriás”, saját gesztáinkban és krónikáinkban szkíta, Hetumoger (Hétmagyar), Dentumoger (?) és „a nép nyelvén magyarok vagy hunok”.

Egyes történészek már rég észrevették, hogy e soknevűség mögött a nép vegyes etnikai összetétele rejtőzhet, amit a honfoglaló konglomerátum tarka embertani képe, többgyökerű anyagi és szellemi műveltsége is igazolni látszik, a nép egyöntetű finnugor nyelviségének látszólagos bizonyosságával szemben azonban nem voltak és ma sincsenek meggyőző érvek.

Ezért is indokolt, hogy egy pillantást vessünk a csalhatatlannak hitt, őstörténet-kutatásunkat is erősen befolyásoló és tájoló nyelvi bázisra.

1. NYELVÜNK ÉS NYELVI EREDEZTETÉSÜNK PROBLÉMÁI

Tisztán kell látnunk, hogy a magyarság finnugor eredetének tétele elfogadhatatlan meghatározás. Bizonyos ugyanis, hogy honfoglaló eleink ugor rétegének *szajáni* összetevője, úgyszintén a *turanid*, *pamiri*, *armenoid* és egyéb *europid* rasszokhoz tartozó rétegei nem finnugor eredetűek. Vagyis a magyar–finnugor nyelvrokonság alapján – mégha ez a rokonság lényegesen egyértelműbb volna is – nem beszélhetünk az *egész* magyarság finnugor eredetéről. A finnugorsághoz csakis és kizárólag a honfoglalók már önmagában is *kevert etnikumú ugor rétege* köthető, de ez is csupán nyelvileg, és csak akkor, ha tisztázzuk a magyar–finnugor nyelvrokonság fokát, s az eredmény minden más rokonságot meghalad, ill. kizár.

Nyelvrokonságunk vizsgálatánál két alapkérdésre kell választ keresnünk. Az egyik: rokontalan külön nyelvcsalád-e az uráli alapnyelv, amint azt nyelvészeink hiszik, vagy genetikai rokonságban áll más nyelvcsaládokkal, közte – az indoiránin keresztül – az indoeurópaival, ahogyan azt számos külföldi nyelvtudós állítja (pl. N. Anderson, F. Koppen, Vilkund, Lönrot, Jacobsohn, Donner, J. Grimm, L. Diefenbach, H. Sweet, B. Collinder), ill. ősnylevi, ún. nostratic-rokonság van az uráli és az indoeurópai, sémi-hami, kartvel, altaji, dravida származék-nyelvcsaládok között, amint azt H. Pedersen, D. Sinor, B. Dolgopolszkij, M. Illics-Szvitics munkái is bizonyítják.

Erre a kérdésre ma még nem tudunk igennel vagy nemmel válaszolni, az ilyen irányú hazai kutatómunka hiányát azonban nagyon is érzékeljük, valamint azt is, hogy nyelvi eredeztetésünknek már a legelején egy számos ismeretlen tényezőt takaró, feloldatlan kérdőjel áll.

A második alapkérdés: milyen mérvű a magyar nyelv finnugor rokonsága, vagyis milyen rokonsági fokot mutat az olyan ködös fogalmak mennyiségi meghatározása, mint a magyar nyelv szókészletének finnugor eredetű „magva”, rendszerének „lényegében” megőrzött finnugor „jellege”. És ez az, ami most közelebről érdekel bennünket.

A nyelvrokonság legfőbb ismérve az alapnyelvi szókészlet és nyelvtani eszközök tömeges egyezése, valamint a hangtani változások azonos tendenciája. Vizsgálódásaink során a két utóbbival nem foglalkozhatunk, egyrészt azért, mert tárgyalásuk rendkívül bonyolult, másrészt pedig, mivel a magyar nyelv nyelvtani eszközeit és hangtani változásainak törvényszerűségeit soha senki más, nem finnugor nyelvekkel össze nem hasonlította, ezért csupán egyetlen ilyen egyezés szabatos bizonyítása oldalakat venne igénybe. Marad tehát az alapnyelvi eredetű tőszókészlet.

Ha az ősmagyar tőszókészletet az eredet szempontjából vizsgáljuk, akkor a Papp Ferenc kimutatásából vett adatok ilyen számszerű képet mutatnak: finnugor 614 (34%), török 279 (15,4%), egyéb (zömmel iráni) 25 (1,4%), ismeretlen és bizonytalan eredetű 889 (49,2%). Megjegyzem, hogy Björn Collinder uráli szótára jóval kevesebb kétségtelenül finnugor eredetű tőszót tartalmaz, s így az arányok is megváltoztak, maradjunk mégis az előbbi kimutatásnál.

Mit mond számunkra ez a szóstatisztika? Mindenekelőtt azt, hogy *az ősmagyar tőszókészletnek legfeljebb az egyharmada finnugor eredetű, a kétharmada idegen*. De egyúttal mondja azt is, hogy *az ősmagyar tőszókészletnek legalább a fele ismeretlen eredetű*. Arról pedig, hogy milyen forrásból került nyelvünkbe ez a hatalmas ismeretlen eredetű szórtege, nyelvészeinknek még csak elképzelésük sincs, hacsak nem vesszük komolyan azt a tarthatatlan axiómát, hogy ismeretlen szavainkat a vándorló magyarság vette át valamely, azóta már kihalt nép vagy népek nyelvéből. A nyelvi

forrás elhaláloztatása persze igen kényelmes megoldás, hiszen kihalt népek ismeretlen nyelvét hogyan is kutathatnánk? Ám velejéig hamis ez az axióma márcsak azért is, mivel a magyarság valamennyi számba jöhető vándorútján nincsenek olyan kihalt népek, amelyek nyelvét ne ismernénk, vagy meg ne ismerhetnénk. Az igazság ezzel szemben az, hogy nálunk egyáltalán nem folyik ilyen kutatómunka. És még valami.

Ha az olyan romantikus számjátékok helyett, hogy ti. nagy íróink hány finnugor eredetű szót használtak műveikben: 90 vagy csak 75 százalékot, nyelvészeink vették volna a fáradságot, és ismeretlen eredetű szórétegünket fogalomkörönként megvizsgálták volna, akkor döbbenetes kép tárulna elénk: mindaz, ami a honfoglaló magyar társadalom legfőbb jellemzőit megadta, éppen ismeretlen eredetű szórétegünkben rejlik!

Kézenfekvő a kérdés: hihető-e, hogy nyelvünk finnugor eredetű egyharmad része volt a befogadó, a konszolidáló, a háromnegyede pedig a jövevény, a befogadott, a maga óriási kulturális túlsúlyával? Vagy volt-e egyáltalán ilyen befogadó–jövevény viszony? Nem ésszerűbb és indokoltabb-e arra gondolnunk, hogy *az ősmagyar nyelv olyan ötvözet, amelynek tőszórétegei mögött különböző etno-kulturális csoportok állnak, s ezek keveredéséből ötvöződött az ősmagyar nyelv.*

Nem véletlen, hogy e három alaprétegű – finnugor, török és ismeretlen összetevőkből álló – nyelvi ötvözet ugyanazt a képet mutatja, mint a honfoglaló társadalom kevert embertani jellege s többgyökerű anyagi és szellemi kultúrája, vagyis a néppé válás többi fontos tényezője. Nyilvánvaló, hogy e kérdőjelekkel terhelt nyelv rétegei külön-külön alkalmatlanok az egész nyelv rokonítására, méginkább az egész honfoglaló konglomerátum finnugor eredeztetésére. Emellett világos, hogy amíg e csalhatatlannak hitt nyelvi bázis összetevőit, az összetevők egymáshoz való viszonyát, embertani és kulturális hovatartozását nem tisztázzuk, addig őstörténetünk nem több ingatag hipotézis-rendszerrel. Vagy ahogyan László Gyula írja az *Uráli népek* c. könyv sugalmazta őstörténeti képről: „Messze vagyunk még attól, hogy népünk történetét ilyen összefonódottan tudjuk ábrázolni...”

Meggyőződésem, hogy e felpanaszolt messzeségért főként nyelvünk ismeretlen eredetű szórétege felelős, ill. mindaz, amit ez az ismeretlenség rejt. E nyelvi ismeretlenségnek azonban azonosnak kell lennie azzal, ami hagyományainkban és napjaink kutatómunkájában az *iráni* népek felé mutat. Viszont törökös eltájoltságnak és a kutatás zsákutcájának kell tekintenünk azokat a törekvéseket, amelyek a mindig kéznél levő török elemekkel helyettesítenek be mindent, ami őstörténetünkben voltaképpen ismeretlen.

Török szavaink fogalmi vizsgálata egyértelműen olyan török, vagy inkább hajdanvolt török forrást mutat, amelynek már nem voltak saját szavai

sem a nomád-félnomád társadalmakban íziglen számontartott származás és rokonság, sem pedig a még fontosabb harcászati fogalmaira, csupán az ekés földművelésre és a nagyállattartásra. Ez pedig azt jelenti, hogy a török szavainkat kölcsönző néprésznek nem volt sem társadalmi-politikai, sem katonai hatalma, s olyan régi keletű alávetettségben élt valamely más nép kötelékében, mint amilyenről a kínaiak is tudósítanak, hogy ti. a türk törzsszövetség bukása után az Iszig-köl és Csu vidéki vuszunok-ászok török alattvalóikkal műveltetik földjeiket. Nyilvánvaló, hogy egy ilyen török néprész nem lehetett a magyarság politikai és katonai megszervezője, amint azt feltételezik. Emellett törzs-, személy- és méltóságneveink török származtatása is rendre téves és tarthatatlan etimológiákra épül.

Szabatosan bizonyítható, hogy a honfoglaló konglomerátum három, egymástól jól megkülönböztethető csoportosulásból állt: egy finnugor eredetű törzscsoportból; egy hvarezmi eredetű alán–besenyő keveréknépből; a szaltovo-majacki kultúra népéből, amelyet izmaelita volta miatt Anonymus és Nikon orosz krónikás egyaránt kumánnak nevez, krónikáink pedig hvarezminak mondanak; a kaukázusi alán eredetű kavarak három törzsből, amely Etelközben a honfoglaló konglomerátum élére állt.

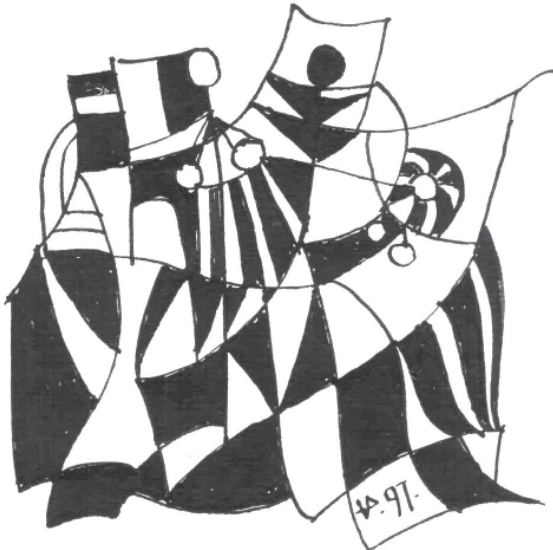
2. A HONFOGLALÓ KONGLOMERÁTUM FINNUGOR CSOPORTJA

Minden jel arra mutat, hogy az elő-uráli közösség i. e. 6-7000 évvel egy olyan nostratic-csoportból vált ki, amely az utolsó jégkorszak idején alakult különböző ősnépek mintegy 20 000 éves együttélése következtében, a Kaukázus–Kárpátok–Pireneusok vonalától délre, ahová a jégtakaró, a hideg és a pusztító lösz szorította le az embert és általában az élővilágot. Igen valószínű, hogy itt kerültek az alapvetően europid jellegű népségbe a lappok és a szamojédok elődei, s talán az ún. uráli rassz szajáni komponense is. Bizonyosnak látszik, hogy egy ilyen nostratic-csoport nyelvi állapotára vezethetők vissza azok a tömeges szóképzleti és grammatikai egyezések, amelyek alapján az urálit más nyelvcsaládokkal rokonítják, s amely rokonság az uráli–indoeurópai viszonyában az indoiránin, ill. az iráni nyelvek északkeleti csoportján keresztül fogható meg. Tömeges nyelvi és egyéb egyezésekkel bizonyítható, hogy az uráli, majd finnugor közösség a nostratic-rokonságon túlmenően is igen szoros kapcsolatban állt a szomszédos szkíta törzsekkel, ezenkívül mind az ugarság, mind a volgai finnság erősen keveredett azokkal a törzsekkel, amelyeket a görög írók tanúsága szerint a szkíták telepítettek át Mezopotámia vidékéről a Kaukázus–Volga–Don térségbe. A görög források egybehangzó tanúsága szerint e telepések *médek* voltak, akiket új lakhelyükön *szauromatáknak* vagy *szarmatáknak* neveztek. Az áttelepítés idején

azonban – az i. e. VII–VI. században – a hat méd törzs közül még csupán egy volt iráni nyelvű, a többi saját, nem iráni törzsi nyelvét beszélte, a törzsek közötti összekötő nyelv pedig az arameus volt, telítve még sumerizmusokkal. A telepéseknek ez a szkíta alapokon csak lassan konszolidálódó nyelvi állapota a magyar nyelv mintegy 150 valóban ismeretlen eredetű szavának a forrása, s a minden rendű-rangú sumér–magyar rokonítás alapja. Nem véletlen, hogy a telepítés időpontja egybeesik a magyarságnak az ugarságból való kiválása és az ún. ananyinói kultúra keletkezésének időpontjával. A magyarság, a két ugor nép és a volgai finnek ezenkívül is beletartoztak abba a hatalmas *Aorsz* (ász-alán) törzsszövetségbe, amely az i. e. III. századtól uralta a Szirdarjától a Don és a Kaukázus vonaláig húzódó térséget, s amelyben az i.sz. I. századának 30-as éveiben az alán csoportok vették át a hatalmat.

A finnugorság és az iráni népek együttélésének, összefonódottságának számos bizonyítéka van. Nyilván ennek az összefonódottságnak az alapján beszélhet Veres P. Tibor az ugorok és szarmaták 1000 éves együttéléséről, antropológiai és kulturális keveredéséről és nyelvsvövetségéről. S ezért állapíthatja meg Fodor István, hogy az ugarság első tanítómesterei a földművelésben és állattenyésztésben a szarmaták voltak, s hogy az ősmagyarság műveltségét nem tudjuk elkülöníteni a szarmata kultúrától. Az összefonódottságnak azonban más olyan nyomai is vannak, amelyekről a magyar kutatás nem tud.

(Folytatjuk)

S. BENEDEK ANDRÁS

1. AMÍG A FRESKÓ ÖSSZEÁLL

Manapság, ha a mozaik kerül szóba, az emberek többsége elsőként a kerámiagyarak által milliós számra ontott zománc-négyzetekre gondol. Az eredeti mozaik, a musivum azonban apró kövekből, pállott kristályos ásványokból lepattintott darabkákból, nem utolsósorban a folyók hordalékában rejtőző színes kavicsokból művészi gonddal átérlelt valóságkép. Az elsők közt ránk maradt mozaik az olimpiai Zeusz-templomban például egy felsöpretlen padlószőnyeget ábrázol. Eléggé hasonlít ez az eldobált csontokkal, a bor vérfoltjaival terhes kárpátaljai valóságra.

Ebből a mozaikból azonban már végképp hiányzik néhány képtöredék. Sosem láthatjuk már a szőlősvégardai gótikus templomot, a benne levő, pusztulásuk előtt csak fél évszázaddal restaurált freskókat, s aligha az északkeleti tájegységben a legnagyobb ferences kolostort, amely mára hétvégi házak dzsungelévé aljasodott. De aligha látunk valamit az alföldi sáv földvéraiból, nemesi kastélyaiból és udvarházaiból. Szolgálja ez a múlhatatlan hiány a bíbor terror feketévé aszott emlékezetét.

Van azonban, ami elpusztíthatatlan. Ott hever a lábunk előtt, alatt elsőként ez az ebek harmincadjárja vetett táj (divatos szóval: régió) sorsa-történelme. Benne a 20. század, Trianonnal, a szovjet–cseh alkuval és a kivéreztetett autonómia-szavazással. Ez utóbbival indul Milován Sándor mozaikja is, rávetítve a történelmi sorsfordulókra a hétköznapi valóság pillanatképeit: az elrabolt vagyon különös privatizációját, a mindenkor hatalom uralmi vágyát stb. S mindezzel szemben ott áll a kisember. A ház előtti lócáját még a legsötétebb brezsnyevi diktatúrában is három színre festő falusi ember, a rakaszi ruszinok közt élő Tóth Endre gazda, aki még a legnehezebb időkben is azt tette, amit a bibliai erkölcs parancsolt. Igaz, ez utóbbi nem számolt a kommunálfasizmus közép-ázsiai szultánságokban iskolázott selyemzsinór technikájával, amely az idők során akasztókötéllé vaskosodott. De itt vannak azok is mind (köztük a szerző), akik már az új rend iskoláját járva vették fel a (reménytelen) harcot az új ellenséggel, élükön a felejthetetlen Fodó Sándorral. Mert nekik ez volt a parancsuk, s nem földi ukáz.

Felsorakoznak az egykori urak, a nemesség és a gyáripar kötelezett-ségeinek teljesítői. Itt a magyar történelem fél évezredén keresztül mindenkor és minden körülmények közt helytálló Perényi-család, akiknek sorsa a mohácsi csatatérről a szabadságharcon át a 20. századig mártírokkal sorsvállaló. Itt a gazdálkodó nemesből operett-bonvivánná vált, s majd épp az egyik Perényi kisasszony kérésére hazatérő Rátonyi. Azé a kisasszonyé, akinek kriptája még 1944-ben is üldözöttet mentet. Vajon hogyan tüntetnék ki és

örökítenék meg a Yad Wasemben emlékét, halála után egy évszázaddal. De felvillan a mozaikképen a Fogarassi család is, amely talán a táj legéletképesebb nemesi fiátlája, s amelyet csak a szovjet megszállók tudtak elűzni. (Az utolsó Fogarassival néhány éve találkoztam egy írói bemutatkozó esten. Pontosán olyan volt, mint hazánk egyik főnemese. Mert az volt.).

Csak egyetlen ponton szeretnék vitába szállni a szerzővel. Az általa is felidézett Egán Ede, a Ruszinföldön kárpáti Svájcot álmodó gazdaságpolitikus (egyebek közt Budapest tejjelátásának megszervezője) itt skót nemesként szerepel. Ady Endre egyik gyönyörű verse szerint azonban „ír származék”. Amit neve is sejtet vagy talán igazol.

A ruszin faluközösség és a ruszin ember helytállása a könyv külön fejezetében is képpé nemesül. Különösen *A pászkában*, amely mikroszkopikus voltában az ezeréves együttélés lenyomata. Olyannyira pontos a ruszinokról alkotott kép, hogy még közös nemzeti hibáinkat, az ezeréves turáni átok utóéletét is megeleveníti. Ruszinokról azonban nehéz szólni még ma is ezen az ugocsa-máramarosi tájon, ahol a guruló rubelek már jó évszázada megágyazták a pánszláv nacionalizmus lélekromboló fészket.

De nemcsak magyarokról és ruszinokról esik szó ebben a színes közetgyűjteményben, hanem mindazokról, akikkel a szerző együtt élt itt, Kárpátalján, vagy akikkel megismertette mozgalmas sorsa a Szovjetunó végtelen terein. A mozaikkövek legtöbbször emberi példázatok, de ott a természeti világ is, amellyel kötött társadalmi szerződésünket az elmúlt fél évszázadban (de már korábban is) a diktatúra egyoldalúan felbontotta. Egyoldalúan és jogtalanul, hisz ez a szikrázóan szép táj, hegyeivel, erdőivel, patakjaival egyedül a kárpátaljai emberre bízott. S nem azért, hogy a szovjet terminológia szerint „meghódítsa, uralkodjon felette”, hanem azért, hogy együtt éljen vele. Mert ha megvédjük a természetet, az is védeni fog minket. Ha nem, együtt pusztulunk el.

A könyv mozaikjához már elkészültek egyes részletek. A teremtő által a hét különböző napjain alkotott elemi erők együttműködésének valaha szép példája volt a tájkímélő mezőgazdaság, amelynek termelési eredményeit a DDT-ben fürdetett, műtrágyában áztatott kolhozi üzemek sosem érték el. Látunk a rossz példák közt néhány jót is. Azokat, ahol hozzáértő, elkötelezett emberek fognak a gazdálkodáshoz.

Kárpátaljai ember. Mert az itt lakók a megmaradás művészei. A szinte éven-te bekövetkező áradások (hadak, vagy vizek áradása) megtanították őket az újrakezdés tudományára. A vadkeleten csodájára jártak, járnak az ezermester kárpátaljai munkájának. (Vot zapadenci!). Erre az újrakezdésre, a lelki-testi harmónia újjáépítésére van ma szükség. Ezt azonban nem lehet rátermett vezetők, kisebb-nagyobb közösségeket irányító emberek nélkül megvalósítani.

Nos, itt kell elmondanunk, hogy a *Kárpátalja* című lapban a kötet anyagát képező jegyzetek írója egyben politikus. Amúgy gyakorlati, gyakorlatias ember, aki „a jég hátán is megél”. Akár ellenséges közegben, büntetőtáborban, vagy léleknyomorító robotban. Az ő képe is ott szerepel a készülő hatalmas mozaikfalon. Feladata van tehát e kép felrajzolásán is túl.

Feladata és felelőssége, ahogy nekünk is, akikről már lefoszlott a félelem rabruhája. (*Milován Sándor: Kárpátaljai mozaik. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség. Ungvár, 2004.*)

2. VALLOMÁS ELTÁVOZOTT BARÁTOM PERÉBEN

Lassan egy éve, hogy elvesztettük a ruszin–magyar együttélés kutatóját és tanárát, Udvari Istvánt. Az emlékezés közel három évtized sokaknak már ismeretlen világába visz vissza. 1979. január elsejével új munkahelyre kerültem. Közelebb a nemzetiségi kérdéshez, de furcsa malomkerekek közé. A magas minisztérium illetékes vezetői ugyanis nyíltan tudomásomra hozták, alibi munkát várnak tőlem, s hogy a nemzetiségekkel való érdemi foglalkozást lehetőleg mellőzzem. Nos, ebben az esetben az elvtársak tévedtek. Pont ez a témakör volt az, amit a legfontosabbnak éreztem, s évek során komoly nemzetiségi műhelyt sikerült kiépítenem. Igaz, közben változtak az idők, és sokan új álarc mögé bújtatták a nézeteiket is.

Ekkoriban történt, hogy egyik Kárpátaljáról átköltözött barátom figyelmembe ajánlott egy nyíregyházi fiatalembert, aki a ruszinok iránt érdeklődik. A közvetítő megbízható volt, így hamarosan sor került a találkozásra. Egy közeli sörözőbe ültünk be, ahol törzsvendégként bármikor elnézték „jelképes” fogyasztásunkat. Nos, ez a fiatalember napokra felköltözött Pestre, ismerőseihez. Ő volt Udvari István, aki a találkozóra néhány kérdést és vaskos jegyzetömböt hozott magával.

Ma már kevesen tudják, hogy Magyarországon ekkor hivatalosan ruszin nemzetiség nem létezett. Aki mindenképpen nemzetiségi iskolába akart járni, azt a szlovák oktatás várta. Alsó tagozaton még előfordulhatott, hogy a tanító a helyi tájszólást (adott esetben a ruszint) gyakorolta a néhány rendelkezésükre álló órában, de a gimnáziumban ez már elképzelhetetlen volt.

Az első kérdés tehát érthetőnek tűnt: vannak-e egyáltalán ruszinok, vagy csak a nagyukrán nyelv egyik nyelvi és néprajzi dialektusát képviselik. Akik elég jól ismernek, talán a választ is tudják. „Ha nem lennének ruszinok, ki kellene őket találni”. A beszélgetés során Udvari István megértette, hogy ez egyáltalán nem egy humoros mondat, de azt vetíti előre, hogy e nép gazdasági és szellemi jelenléte nélkül nem lenne teljes a Duna-medencei élet.

Pistát minden érdekelte. Sorra vettük az egyes ruszin néprajzi csoportokat, a Szlovákiában, Lengyelországban és részben az Ung völgyében a lemákokat, a dolisnyákokat, a bojkokat és a huculokat, de megemlítettem neki, hogy sokan önálló etnikai csoportként tartják számon a máramarosit is.

A további tagozódást is világosan értette, amikor elmondtam, hogy egyes folyóvölgyek szerint is észlelhetünk jellemző különbségeket. Értette a városok problematikáját, a lassan száz éve Iza-Huszt-Királyháza környékén megjelent pravoszláv-nagyukrán ideológiai térhódítást, illetve az értelmiség nagyorosz befolyásolását. Természetesen szó esett emberekről és kiadványokról, a ruszin újjászületés többszörös próbálkozásáról, a csehszlovák megosztó nyelvpolitikáról és az autonómia néhány évéről is. Ekkor már úgy éreztem, hogy a szovjethatalom kegyetlen intézkedéseiről és elvárásairól is szólhatok. Felüdülés volt a néprajz és művelődéstörténet kérdéseiről beszélni egy olyan emberrel, akinek a tudata nyílt volt e zavaros közép-európai sors megértésére.

Elmondtam azt is, milyen félve súgta meg egykor Volodimir Fedinisinec, hogy ő ruszin. Ez a beismerés ugyanis ekkoriban azonos volt az irodalmi öngyilkossággal. Ott dolgoztam Ungváron, a Kárpáti Kiadóban, s láttam, hogyan írják át nagyukránra a legjobb ruszin írásokat, a 20. század első felének alkotásait. Mint később érzékeltem, Udvari István mindezt figyelembe vette, de nem engedte, hogy a tudományos elemzésben akadályozzák.

Ezzel az utolsó mondattal már jeleztem, hogy a továbbiakban igyekeztem nyomon követni Pista pályáját, örültem sikereinek és igyekeztem begyűjteni írásait. Mint később megtudtam, ő is figyelt rám, s amikor már erre mód volt, biztatott, tudva, hogy én kérés-felkérés nélkül senkinél és sehol nem jelentkezem. Úgy adódott, hogy jártam a lakásán és többször a munkahelyén, és elismeréssel láttam, hogy a szakmai tudáshoz szervezőkészség és kreativitás is társul. Igazi műhelyt alakított ki, amelynek kereteit folyton feszítette a feladat és a tudás. Túl a szomorúságon, bizonyos vagyok abban, hogy amit létrehozott, az maradandó. Írásaiban és fórumteremtő tevékenységében egyaránt. Még akkor is, ha még ma is sok a kételkedő. E kételyek eloszlátása ugyanis már ránk maradt. Válaszoljunk a kor kihívására.

A KÁRPÁTALJAI MAGYARSÁG TÖVISES ÚTJA

A XIX. század reménysegei, erőfeszítései és építkezése után a XX. század megpróbáltatások hosszú sorával gyötörte-apasztotta a kárpát-medencei magyarságot. Igazság szerint csöndes genocídiummal fenyegetett már a magyar nyelvterület első világháborút követő irracionális szétdarabolása is, az új fiatal nemzetállamok részéről megnyilvánuló telepítési politikával és asszimilációs nyomással, öt-hat eltérő nyelvi és kulturális közegbe „integrálva” egyazon magyar nyelv és nemzet gyermekeit. A szellem és a lélek megpróbáltatásai azonban szinte eltörpülnek a második világháború végével bekövetkezett, elmondhatatlan fizikai szenvedések, a rapid vagy lassú tömeggyilkosságok mellett, amelyek a Délvidéken, Erdélyben, és amint a kezünkben lévő kötet dokumentálja, Kárpátalján sokkal rettenetesebb tartalmat adnak a genocídium fogalmának.

Könyvespolcainkon vannak már kötetek orosz és magyar túlélők tollából a szovjet GULÁG-világról, a délvidéki szerb vérengzésekről vagy a Maniugárdisták rémtetteiről – bár a hiteles és teljes kép megalkotásához anyaguk korántsem elegendő. A szovjet birodalomba bekebelezett Kárpátalja azonban sokáig mintha kimaradt volna nem csupán az ilyen-olyan őszinteséggel megírt történelemből, hanem az emlékeket idéző közbeszédből is. Oka ennek több is lehetett, de annyi bizonyos, hogy a trianoni határokon túlra került területek közül, amíg a szovjet birodalom magyarországi rezidensei hatalomban voltak, Kárpátalja volt a cenzorok számára a legérzékenyebb téma, s a személyes rokoni, baráti találkozások – amelyek a többi utóállam tekintetében mégiscsak léteztek – itt jórészt hiányoztak, az odavezető út kikövezése csaknem lehetetlen volt. E sorok írója tanúsíthatja, hogy még az 1980-as évek derekán is az Ungvár–Verecke útvonalra főiskolai hallgatókkal szervezett utazás alkalmával a senki földjére engedett autóbust csak este léptették be, hogy megállás nélkül siessünk Ungvárig, Beregszász felé határozott föllépésünk ellenére sem térhettünk el, a sofőr és a busz iratait a szovjet „idegenvezető” magához vette.

Bagu Balázs könyve alapvető ismeretforrás a kárpátaljai magyarok (és nemcsak a magyarok) története súlyos fordulópontjához. Klinikai pontosságú, tárgyilagosságában letaglózó erejű képét kapjuk a testi és lelki szenvedésnek, a kíméletlen és barbár gépezet működésének, az éhség, a járvány, a hideg pusztításának, a szolyvai gyűjtőtábor, a boriszovi, nevianszki lágerrek poklának, amelyek – a szerző megrázó meghatározása szerint – magyar nemzeti temető. Temető, amelyek szomorú látványa csak a túlélők emlékeiben létezik, mert helyükre vasúti vágány, lakótelep, buszpályaudvar került, mintegy dísztelen, közömbös, posztszovjet táji környezettel fedve el az

apák, nagyapák csontjait, ösztönözve, sürgetve a felejtést. Persze, a közhatalom örököseinek részéről többről van szó, mint szégyenletes hallgatásról. A kötet utolsó mondata rezignáltan jegyzi meg: „Sem az egykori szovjet, sem a jelenkori ukrán politika nem hajlandó beismerni, hogy az 1944-es elhurcolás igenis büntény volt”.

E munka műfaját tekintve is újat hoz azzal, hogy teljes életutakat, nagyon céltudatosan irányított interjúkat közöl. Az áldozatok még oly elrettentően nagy számánál is többet mondanak, maradandóbb hatást gyakorolnak az egyes emberi sorsok, amelyeket a gyermekkortól a családi és lakóhelyi környezettel együtt olyan élők, olyan részletesen (s mégis lényegre törően) mutat be, hogy az a néprajz iránt érdeklődők számára is izgalmas (például Nyeste Béla emlékezésében). Az anyag viszont – ha már ezt szóba hoztuk – a kutatás számára is sokkal több lehetőséget kínál, mint a paraszti hagyományokról meglévő ismeretek kiegészítését. Az interjúalanyok, zsellérek, jómódú gazdák vagy az értelmiségi-középosztályi származásúak (mint Almássy Gézáné Varga Julianna) más-más gyermek- és ifjúkori háttérrel ugyanazt kapták, a háromnapos munka primitív meséjét követő halálmeneteket és elborzasztó lágerélményeket, vagy az otthon maradottak, az árva túlélők sorsát. Az életutak ilyen mindenre kiterjedő lineáris bemutatása a szociológiai és életmódkutatás számára is új utakat jelöl ki: fölillantja a túlélők fennmaradásáért folytatott küzdelmet, a deklasszálódást, beilleszkedésüket az így-úgy konszolidálódó háború utáni szovjet világba. A letarolt régi differenciált társadalom és életforma helyén új, redukált minőségű, de mégis elviselhető életforma alakult ki, amelyben föltételezhetően az egész posztszovjet térségre jellemző közös jegyek is vannak.

A gazdag anyagban számos olyan, a primer forrás hitelességével bíró adalékot találunk, amelyek általánosabb kérdéseket is tisztázni segítenek. A teljesség igénye nélkül említhető például az elveiben polgári demokratikus Csehszlovák Köztársaság nemzetiségi politikájának bírálata, összevetve a néhány éves magyar impérium mintaszerű intézkedéseivel, ami egyáltalán nem közismert. A szovjet éra álságos nemzetiségi politikájáról – az internacionalizmus jelszavával – szintén kapunk adatokat. Érdekes a magyar katonák és az ukrán vagy orosz lakosság jó kapcsolatának említése. A standard történeti irodalom egyoldalúan a partizánokkal vívott kegyetlen gerillaháború képeit általánosítja – bár a magyar katonák és a lakosság jó kapcsolatáról még Szolzsenyicin is ír. A moszkovita magyar kommunisták ténykedéseiről sokat tudunk, mégis sokkoló, amint magától a tanútól halljuk, hogy a magyar hadifoglyokat a magyar kommunista – Rákosi Mátyás – azért kereste föl, hogy „piszkos gazembereknek” nevezze őket (Nagy József visszaemlékezése).

A kötetben közölt legtöbb írástól elüt Nyeste Albert életútja (*Magyarként szovjet egyenruhában*). Más helyzet, más nemzedék, mégis logikusan kapcsolódik a tragikus előzményekhez. A kényszerűen beilleszkedett, diplomát szerzett magyar immár a Szovjetunió polgáraként abba a helyzetbe kerül, hogy a birodalom tartalékos tisztjeként maga is az elnyomók oldalára sodródik. Rimaszombatban egy fiatalember – nagy valószínűséggel magyar – tört oroszszággal kéri számon az orosz egyenruhába bujtatott magyartól a szovjet beavatkozást. 1956-ban Budapesten is előfordult, hogy szovjet elhárító tisztetek, ha erre valamiért szükség volt, kifogástalan magyarsággal szólaltak meg. Az igazság az, hogy akkor nem jutott eszünkbe, s talán jobb is, hogy kacskaringós életutat bejárt kárpátaljai magyarokról van szó, inkább azt hittük, orosz egyenruhába átöltözött moszkovita államvédelmisekkel van dolgunk.

E szórványos tallózás is, reméljük, megmutat valamennyit Bagu Balázs kötetének eredetiségéből, az anyag sokszínűségéből és forrásértékéből. A szerző a forrásföltárás és a helytörténetírás mestere. Az interjúkat is avatott kézzel, célratörő kérdésekkel, a szükséges mértékig háttérben maradva irányítja. A szerkesztés olvasóbarát, a szerző a tájnyelvi vagy a lokális, a szovjet érárt idéző kifejezéseket a szöveg közben föloldja. A kötetnek rangos helye van (lenne) a magyarországi könyvesboltok kirakatában. (*Bagu Balázs: Életutak. Beszélgetések megburcolt magyarokkal, az áldozatok hozzátartozóival. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2004.*)

ZÁVODSZKY GÉZA

TÖMÖR VALÓSÁG

Igen, neki is van. Miért éppen neki ne lenne? Mármint szaga. És mármint a valóságnak. Mi több, ahogy mi, csallóköziziek mondjuk néha, szagája van nekije. A nyelvjárási szónak ebben a pillanatban (többek között) azért van létjogosultsága, mert játszadozhatunk vele. Ahogyan a szerző is szeretett volna játszadózni a könyvecskéje címével, csak formakötött szerkesztői szempontok nem engedték neki az „*A valóság saga*” cím használatát. Hiszen itt-ott, meg amott – és hol nem? – igencsak bűzlik valami. Már régóta, és valószínűleg még nagyon sokáig. Hosszú történet ez... valóságos *saga*, ha úgy tetszik, magyarosan, *szaga*. Na, most légy okos, Domokos! Miről is beszélünk, valaminek a bűzéről, vagy a történetéről? És ha a bűzéről, milyen értelemben? Ahogyan öreganyám (is) mondta: „ennek az ételnek se íze, se bűze”? Vagyis jó az a szag, akár a szagos szappané, vagy a szagos mügéé. És mind a kettő, és még sok minden más, maga a tömör valóság, aminek szaga és szagája van! Vagy éppen undorító? Testi-lelki mocsok, amelynek a kipárolgása förtelmes, már-már elviselhetetlen, és mégis vele, benne kell élnünk?

A kárpátaljai Lengyel János, író, költő és eleven ember érezhetett –és bizonyára érzett – ilyet is, olyat is. Igen, így kell ennek lennie, mivel minden sorában, minden kisebb vagy nagyobb írásában ez nyilvánvalóan érezhető. Hol ránk mosolyog, hol ránk rivall, hol ránk viczorog, néha szelíden belénk rúg, és gyakran, a leggyakrabban, önmagát „ostorozza”. Éppen annyi oka van rá, mint bárki másnak. Csak éppen jobban, a mindenkori olvasó számára is tanulságosabban csinálja. Nem mazochista, nem szadista, nem kegyetlen, de írásaiba mindez belefér, jórészt benne is van, s ez azt jelenti, hogy még több van abban a batyuban, bugyorban, vagy ahogy tetszik, amelyből a maga mai mindenségét, legalábbis annak egy értékes részét elébünk ömleszti. Gázolhatunk jobban-rosszban hol bokáig, hol térdig, de a szerző értelmes útmutatása nem engedi meg a megfontolatlan, fulladással fenyegető elmerülést.

A mindennapi életleírások tanulságosak. Néha sokkolók, néha naivak, olykor (ez ritkán fordul elő) kicsit erőltetettek. Mindenesetre mindig *élet-szagúak*. Az aforizmák és egyéb parány-műfajok képviselői szórakoztatóak, legtöbbször (legalábbis, amikor az általános emberi gyarlóságokat érintik) találóak, némelyikük viszont a magyarországi olvasó számára nehezen vagy egyáltalán nem érthető. Utóbbiakat a szerző a rá jellemző, és ezekben az esetekben különösen indokolt fanyar humorával az anyaországi olvasó számára is élvezhetővé, ha nem is minden esetben érthetővé tehetné volna.

A sírfeliratokat felejtsük el! Szerzői alkotások azok is, de minden egyes, sokszor sántikáló kis remekműnek csak egyetlen szerzője lehet. Saját munkába akkor való, ha annak *néprajzi* jellegét külön hangsúly határozza meg. Vagy

a *Nyelvünk ízei* szösszenetke: itt „kilóg” a tudományos magyar nyelvismereti, főként etimológiai ismeretek hézagossága. Különbözik hogyan kerülhetnének az (úgymond) igazi magyar szavak közé olyanok, mind a *borozda*, vagy éppen a *váj(d)ling*? (Az egyik ugyanis szláv, a másik meg német eredetű!).

Szép ez a könyvecske. Nem (szükségszerűen) olcsó, szürke küllemére gondolok. Az a fontos és szép, ami benne van. Az anyaországiak számára üdítő, friss szellő. Magam, csallókői kötődésű lévén, a földrajzi távolság ellenére különösen a sajátomnak érzem. Folytatását kívánom és várom! (*Lengyel János: A valóság szaga. Kisprózai vegyestál verskörettel, kárpátaljai módra. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2006.*)

FÜSSI-NAGY GÉZA

EGY ÚJ TEHETSÉG MÁSODIK KÖNYVÉRŐL

Lengyel János második könyve *A valóság szaga* címmel 2006 tavaszán látott napvilágot. Alcíme – *Kisprózai vegyestál verskörettel, kárpátaljai módra* – a kötet anyagának sokműfajúságát jelzi, ugyanakkor a szerző úgynevezett „kárpátaljiságát” is, azt az emberi-alkotói magatartást, amit a hovatarтоzás érzésének bevallása és vállalása jellemez.

Lehet, hogy a műfajok „felvonultatása” egyazon kötetben kiváltja a „fínynyás” olvasók fintorgását, akik az egy bizonyos (kiválasztott) műfajban alkotott művek számtani és tematikai sokaságát kérhetik számon. Meggyőződésem, hogy az efféle kifogások csakis tévedésen alapulhatnak, illetve rosszindulatból fakadhatnak; ez a kötet ugyanis – szerintem – a pátriánkban művelt irodalom műfaji gazdagodását jelzi, ráadásul olvasmányként rendkívül szórakoztató és tanulságos egyszerre.

Lengyel János erőssége a szatíra, ami a kötetben néhol első szám első személyben fogalmazott monológok, máshol (ál)hírkockák, anekdoták, szómagyarázatok, epigrammák, bökversek stb. formájában nyilvánul meg. Bámulatosan vérbő, könyörtelen humorral tart görbe tükröt a társadalom elé, amelyben plasztikusan jelennek meg az intézményi és az emberi gyarlóságok. Akár fel is szisszenhetnénk, amikor egy-egy – alkotói „varázslattal” teremtett – szituációban magunkra ismerünk, és jó, ha ténylegesen felszisszenünk, de egyfajta „vigasz” lehet számunkra, hogy a szerző önmagát sem kíméli, lásd például a *Hétfő reggeli zagyaságok* című monológot vagy az epigrammák egy-egy darabját. Úgy tűnik, szatirikusként Lengyel János a pátriánkban leginkább Tárczy Andor nevével fémjelzett irányzatot folytatja, új és új leleményekkel gazdagítva azt, színesítve kishazai alkotóink palettáját.

A kötet vegyestál-mivoltának érintése után essék szó a köretről is, Lengyel János költeményeiről, amelyeket – egyetlen kivétellel – az utolsó ciklusban helyezett el. Nos, a ciklusok elé emelt *valamiről valami* című vers megformáltsága és tartalmi üzenete önmagában is meggyőzően bizonyítja a szerző poétikai adottságát: *valami szép volt / valami nem / valami mindig / valamilyen // valaba szép volt / mégis milyen / valaba úgy volt / ma meg ilyen // valami elmúlt / valami van / valami régtől / bizonytalan.*

A kötet egészének ismeretében megállapítható: Lengyel János a fiatalabb írónemzedék leghetségesebb alkotóinak egyike. (*Lengyel János: A valóság szaga. Kisprózai vegyestál verskörettel, kárpátaljai módra. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2006.*)

KUDLA GYÖRGY

ITTHONTALANUL?

Kevesen lehetnek, akik nem ismerik S. Benedek András nevét kishazánkban. A „hetedéziglen prédikátorok fiát”, aki Kovács Vilmos méltó szellemi társaként egyik motorja volt az anno köréjük szerveződött Forrás Stúdióknak. A Mestert, ahogyan a hozzá közelállók nevezik olykor, s nem csak azért, mert az anyaországba-toloncoltatását (ez alatt elsősorban a szellemi-szakmai ellehetetlenítést értem) követően Budapesten a Mester utcában él.

Az idén születésének kerek évfordulóját ünneplő költő, művelődéstörténész legutóbbi versválogatása talán a fenti ténynek betudhatóan is összegzés jellegű. Lírába foglalt időrendi hosszmetazete az eddig megtett életpályának, voltaképpen egyfajta önreflexió, s a művek egy dicstelen századfél lenyomatai. Dicstelen, mert aki át- és megélté, az ezt megelőző borzalmak emlékeivel és következményeivel volt kénytelen szembesülni. S mégis, a monolit birodalom fojtogató nyomása alatt is élni akart az elszakított nemzettest, kutatni akart a tudós, és verset írni a költő. Minderre S. Benedek András eddigi életműve kiváló bizonyíték.

Bár a szerzőt elsősorban nem a költészete tette „fajsúlyossá” a kárpátaljai magyarság kultúrtörténetében. A „szülőföld-tudomány polihisztoraként”, polgárjogi harcoként lett igazán jelentőssé, és e két cím viselője maradt azt követően is, miután a szűkebb pátria elhagyására kényszerítetett. A költői megnyilatkozás jogáról és kötelességéről azonban a tudományos tevékenysége mellett sem volt képes lemondani, s így önnön alanyiségába is enged némi bepillantást nyerni az érdeklődő olvasónak.

A költő S. Benedek András „forrásos” nemzedéktársaihoz hasonlóan a közösségiség költője. S miként *Itthontalanul* című gyűjteménye mutatja, lírájának tengelyét a történelem képezi. Históriais poéta, hűen Munkács szelleméhez. Nála a társakra oly jellemző népköltészeti motívumok is háttérbe szorulnak, alárendelődnek a történetiségnek, ami már-már az egyszólamúságig uralkodó jelleg. A kötetben érzékelhető a könnyedség és az individualitás, de egyikük sem kap kiemeltebb szerepet.

Szerzőnk kifejezésmódja alig változott az eltelt évtizedek során. Bár e gyűjtemény egyes darabjai különböző időpontokban íródtak, ez mégsem érezteti hatását számottevően, az egymástól temporálisan távol eső művek közötti eltérés csekély, tartalmi síkon szinte ki sem mutatható. A kötet egységes képet mutat. Még a ciklusokat elválasztó határvonalak is elmosódnak, első olvasatra mintha egyetlen nagy ciklus lenne. Bárhol üssük is fel a könyvet, azonnal érzékelhető a költő által megszervezett történelem ólom-súlya. Mintha minden egyes szerzemény egy-egy hatalmas kötömb volna a nemzeti piramisából, amit kinnal emelnek az időtlenség csúcsai felé. Sűrű,

fájdalmas lélekdocumentumok, melyekben a szerző a közösségével azonosul. Ilyen fokú integráció mellett természetesen érthető a történetiség markáns dominanciája.

Szerkezeti felépítésében a kötetet a ciklushatárok öt részre tagolják. Az első, *Nem* című ciklusban kap helyet a könyv címadó verse is, ennek folytán jelentősége kiemelt. Mennyire jellemző költői attitűd nem csak S. Benedek Andrásra, de az egész Forrás-nemzedékre az „ittihontalanságban” is a *Nem* dacos kitartása, ha kell, az abszurditásig: *E fölszabdalt földet el nem űzbeded, / Nem a belé bicsaklott életet. // Ezért hát lóbetnek båtba, balántékon, / nem űk bozzák el jövendő balálom.*(*Nem*) Miként a ciklus verseit tartalmi szempontból szorososan összetartja a sorsvállalás eszmeisége, ugyanígy formailag is jellemzően uralkodó marad a hagyományos versépítkezés, a jobbára négy-soros strófaszerkezet, az ütemhangsúly.

A *Fegyvertelenül* című ciklus narrátora esendőbb, kiszolgáltatottabb, a hangütés imaszerűbbé válik, megszaporodnak a vallásos, bibliai utalások. Bár a hit, a nemzetfenntartás akarása itt sem veszíti el szerepét, s a historikusság sem veszít pozíciójából. A *Karácsony 1955* című korai, majd valószínűleg később átdolgozott versében a Káin-fiak allegorikusan vodkát vedelnek, ott, ahol a betlehemeket betiltották. És épp a hit „betiltása” a kulcs, és a nonszensz, hiszen afölött földi halandónak nincs hatalma.

Formai szempontból lényeges, hogy meg-megtörök a versszakok és a versegész fentebb említett szimmetriája. Helyenként az íráskép a szabadvers irányába mozdul el, de a rímelés-kényszer centripetalitása továbbra sem eresztí messzire a költőt.

A *Kelet Párizsa* ciklus versei inkább a jelenre reflektálnak: *A vasfüg-gönyt centire eladtuk, / Az ország kapuit kitárta.*(*Barbárok*) Szerkesztett felsorolása ez a jelen egyik égető társadalmi, s ezzel együtt nemzeti problémájának. De lássuk, hogyan folytatódik ez a költemény: *Nincs már mit adnunk adóba, / Nem kell az üres hodály, / Hisz így is övék a fél Fasor, / És övék Bartók, és övék Kodály.*) S kik ezek az űk? Mint Kavafisz erőtlen szenátorai által várt barbárok? Mindegy, hogy kicsodák, a nemzet felajánlja bukását. A bomlás öngerjesztő folyamat.

Itt, az alcímekben kapnak helyet az élő, s a már eltávozott pályatársaknak, az Édesapjának címzett poémák, rendre szembesítve önmagát is az ember egzisztenciája, léte fölé magasodó idő hatalmával, a kiszolgáltatottsággal. A közösségi megsemmisülés képei is feltűnedeznek, de itt kap helyet a *Munkács* című vers is, melynek zárósora egy Kovács Vilmos-vers sorát idézi, s méltán lett később antológiacímme: *Nézz töretlen bomlokomra!* Némi antik fényt, bukolikus nyugalmat is ígér az *Őszi dal*, bár a prés alatt „kivérző” bogyók képzettársítással könnyen kapcsolódnak a vérző tör-

ténelemhez. S a törvényt napot ülő égi gazda borához mi magunk vagyunk a szőlőszemek.

A *Lebettem volna* ciklus nyolc költeménye a válogatás legalányibb része. Itt már megjelennek konkrét, életrajzi elemek is. És a humor, azaz irónia, vagy valami még fanyarabb. A *Leittuk Lenint* a harmadik Róma dekadenciáját állítja pellengérré, miközben itt sem felejtődik ki a léleknyomorítottság drasztikus megjelenítése: *Verejtékben fekszünk az ágyon, mint / kazal alján meggyalázott asszony*. Az „alzsirszke” olcsó vörösboros alvilága ez. A tehetlenségé, ahol a Gólem bronzkarja új holokauszt felé mutat. A történelem itt prostituálttá lesz, majd a kádári szocializmus is mérsékeltlen habzó meleg sörré lényegül.

Köteles rész (?) Nos, igen, a köteles részben újra visszatérünk az alaphanghoz. A *Janicsárokban* (1970) az oldott kéve magyar átka válik a vers által megjelenítetté, a költőtől megszokott módnál tömörebb formában, nagyobb átütő erővel. Visszatérnek történelmi katasztrófáink földrajzi helyszínei, a hódító törökök, tatárok, s tárgyi momentumok is, mint például a kopja. E néhány költemény jellemzője, hogy viszonylag kisebb terjedelműek, koncentráltabbak. Kemények, mint a gyémánt, de szikrázóbbak is, és a korábbi sötét tömbökkel összevetve – s ez lényeges – áttetszők. E ciklus darabjaiban mutatható ki leginkább a modernebb verskezelés hatása S. Benedek András költészetében. Talán epigrammaszerűségükkel váltják ki ezt a hatást a befogadóban, itt többet mer rábízni a versmondatra. Ritmikailag a Forrás-stúdiósok többségére jellemző módon a konvenciók keretei között marad, csak tipográfiailag tördel, ha szükségét érzi, eltérő módon.

Érdekesség, hogy az e ciklusba sorolt hét versből négy a hetvenes években született, s rokonítható egy-két hasonló keltezésű, más csoportba sorolt költeménnyel ('76).

S. Benedek András gyűjteményes kötete nem csak lírai korrajz, pusztán hosszmetrszete az eddig megtett életpályának. Az itt-ott megjelenő ritmuszavarok, a tartalmi vetület súlyával magyarázhatóan fellépő túlsúlyoltság, nehézkesség mellett mégis hiteles megjelenítése az annak idején a Forrás Stúdió által képviselt költészeteszménynek, mely a kisebbségi lét hátrányai-val szembeni küzdelemben látja minden szellemi tevékenység, így a poézis értelmét is. Méltányolható, hogy ez a költészeteszmény távol áll a l'art pour l'art, a poesie pure elméletétől.

S. Benedek András, annak ellenére, hogy már jó ideje az anyaország fővárosában él, ma is őrzi kárpátaljiságát. Ami nem feltétlenül vétek vagy erény: jelenség. (*S. Benedek András: Ithontalanul. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2006.*)

II. RÁKÓCZI FERENC HADSEREGÉNEK FELÉPÍTÉSE ÉS HARCMODORA

Az 1703-ban kilobbant szabadságharcnak több közvetlen előzménye volt, például a Thököly Imre vezette kuruc mozgalom és a hegyaljai felkelés. Jó példa a párhuzamra, hogy Esze Tamás és mások mindkét felkelésben részt vettek. A Felső-Tisza vidéke és Máramaros vármegye mindig is az elégedetlenkedők, a számkivetettek menedékének számított. Elég volt egy kis szikra, és az elfojtott indulatok fegyveres ellenállásba torkollottak.

Kezdeti szakaszában a Rákóczi vezette szabadságharc, a hegyaljai felkeléshez hasonlóan, paraszti jellegű volt. Az első fegyveres vezetők, a már említett Esze Tamás és Kiss Albert is Rákóczi jobbágyai voltak, előbbi sókereskedelemmel, utóbbi útonállással kereste a kenyerét. A parasztok mellett elbocsátott végvári katonák, lecsúszott kismesemek, szegénylegények, jogfosztott hajdúk stb. képezték a felkelők zömét. Nem csak a császári hatalom hivatalnokai, a vagyonosabb nemesség ellen is lázadtak. Nemesi kúriákat gyűjtöttek fel, uradalmakat fosztottak ki. Károlyi Sándor szatmári főispán így ír naplójában: „*De az fennlévő gyűlt badak tiszteltül sem dependeáltván, igen abutáltanak az dologgal... becsületes nemes embereknek, vármegye tisztjeinek házát praedálták, verték fel, magokat kínozták, roncsolták.*”¹

A Rákóczi és Bercsényi vezette főnemesi szervezkedésnek és a Magyarországon kirobbant felkelésnek eleinte nem volt kapcsolata. Rákócziék jól ismerték a császári sereg kiváló harcértékét, ezért szövetségeseket kerestek, idegen zsoldosok segítségével kívánták megkezdeni a harcot. Viszont a jobbágyok és a vitézljő rend a hegyaljai felkelés kudarcából okulva felismerték, hogy a nemesség támogatása nélkül nem érhetnek célt, azaz találniuk kell egy főrendi vezéregyéniséget, aki az országban olyan tekintéllyel bír, amely zászlaja alá gyűjti az urakat. Így esett a választás Rákóczi Ferencre, akit mind származása, mind előélete alkalmassá tett a szabadságharcra szélesedő felkelés vezetésére. A felizgatott parasztok nem győzték kívárni Rákóczi érkezését, parancs nélkül megkezdték a harcot. Rákóczi ezzel kényszerhelyzetbe került: bár úgy vélte, még nem jött el a megfelelő pillanat, ennek ellenére elindult Magyarországra, hogy a felkelés élére álljon. Attól tartott, hogy azt idejekorán leverik, és az ellenállás tüze végképp kialszik. Szerencsére a császári udvar és a vármegyék csak lokális paraszti mozgolódásnak vélték a történeteket; ha felismerik annak jellegét, a katonai tülerővel csírájában elfojthaták volna. Károlyi Sándor, aki 1703. június 7-én Dolhánál szétverte a paraszthadat, úgy vélte, ezzel le is zárultak a harcok, és megérdemelt jutalmáért Bécsbe utazott. Részlet naplójából: „... ugyan Úr napján Dolba nevű helységben, vigyázatlanságokban találván felvettem, holott is felesen hullván el és esvén fogságba...”²

¹ Károlyi Sándor *önéletrása és naplójegyzetei*. In: *Rákóczi tükör I.* Szerk. Kőpeczi Béla, R. Várkonyi Ágnes, 80. p.

² Uo.

A szétszórt paraszthad azonban nem tért meg otthonába, hanem – bár megfogyatkozva – Rákóczi elé ment a Kárpátokba. A szedett-vedett társaság láttán a fejedelem elbizonytalanodott, hiszen neki a küldöttek valódi hadat ígértek. A hozzá járuló maroknyi sereget a következőképpen írja le az *Emlékiratokban*: „*Déltájban érkeztek, botokkal és kaszákkal, felfegyverezve. Ötszáz ember helyett alig volt kétszáz gyalogos, rossz parasztpuskákkal felszerelve, és ötven lovas. Vezérük Esze Tamás volt, egy paraszt, tarpai jobbágyom és Kiss Albert, bűneiért körözött tolvaj és gonosztevő.*”³

A fegyvereket és a katonai hozzáértést pótolta a lelkesedés és az elszántság. Rákóczi megérkezésének hírére százával tódultak a felkelők táborába: „*Puskák biányában kardokkal, vasvillákkal és kaszákkal fegyverkeztek fel, és kijelentették, hogy velem akarnak élni-balni.*”⁴

A kuruc hadsereg kialakulása

A mozgalom bázisa a Felső-Tisza-vidék volt, ahol – a Dunántúllal ellentétben – sok ezer egykori végvári katona, hajdú stb. élt, akiket még nem sikerült betagozni a török kiűzésével kialakult társadalmi rendszerbe. Ezek a harcedzett emberek korábbi kiváltságaikat védtek, hogy elkerüljék a jobbágysorba süllyedést. Éppen ezt a tényezőt használta fel Rákóczi, amikor a Vetési pátenzben a hadra kelő jobbágyok közvetlen családjának mentességet ígért az úrbér alól, sőt, kilátásba helyezte a hajdúszabadságot is. A vitézi rend, a mindenkori kuruc hadsereg alapja is a hajdúszabadság megtartása végett csatlakozott a felkeléshez, és a korábbi tapasztalatokat is figyelembe véve ennek biztosításáért cserébe elfogadta a nemesség vezető szerepét. Erre az alapra épült a sereg megszervezése. A hajdúszabadság fontosságát mi sem jelzi jobban, mint hogy a hajdúvárosok csak akkor csatlakoztak a felkelőkhöz, miután azok elfoglalták Káló várát.

Rákóczi hadseregének fennállását az 1703. május 21-i beregszászi zászlóbontástól Munkács várának 1711. június 24-i feladásáig számíthatjuk. A szerény kezdeteket követően rohamosan nőtt a felkelők seregének létszáma. A tiszaujlaki győztes csata után, a Tiszán átkelve már mintegy 8000 főt számlált. Persze ez nem jelenti azt, hogy harcértéke is hasonló iramban javult volna. A helyzetet jól jellemzik a fejedelem szavai: „... *néhány nap múlva egy nyolcezer emberből álló sereg látszatát keltettük.*”⁵

A szabadságharc hadserege egész fennállása alatt szüntelenül változott. A személyi összetétel csak a reguláris ezredeknél volt állandó. A mezei hadaknál gyakran megesett, hogy egész csoportok hagyták el önkényesen ezredüket, és hazatértek, hogy majd dolguk végeztével újra visszatérjenek. Az sem volt ritka, hogy az otthonról visszatérők más egységhez csatlakoztak. Ha nem voltak elégedettek egy-egy parancsnok személyével, áttértek egy másik vezérlete alá. De az sem volt ritka, hogy maga Rákóczi vezényelt el csapatokat egyes parancsnokok

³ Rákóczi Ferenc: *Vallomások. Emlékiratok.* Szerk. Hopp Lajos, 202. p.

⁴ Uo. 203-204. p.

⁵ Uo. 214. p.

alól. Ez a bizonytalanság sok gondot okozott a vezérkarnak, hiszen nem lehetett úgy haditervet végrehajtani, hogy az előírányzott csapatok egy része nem volt a táborban. *„Ha az ütközet szerencsés volt, hazatértek a zsákmánnyal. Ha szerencsétlen volt, ugyancsak hazatértek családjuk megvigasztalására.”*⁶

Okkal feltételezhető, hogy a fejedelem többek között e jellemzők miatt szándékozott idegen zsoldosokkal megkezdeni a harcot, azok fegyelmezettsége ugyanis ellensúlyozhatta volna a magyar csapatok szervezetalanságát, ugyanakkor a magyar könnyűlovasság mozgékonyásával jól kiegészíthette volna a gerincet alkotó zsoldos sereget. Ez a terv azonban nem sikerült, így a szabadságharc ideje alatt az önkéntes alapon szerveződött ún. mezei hadak alkották a fő erőt. Épp ezek a csapatok voltak a legfegyelmezetlenebbek. A kuruc sereg létszáma 1706-ban volt a legnagyobb, kb. 75–100 000 fő.

A tisztikar és a legénység

A felkelés kezdetekor nemcsak a közvitézek voltak parasztok, hanem tisztok is. A felkelők maguk közül választottak vezetőket, de a választott vezérek nem tudtak megfelelő fegyelmet tartani beosztottaik között. Előfordult, hogy a csapatok hadnagyuk vezetésével hagyták el a táborot, majd tértek vissza. A katonák szemében a választott tisztjeik csupán elsőők voltak az egyenlők között. A harcokban még engedelmeskedtek a parancsoknak, de amint felcsillant a zsákmányszerzés lehetősége, a fosztogatáson kívül már semmivel sem törődtek. E szemléletből sok kára származott a szabadságharcnak, hiszen több, már megnyert csata veszett el a portyázni induló csapatok szétszéledése miatt. Ezzel lehetővé tették, hogy a fegyelmezett császáriak rendezhessék soraikat, és végül megfordíthassák a csata kimenetelét. Így veszett el az 1704. december 26-án lezajlott nagyszombati ütközet és az 1710. január 22-i romhányi csata is, hogy csak a jelentősebbeket említsem.

Rákóczinak a szabadságharc egész ideje alatt komoly gondokat okozott a tisztikar képzetlensége és az altiszti állomány szinte teljes hiánya. Ez leginkább az első hónapokban mutatkozott meg. Az *Emlékiratokban* így ír erről: *„Hogy fegyelmet tarthassak, szükségképpen le kellett volna váltanom az első tiszteket, azokat a durva, szemtelen és részeg parasztokat, akikkel a nemesség nem akart együtt szolgálni.”*⁷

Amikor a vármegyék kezdtek csatlakozni, a fejedelem a tisztikart folyamatosan nemesekkel töltötte fel. A főtisztok minden esetben a főnemesség köreiből kerültek ki. Kivétel talán csak Bottyán János esete, aki végvári katonából küzdötte fel magát generálissá. De ez sem jelentett gyógyírt a problémára, mert a nemesi címhez nem mindig társult szakmai hozzáértés. Sokszor megesett, hogy szerény képességű tisztok kerültek kulcspozícióba. Ilyen volt Esterházy Antal, aki a császári hadseregben ezredesként szolgált, Rákóczi viszont generálissá, sőt a felső-magyarországi hadak kapitányává tette. Forgách Simon generális ekképpen

⁶ Rákóczi Ferenc: *Vallomások. Emlékiratok*. Szerk. Hopp Lajos, 260. p.

⁷ Uo. 263. p.

jellemzi a két hadsereg közötti különbséget: „... ez azért van, mert a németek reguláris katonák, bosszas gyakorlatozás van mögöttük, a magyarok ugyanakkor valamennyien könnyű fegyverzetű katonák, még nem regulárisak, és fegyverzetük sem ér fel amazokéval.”⁸

A nemesség térhódítása ellenére még maradtak parasztszármazású tisztek: Esze Tamás, aki a nemességet is elnyerte, Kis Albert, Czelber Orbán, Borbély Balázs, vagy az árulóvá lett Ocskay. Ezek mellett sok tiszt került ki Thököly egykori katonái közül. Főleg Károlyi Sándor generális seregében szolgáltak. Jellemzően duhaj, fegyelmezetlen társaság, akik inkább a gyors rajtaütéseket, a zsákmánnyal kecsgetető portyákat kedvelték, mintsem a nyíltzríni ütközetet. Ugyan harcedzett katonák voltak, de harcmódoruk ekkorra már korszerűtlenné vált. Rákóczi felismerte, hogy csupán rajtaütésekkel és portyákkal nem győzheti le a császári hadakat. Az 1708. június 6-án Egerben kelt levelében Károlyit bírálja az idejétmúlt portyázó harcmódor miatt: „*Jutbat ezért Kegyelmednek eszében: ha szintén csak a zsidói barctul fogvást is akarjuk felvenni annak okának keresését, azonnal meglátjuk, hogy az vala az kapitányoknak dicsőséges principiumja, hogy apró, s lopó portyákkal lopják ki ez világbul az németet, kiknek egyébb nyeresége alig vala, hanem hogy most is vágánk két németet, most is hozánk hármat?!*”⁹

Idegenek is szolgáltak Rákóczi tisztikarában. Főképpen németek és franciák, de tudunk lengyel és oláh tisztokról is. A németek sosem voltak megbízhatóak, nagy részük a megadásra kényszerített császári helyőrségek állományából került ki. Ilyen volt az a Sharudi is, akit jobb híján altisztból léptettek elő tisztté, és árulásával nagyban hozzájárult a nagyszombati vereséghez. Hozzá hasonlóan árulóvá lett Bremer ezredes. De pozitív esetek is adódtak, például a szabadságharcot a gyalogságnál végigharcoló Roth ezredes. A francia tisztek többsége mérnök volt, mint Lemaire, Damoiseau, Barsonville, Saint-Just; vagy tűzér, mint La Mothe ezredes. Emellett a fejedelem arról panaszkodik, hogy milyen sok szélhámos érkezik hozzá a konstantinápolyi francia követ ajánlásával. Róluk hamar kiderült, hogy egyáltalán nem értenek a hadviseléshez.

Rákóczi hadserege a szabadságharc egész ideje alatt szűkében volt a jól képzett, hozzáértő és fegyelmezett tisztekben. „... megtanultam, hogy egyikünk sem ért a taktikához, hogy hadaim jó szándékúak, de azon túl, hogy rosszul vannak fölfegyverezve, a tisztek sem tudják vezetni őket.”¹⁰

A legénységi állomány a jobbágykatonák és a vitélő rend tagjai mellett a vármegyék nemesi bandériumaiból állt. Ezekhez kisszámú zsoldos csapatok társultak, például a francia gránátosok. Még Bercsényivel érkeztek lengyel, orosz, román és tatár zsoldosok. De ezek száma elenyésző volt, a harcokban hamar lemorzsolódtak, vagy visszatértek hazájukba. De például Erdélyben, a hadsereg-jegyzékekben szerepel néhány havasalföldi és moldvai önkéntes is.¹¹ Nemzetiségi

⁸ Forgách Simon emlékiratai. In: *Rákóczi tükkör I.*, 497. p.

⁹ Bánkúti Imre: *Rákóczi hadserege 1703–1711*, 84–85. p

¹⁰ Rákóczi Ferenc: *Vallomások. Emlékiratok*. Szerk.: Hopp Lajos, 283. p.

¹¹ Magyarai András: *A kuruc mozgalom néhány vonása mai szemmel*. In: *Rákóczi évfordulók*. Történelmi tanulmányok, 16. p.

tekintetben az állomány gerincét magyarok, ruszinok, tótok és oláhok alkották. Akadt köztük néhány horvát és rác is, ezek a határőrnépek azonban elkötelezetten császárhűek maradtak és elkeseredetten harcoltak a felkelők ellen. A fejedelem 1703 őszén és 1704 elején több kiáltványt is intézett a rácokhoz, csatlakozásra szólítva őket, de nem ért el eredményt. Súlyosbították a helyzetet a kuruc hadak rác települések ellen intézett rablóportyái is. Hellepront János ezredes-kapitány 1704. február 26-án a páli réten kelt levelében számol be Károlynak a kuruc lovasok prédálásáról és a rác lakosság elleni kegyetlenkedésekről. A bosszú nem maradt el, amelynek szintén csak az ártatlan civil lakosság látta kárát. Mindkét hadsereg rekvirált, fosztogatott, kegyetlenkedett. Az elégtelen hadtáp miatt a katonák a hadműveleti terület lakosságától szereztek élelmet, ruházatot, lovakat, sőt fegyvert is.

A csapatok osztályozása

Jellegét tekintve Rákóczi hadseregét négy részre oszthatjuk: udvari, reguláris, mezei és zsoldos hadakra.

A legképzettebbek, legfegyverezettebbek, és legjobb felszerelt csapatok az *udvari hadak* voltak. A fejedelem személyes hadseregét képezték, fenntartásukat saját birtokainak jövedelméből fedezte. Leginkább rájuk illik a Thaly Kálmán által sugallt romantikus kép a nyalka, színes ruházatú, pompás fegyverzetű kurucról. Az udvari had volt az elit, olyan csapatok tartoztak ide, mint a palotás ezred, a zöld vadászok kompániája, a nemesi kompánia vagy a székely kopjás ezred. Jellemző a fegyvellemel kapcsolatos problémákra, hogy még a palotásoknál is előfordultak fosztogatások, erőszakos cselekmények. Ilyen eseményekről tesz panaszt a fejedelemnek Zathureczky István munkácsi udvarbíró 1706. február 3-án kelt levelében, amelyben a Lucskán állomásozó palotások visszaéléseit nehezményezi.

A *reguláris hadak* ellátottsága fegyverzet és ruházat tekintetében szintén jónak volt mondható. Rákóczi igyekezett minél több reguláris ezredet felállítani. Az 1705. február 7-én Kistopolcsányban kelt pátensében ifj. gróf Barkóczy Ferenc főcolonellust utasítja egy reguláris lovasezred felállítására: „*A szomszéd keresztyén országokban gyakoroltatott reguláris hadakozásnak módját akarván az hazában felállítani s arra jó eleve az baza fiait szoktatni, resokáltuk kegyelmesen, hogy azon előmeneteles hadi regulákra szoktatandó egy bizonyos regimentet az baza otthon lakos fiai közül...*”¹²

A *mezei hadak* az előbbiektől eltérő, változatos képet mutattak. Állományuk állandóan változott, a fegyverzetük sem volt egységes. Sok esetben elrongyolódott, az ellenségtől vagy a lakosságtól zsákmányolt ruházatot viseltek. Gyakorta inkább látszottak koldusoknak, mintsem katonáknak. Például Kenyheczi János ezredes-kapitány 1705. augusztus 31-én kelt levelében azt nehezményezi Rákóczi-nál, hogy ezrede egy éve nem kapott egyenruhát.

¹² Rákóczi Ferenc pátense ifj. gróf Barkóczy Ferenc főcolonellushoz. In: Bánkúti Imre: *Rákóczi hadserege 1703–1711*, 161-162. p.

A lovasság

A fejedelem hadseregének zömét a könnyűlovasság alkotta. Bányai Elemér leírása szerinti öltözéke: abaposztóból szabott dolmány, sarkantyús csizma, főveg, tarsoly, fehér vagy vörös kerek köpönyeg, forgós kalpag. Fegyverzetük: fringiakard, háromélű dragony, párpisztoly és karabély.¹³

A lovasság alapalakulata a kompánia volt. Egy lovasezred 10 századra oszlott, századonként 80-100 fő, közte 3 tizedes, 1 őrmester, 1 zászlótartó, egy fő- és egy alhadnagy, egy-egy furír (seregdiák), sebész, trombitás, nyeregartó és kovács.¹⁴

A gyalogság

A gyalogság másodrendű fegyvernemnek számított. Lassúsága miatt a portyákban ritkán vett részt. Rákóczi több helyütt is ír arról, hogy a nemesség vonakodik a talpasoknál harcolni, mivel azt rangján alulinak tartja. A harcokban többnyire a gyalogság szenvedte el a legnagyobb veszteséget. Öltözékük: magas süveg, dolmány, különböző színű csizma, sok esetben bocskor. Fegyverzetük változatos: görbe kard, lándzsa, fokos, balta, különböző puskák (lengyel, sziléziai és felső-magyarországi), muskéta, szakállas puska. Közkedvelt volt még az öblös hajdúpuska, a pulha, és használták a szuronyt is.

A gyalogsághoz tartoztak még a lövészek mellett az árkászok, hidászok és egyéb mesteremberek is.

A gyalogság csapatbeosztása: tizedalja, század, zászlóalj és ezred. Egy ezred 2-3 zászlóaljból állt, egy zászlóaljat pedig 4 század alkotott. A század összetétele: százados, kapitány, hadnagy, zászlótartó, strázsamester, furír, sebész, hat tizedes, tizenkét vicetizedes, két furírchitz, négy dobos, két ács és kb. százötven közlegény. Ahol két zászlóalj volt, az ezredhez tartozott még egy százfős gránátos század is.

A tüzérség

A szabadságharc kezdetén Rákóczi seregében még nem volt tüzérség. Az első négy kis tarackot Káló elfoglalásakor zsákmányolták. Ez a bázis bővült később fegyvernemmé, nagy erőfeszítések árán.

Személyi állományát illetően megjegyzendő, hogy itt szolgáltak legnagyobb arányban külföldiek, javarészt németek és franciák. A főtisztek nagy része is Franciaországból érkezett.

Különböző ágyúkat használtak: karthun, haubitza, falconette, sugárágyú, sugártarackok, seregbontók, 20-200 fontos mozsárágyú. Lövedékek: tüzes golyók, bombák, égő nyilak (például Szatmár ostrománál).¹⁵

A zsold

A hadsereg alapját az önkéntesek alkották, de kényszersorozás is folyt. Továbbá az állomány egy részét zsoldosok képezték. Az udvari és a reguláris

¹³ Bányai Elemér: *Rákóczi hadserege*. In: *Rákóczi Album II.*, 36-37. p.

¹⁴ Uo. 39. p.

¹⁵ Uo. 42. p.

ezredek rendszeres havi zsoldot kaptak, de a mezei hadaknál is fizettek hópénzt, bár ez utóbbiak kevesebbet kaptak, és az is sokszor elmaradt. A fegyvernemek között a lovasság volt a legjobban fizetett, bár az idegen tüzérségi tisztek juttatása is magasnak mondható. A legmagasabb zsoldot Bercsényi Imre generalissimus kapta: havi 1200 forintot, továbbá 150 forint személyre, és 300 forint lóra való tartást. Egy lovas ezredes zsoldja 200 forint, 12 forint személyre és 17 lóra való tartás. Egy gyalogos ezredes zsoldja 160 forint. Egy gyalogos közlegény zsoldja 3 forint, étellemezzel és ruházattal.¹⁶

A hadtápszervezet és munkája

A hadtápszervezetet teljes mértékben soha nem sikerült kiépíteni. Ezt jól tükrözik a harcoló csapatoknál érzékelt hiányosságok. Egy korszerű reguláris hadsereg felállításához és ellátásához fejlett iparra, mezőgazdaságra, utakra és jól működő pénzrendszerre van szükség. A korabeli Magyarországon ezek közül egyik sem volt a kor színvonalának megfelelő. Ezért a harcok folytatásához elengedhetetlenek voltak a külföldi pénzsegélyek. A francia támogatásokból évente 4000 katonára fegyverben tartását tudták biztosítani.

A régi törvények előírták, hogy a hadsereg étellemezése a megyék feladata. Itt alapvető probléma, hogy a szabadságharcot gyors, gyakori területserzések és -vesztések jellemezték, tehát a kuruc fennhatóság alá tartozó vármegyék területe állandóan változott. 1704 végén állították fel a Hadi Commissariatust és a magazinumok (élelemtárolók) hálózatát. Ezekben fegyver- és élelmiszer-tartalékokat halmoztak fel, ennek ellenére az étellemezés jellemzője továbbra is a lakosságtól való rekvirálás maradt. Kezdetben még a fegyvereket is az elfoglalt városok és falvak lakosaitól szereztek be.¹⁷

Felső-Magyarország nagy részének elfoglalása után javult a helyzet, mivel Kassa körül már korábban kialakult egy fegyvergyártó komplexum. Szervezett fegyvergyártás folyt Nagybányán és Besztercén. Fontos volt a Gömör megyei vasipari bázis. Tiszolcon új vasolvasztót alapítottak. Bár Európában ez idő tájt két nagy háború is dúlt, külföldről is sikerült fegyvereket behozni.

Fontos feladat volt még a sereg ruházattal való ellátása is. Ennek érdekében különösen sokat tettek Lónyay Ferenc és Beniczky Márton ruházati hadbiztosok. Posztót az örökös tartományokból, Sziléziából és Lengyelországból szereztek részért, marháért és borért. Az abaposztóért rézzel fizettek a balkáni és konstantinápolyi kereskedőknek. Az inget, lábbelit, süveget a vármegyéknek kellett biztosítaniuk. Az 1703. október 23-án, a tokaji táborban kelt levelében Rákóczi Kecskemét és Nagykőrös városának parancsolta meg, hogy két héten belül köpenyeket és fegyvereket szállítsanak seregének, különben hadat küld rájuk.

A hadtápbiztosok kizárólag birtokkal rendelkező nemesek voltak. Érdekes adat, hogy Lónyay és Keczer Sándor még kölcsönt is nyújtott az államnak.¹⁸

¹⁶ Bányai Elemér: *Rákóczi hadserege*. In: *Rákóczi Album II.*, 40. p.

¹⁷ Bánkúti Imre: *Rákóczi hadserege 1703–1711*, 236. p.

¹⁸ Uo. 237–239. p.

Rákóczi seregének harcmódora

A török háborúk során kialakult évszázados magyar harcmódor jellemzői: kerülni a frontális összecsapást, lesből, portyázásszerűen lecsapni, s meg-megújuló lovasrohamokkal felmorzsolni az ellenséget. Ez utóbbi módszert alkalmazták Herbeville tábornok ellen 1705-ben, kevés sikerrel. Mindez azonban már többnyire kevésnek bizonyult a császáriak modern hadseregével szemben. Igaz, Herbeville kapcsán, a zsidói vereséghez nagyban hozzájárult Károlyi bűnös tétlensége is. A kurucok győzelmeik nagy részét a rác és oláh határőr csapatokkal vagy kisebb német és magyar (labanc) egységekkel szemben aratták. Bercsényi Miklós főkapitány így ír a fejedelemnek címzett egyik levelében: *„Ez a volentér lélektől származó magyar soba bizony nem szegezi a bópénzhez és az Edictumhoz a maga kedvét... Akármicsoda obedienciára fogjuk is rendre az magyart, de későn szokik az másként barcolni, vagy űz, vagy szalad. Még Mátyás király ideiben sem magyar volt az fekete had. A magyar vitézséghez magabítség kell, az kapocánt nem szenved.”*¹⁹

Gróf Forgách Simon tábornagy, aki több reguláris ezredet is megszervezett, erdélyi főkapitánysága alatt felpanaszolta egy levelében, hogy a hadszervezés során heves nemesi ellenállásba ütközött, melynek szítója Pekry Lőrinc tábornok. A magyarokat, nemeseket és jobbágyokat egyaránt nehezen lehetett fegyelmezni és a reguláris harcmódorhoz szoktatni. A császári hadsereg begyakorolt hadmozdulatokkal vezényszóra harcolt, míg a magyarok virtusból, ösztönből.

A kuruc had feltűnően alkalmatlan volt a várak és megerősített városok ostromára és védelmére. A várakat körülzárással, kiéheztetéssel vagy árulás útján foglalták el. A várvédelem hatékonysága tekintetében pozitív példa Munkács várának az esete, ahol Szennyey parancsnoksága alatt a védők a fegyverletétel után még másfél hónapig kitartottak.

Erőfeszítések egy korszerű hadseregért

Mint az eddigiekből kiviláglik, Rákóczi mindent megtett, hogy lehetőségeihez mérten egy fejlett hadsereg élén szálljon szembe a nemzet szuverenitását eltíró bécsi udvarral. A már említettek mellett szorgalmazta a magyar vezényleti nyelv bevezetését is. Megalakította a Nemesi Társaságot, ahol fiatal nemeseket képeztek ki a korszerű hadviselésre. Külföldi tiszteket hívott, hogy megosszák tapasztalataikat.

Alapelveit ediktumokban fektette le. Ilyen volt az 1707-ben elfogadott *A Magyar Országi Confederált Nemes Statusok és Rendek részéről szabott Hadi Regulák, Articulusok, Edictumok és Törvények*. Az ugyancsak 1707-es *Regulamentum Universiale* is a haderővel kapcsolatos kérdéseket tárgyalja. Az országra kiterjesztett hadszervezet területi egységei a generelátusok voltak, mint a kassai, érsekújvári, dunántúli, erdélyi stb.²⁰ Persze, ezek száma és területe a harci helyzet függvényében változott.

¹⁹ Bánkúti Imre: *Rákóczi hadserege 1703–1711.*, 51. p.

²⁰ Uo. 152. p.

Összefoglalás

II. Rákóczi Ferenc hadserege – mint láthattuk – felkelő parasztok önkéntes csapataiból fejlődött tulajdonképpeni hadsereggé, amely a kialakulás körülményeiből fakadó hátrányokat mindvégig magán viselte. Legfőbb hiányosságai: felszereltségbeli, logisztikai hátrányok, a tudatlanság, fegyelmezetlenség, a változó személyi összetétel, az elavult harcmódor, a tisztikar képzetlensége, a rendi és személyi ellentétek. Ennyi nehézség, és a főbb csaták elvesztése mellett Rákóczi serege mégis nyolc évig helyt tudott állni a korabeli Európa egyik legjobb és legnagyobb hadseregével szemben. Bár Bécs kétfrontos háborút viselt, még így is lett volna elég ereje leverni a szabadságharcot. Fontos tényező volt a francia segítség, de a legfontosabb mégis a lakosság támogatása. Végző soron a kurucok hazai földön folytatták küzdelmüket, még ha ezt sokszor el is felejtették. A lakosság németek elleni gyűlölete és II. Rákóczi Ferenc tekintélye alapvető feltétele volt a szabadságharc kirobbanásának és a többévi sikeres hadakozásnak.

A kuruc hadak elharapódzó fosztogatásai és a trencsényi csatavesztés utáni elkeseredés változásokat hozott. Erdélyben és a Dunántúlon a parasztok gyakran puskatűzzel fogadták a kurucokat.²¹ Ilyen esetekről számol be Béri Balogh Ádám 1710-ben a Dunántúlon. A nemesség passzivitása és a parasztság fokozódó ellenséges magatartása megpecsételte a hadsereg, és ezzel együtt az egész szabadságharc sorsát: a további harc lehetetlenné vált.

Az utolsó hónapokban egyes területeken adószedésre, az ellenszegülő jobbagyok megrendszabályozására használták a hadsereget, mely alapjában véve alulról szerveződött nemzeti sereg volt, amit a vezető posztokat betöltő nemesség végül a saját céljaira is felhasználta. A szabadságharc egész ideje alatt a hadsereget és a népet szoros szálak fűzték össze. A fejedelem írja az *Emlékiratok*ban: „*Ha a legutóbbi háború alatt különválaszthattam volna katonákat a néptől, könnyebben folytathattam volna a háborút.*”²²

LENGYEL JÁNOS

BIBLIOGRÁFIA

Rákóczi Album. II. Rákóczi Ferenc és kurucái. A Pesti Napló előfizetőinek készült kiadás. Hornyánszky V. cs. és kir. Udvari Könyvnyomdája, Budapest.

Rákóczi évfordulók. Történelmi tanulmányok. A Sárospataki Rákóczi Múzeum Füzetei. Rákóczi Múzeum Baráti Köre. Sárospatak, 1994.

Köpeczi Béla: *Tanulmányok a kuruc szabadságharcok történetéből.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004.

Rákóczi tükör I. Naplók, jelentések, emlékiratok a szabadságharcról. Szerk.: Köpeczi Béla, R. Várkonyi Ágnes. Szépirodalmi Könyvkiadó. Budapest, 1973.

Bánkúti Imre: *Rákóczi hadserege 1703–1711.* Zrínyi Katonai Kiadó. Budapest, 1976.

Rákóczi Ferenc: *Vallomások. Emlékiratok.* Szerk.: Hopp Lajos. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1979.

²¹ Bánkúti Imre: *Rákóczi hadserege 1703–1711*, 98. p.

²² Rákóczi Ferenc: *Vallomások. Emlékiratok*, 262. p.

MŰVELŐDÉSI ÉLETÜNK KRÓNIKÁJA

2006 december – 2007 január

ELISMERÉSEK

❖ 50. születésnapja alkalmából **Balla D. Károly** költő *Fegyir Potusnyak-díj*ban részesült.

❖ A Megyei Filharmónia **Magyar Melódiák** együttesét *Zádor Dezső-díj*jal, **Bulecza Gábor** képzőművészt *Boksay József- és Erdélyi Béla-díj*jal tüntették ki.

❖ A Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társaságát *A Kisebbségekért díj*jal tüntette ki **Gyurcsány Ferenc**, a Magyar Köztársaság miniszterelnöke.

❖ Az *Együtt* 2006. évi nívódíját **Fodor Géza** (vers kategória), **Lengyel János** (próza kategória) és **Kovács Gábor** (tanulmány kategória) kapta.

❖ **Bucsella József, Milován Sándor és Varga János** a *Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje* kitüntetésben részesült.

❖ **Nagy Zoltán Mihály** író Budapesten a *Magyar Kultúra Lovagjává* avatták.

❖ A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága elismerő *oklevelét* kapták: **Kocsis Mária**, a Beregszászi Bethlen Gábor Magyar Gimnázium igazgatóhelyettese, **Balla Pál** képzőművész, **Bodák Erzsébet**, az Ungvári Járási Könyvtárhálózat főmódszerésze, **Molnár Zsolt** címerkutató és -festő, **Az Igazi Kárpáti Igaz Szó szerkesztősége, Grigora Éva**, a Nagyszőlősi Járási

Művelődési Osztály módszerésze és **Sepa János**, a Beregvidéki Múzeum igazgatója.

❖ **Árpa Péter**, az Ungvári Dayka Gábor Középiskola igazgatója *Ortutay-díj*ban részesült.

❖ **Nagy Béla**, a Kárpátaljai Református Egyház diakóniai osztályának vezetője és **Ráti József**, az e-Centertelenet projekt lebonyolítója megkapta a *MÉKK Nívódíját*.

❖ Beregszászban *Az Év Embere* elismerésben részesült **Nagy Béla**, a KRE diakóniai osztályának vezetője, **Gábor Péter**, a Kelet-Európai Misszió vezetője és **Gerevich János**, az Advance Kárpátaljai Tanácsadó és Fejlesztő Központ vezetője.

❖ **Petei Judit** megyei képviselőt, a tiszakeresztúri Mikeland Konzervgyár igazgatóját **Viktor Juscsenko** államfő *A Munkáért és Kitartásért* érdeméremmel tüntette ki.

ESEMÉNYNAPTÁR

December

❖ A kárpátaljai képzőművészek Révész Imre Társasága és a KMKSZ szervezésében, a Bartók jubileumi év alkalmából képző- és iparművészeti kiállítás nyílt a Kárpátaljai Megyei Néprajzi Múzeumban.

❖ Beregszászban kiállítás nyílt **Bökényi Anna** keramikus és festőművész munkáiból.

❖ Az ungvári járási Téglás község kulturális házában gálakoncerttel ünnepelték meg a Rózsa népdalegyüttes fennállásának 20. évfordulóját.

❖ A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola nagytermében megnyílt a Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társasága tagjainak év végi összegző kiállítása.

❖ Beregszászban megtartotta közgyűlését a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség.

❖ Kortárs kárpátaljai költők műveiből rendezett szavalóversenyt az Ungvári járás iskolásainak részvételével a MÉKK és a KAMOT. A vetélkedőnek az Ungvári Drugeth Gimnázium adott otthont.

❖ A beregszászi járási Bótrágy községben felújították és újraavatták a sztálini munkatáborok és a II. világháború áldozatainak emlékművét

❖ A MÉKK, az UMDSZ Ifjúsági Szervezete és a Kárpátaljai Vállalkozásfejlesztő Központ az Ungvári Bábszínházban jótékonyági koncertet rendezett a történelmi egyházak javára.

❖ Az eszenyi templomban beiktatták tisztségükbe az Ungi Református Egyház-megye esperesét és tisztségviselőit.

Január

❖ Beregszászban hagyományosan megemlékeztek **Petőfi Sándor** születésnapjáról. A költő szobránál tartott ünnepség résztvevőit **Pirigy Béla**, a BMKSZ elnöke köszöntötte, beszédet mondott **Csobolya József** és **Zubánics László**.

❖ A MÉKK és a KAMOT meghívására

vidékünkön vendégszerepelt a Karaván Művészeti Alapítvány támogatásával működő budapesti Pikoló Színház.

❖ **Gyurcsány Ferenc** magyar miniszterelnök vidékünkre látogatott. A hivatalos program keretében találkozott a kárpátaljai magyarszervezetek és a KRE vezetőivel, megyei képviselőkkel. **Viktor Jusczenko** államfővel közösen felavatta a Csongori Általános Iskola új épületét, majd Munkácson tárgyalt az ukrán államfővel.

❖ A KMKSZ és a Beregszászi Művelődési Ház szervezésében a Verke-parti városban megtartották a XII. Kárpátaljai Magyar Zenésztalálkozót.

❖ Magyarországi és határon túli művelődésszervezők, polgármesterek, civil szervezetek vezetői, írók és újságírók tanácskoztak Tiszaújvárosban az észak- és kelet-magyarországi megyék, valamint a felvidéki, kárpátaljai és a romániai Szatmár megye intézményei és civil szervezetei közötti kulturális kapcsolatokról. A rendezvényen többek közt előadást tartott **Pomogáts Béla**, az Anyanyelvi Konferencia elnöke és vidékünk képviselőjében **Dupka György**, a MÉKK elnöke.

❖ *A vörösbőr ünnepe* címmel Munkácson tizenkettedik alkalommal rendeztek borfesztivált.

❖ A beregszászi református templomban beiktatták az egyházkerület új tisztségviselőit: **Zán Fábrián Sándor** püspököt, **Nagy Béla** főgondnokot, **Héder János** lelkészi és **id. Halász Dezső** világi főjegyzőt.

❖ Vidékünk számos magyarlakta településén megünnepezték a Magyar Kultúra Napját. A rendezvényt sorozat a kisgejőci Gyöngykalásri Ifjúsági Együttes színvonalas műsorával kezdődött a Munkácsi Humán-Pedagógiai Főiskola aulájában. Az Ungvári Dayka Gábor Középiskolában az ünnep tiszteletére megtartották a hagyományos Himnusz- és Szózatmondó versenyt, a Kárpátaljai Nemzetiségek Kulturális Központjában *Kötődések és kihívások* címmel értelmiségi fórumot rendeztek, amelynek fő előadója **Pomogáts Béla**, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága elnöke volt; a MÉKK szervezésében kiállítás nyílt a magyarlakta települések **Molnár Zsolt** címerkutató és -festő által felújított ősi címereiből és címeres zászlóiból; a megyei bábszínházban az eszenyi Ritmus néptáncegyüttes és **Filep Anita** énekes műsorának keretében átadták a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága elismerő okleveleit; a KMKSZ a Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház Shakespeare *Hamlet* című drámájának alapján **Vlad Trockij** által bemutatott *Halál-álmom* című darabjának rendezettségével ünnepelt a Kárpátaljai Megyei Zenei-Drámai Színházban. Beregszászban az ünnepség **Kölcese Ferenc** emléktáblájának megkoszorúzásával kezdődött, majd a Bereg könyvesboltban folytatódott, ahol szintén **Pomogáts Béla** mondott ünnepi beszédet, átadták az *Együtt 2006.* évi nívódíjait, bemutatták a folyóirat legújabb számát és a kárpátaljai pályakezdő írók, költők *Új Vetés* című antológiáját.

❖ A nagyszőlősi ferences rendház kápolnájában megnyílt **Harangozó Miklós** festőművész tárlata.

❖ Budapesten, a Magyarok Házában irodalmi estet rendeztek kárpátaljai származású írók és költők részvételével, amelynek keretében bemutatták **S. Benedek András** *Itthonalantul, Ígyártó Gyöngyi* *A máramarosi koronavárosok* és **Mester Magdolna** *Zéró-állapot* című könyvét. **Füzesi Magda**, **Lengyel János** és **Bakos Kiss Károly** a műveikből adtak ízelítőt. Az est vendége volt **Vári Fábian László** költő.

❖ A MÉKK szervezésében **Ortutay Elemér** görög katolikus lelkészre emlékeztek tisztelői az ungvári Kálvária temetőben.

❖ Visken megalakult a Vesta Nőegylet, amelynek célja jótékonyági és kulturális rendezvények szervezése.

❖ Borkóstolóval egybekötött farsangi mulatságot rendezett a Beregdédai Nyugdijasklub.

❖ Az Ungváron bejegyzett Ukrán–Magyar Jogi Konzultációs Központ kárpátaljai jótékonyági szervezete megkezdte kiszállásos jogi konzultációit. Az első helyszín Nagydobrony volt, ahol **Jaroszlav Lazur**, a jogtudomány kandidátusa és **Dupka Nándor** segédjogász jogi tanácsokkal szolgált a lakosságnak.

❖ A magyarországi Fehérgyarmaton megalakult az Ung–Tisza–Túr Európai Együttműködési Csoportosulás, amelynek egyik alapítója a **Lőrincz Béla** gáti polgármester vezette Beregvideki Határmenti Önkormányzati Társulás.

D. GY.

ÚJ KÖNYVEK

Megjelent:

S. Benedek András: **Itthonatlanul.** Válogatott versek. *Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2006.*

Fakász Mihály: **Sasfészek a Latorca völgyében.** A munkácsi vár története. *Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2006.*

Fodor Géza: **Hamvazó Hold a jávoron.** Versek. *Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2006.*

Papp Ildikó: **Holtunkiglan.** Regény. *Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2006.*

Riskó Marianna: **Ferencesek Nagyszőlősen.** *Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2006.*

Új Vetés. Pályakezdő fiatalok antológiája. *Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2006.*

Előkészületben:

S. Benedek András: **A kárpátaljai magyar írás.** Kismonográfia. *Intermix Kiadó.*

Dupka György: **'56 hatása Kárpátalján és a volt Szovjetunióban.** Dokumentumgyűjtemény. *Intermix Kiadó.*

Füzesi Magda: **Szöttes pirossal, feketével.** Versek Ivan Petrovics fordításában. *Intermix Kiadó.*

Kovács Vilmos: **Holnap is élünk.** Regény. *Intermix Kiadó.*

Kovács Vilmos: **Válogatott versek.** *Intermix Kiadó.*

Pilipkó Erzsébet: **A kárpátaljai magyar katolikusok etnikai és vallási identitásának vizsgálata az 1989-es változások kapcsán.** Monográfia. *Intermix Kiadó.*

Ukrajnai magyar szervezetek, intézmények, közéleti személyiségek adattára. *Intermix Kiadó.*

Zubánics László: **Víz tükrére történelmet írni...** Tanulmányok. *Intermix Kiadó.*

Zselicki József: **Hír.** Versek. *Intermix Kiadó.*

SZERZŐINK

Bagu László (1970) Budapest
Bakos Kiss Károly (1977) Beregújfalú
Bartha Gusztáv (1963) Nagybereg
Becske József Lajos (1965) Visk
S. Benedek András (1947) Budapest
Czébely Lajos (1951) Visk
Dupka György (1952) Ungvár
Fecske Csaba (1948) Miskolc
Ferenczi Tihamér (1941) Badaló
Fodor Géza (1950) Dercen
Füssi-Nagy Géza (1946) Budapest
Kocsis Csaba (1959) Berettyóújfalú
Kovács Vilmos (1927–1977)

Kudla György (1973) Ungvár
Lengyel János (1973) Beregszász
Mats Traat (1936) Tallinn
Nagy Zoltán Mihály (1949) Csonkapapi
Orosz István (1951) Budakeszi
Penckőfer János (1959) Beregszász
Pomogáts Béla (1934) Budapest
Rékasy Ildikó (1938) Szolnok
Szabó István Keve (1986) Sárospatak
Veres Péter (1943–2004)
Vári Fábán László (1951) Mezővári
Weinrauch Katalin (1944) Beregszász
Závodszy Géza (1939) Budapest

E számunkat Veres Péter képzőművész munkáival illusztráltuk

NINCS HOVÁ

FECSE CSABA VERSE

KOCSIS CSABA ZENÉJE

Vol - na hon - nan, de nincs ho - vá, ___ a - zért még - se ma - rad - hat itt, bár
ü - res kéz - zel ér - ke - zett, ___ ma - gá - val visz majd va - la - mit, a
má - sik - ből ___ egy da - ra - bot, be - lő - le, a - ki még ma -
rad, a - ki ve - le telt ___ el egy - kor, és fény - lett tő - le, mint a nap.

Volna honnan, de nincs hová,
azért mégse maradhat itt,
bár üres kézzel érkezett,
magával visz majd valamit,

a másiktól egy darabot,
belőle, aki még marad,
aki vele telt el egykor,
és fénylett tőle, mint a nap.

NAGY GÁSPÁR

VALAHOL ÖRÖKKÉ

*Valahol mindig eltűnik
valahol mindig megtalálják
valahol mindig temetik
valahol mindig exhumálják*

és

*örökké nekünk szegezik
örökké fényes ellenpélda
örökké rajtunk keresik
örökké mégis bennem él ma!*

EGYÜTT

AZ EGYÜTT 2006. ÉVI REPERTÓRIUMA

Versek

- ADY ENDRE: A mindegy átka III. h. b.
 ANTAL ATTILA: Csodaszarvas, Kiűzetés, Jövő és eredet II. 8-9.
 BAKOS KISS KÁROLY: Legyen vers, Utcazenész, Így I. 3.; A költő
 hogyha..., Búcsúzás-töredék, Portré, Ceterum censeo II. 47.; Dal, Permutáció,
 Amikor már III. 63.; Ahogy, Mint az a nő IV. 22.
 BÁN OLIVÉR: Fehér I., Fehér II., Vadnyom IV. 30-31.
 BECSKE JÓZSEF LAJOS: átkozott szerepben I. 28.; Félelem II. 52.;
 Magyar sors III. 3.; Szárnyakon IV. 23.
 BELLA ISTVÁN: Legenda IV. h. b.
 S. BENEDEK ANDRÁS: Munkács I. 16.; Húsvét, hófehér gyászban,
 Kufárok ideje II. 19.; Corvin köz 2006, Szép új világ III. 12-13.; Őszi dal, Téli
 kert IV. 4-5.
 O. BODNÁR ISTVÁN: szüzérme, Lucifer pontja IV. 31-32.
 CZÉBELY LAJOS: Quo vadis? I. 17.; Nyár a hegytetőn II. 3.; Táj
 víztükörben III. 39.; Kormával az éj, Eleitől fogva IV. 13-14.
 CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY: A szabadság II. h. b.
 DÁVID SASS PIROSKA: A költészet csodája, Hangulat, Színház IV. 15.
 DOBOZI ESZTER: Hegyek, Föl-le... II. 44-45.
 FECSKE CSABA: Ungarische vers, Hat haiku IV. 25-26.
 FERENCZI TIHAMÉR: Időtlenül, Film I. 27.; Kúszik, Az égig, Biztatás,
 Jóslat, Magányom kulcsa, Konklúzió II. 31.; Kiszólás, Zümmögő, Elveszejt
 III. 78.; Záporban, Sóhaj, Epizód IV. 15.
 FINTA ÉVA: Evokáció csillagos ég alatt, Otthon III. 64-65.
 FODOR GÉZA: Új Atlantisz II. 42.; Kései ős, november; A távolodó
 emléke; Katarzis, 1956 III. 15-16.; Viharos Hold a jávoron . IV. 3.
 FÜZESI MAGDA: Kagylóének II. 30.
 HEVESI KOVÁCS JÁNOS: a szépség oltára, magány II. 46.; üzenet III.
 64.; öt perc a senki földjén, megoldják IV. 39.
 JÓKAI ANNA: A sátán örül II. 29-30.
 JUHÁSZ GYULA: Testamentom I. h. b.
 KORPA TAMÁS: Amíg az infúzió lecsöpög, „Es oz gyimilcsnek ül keserőü
 volá vize” IV. 28-30.
 MESTER MAGDOLNA: Tetszhalottak balladája, Dobozházak mentén,
 Futószalag I. 44-45.
 NAGY ZSUKA: hangok feketében, ünnep IV. 40-41.

- OLÁH ANDRÁS: Babylon pusztulása, mérlegelve, megőriztem II. 10-11.
 PENCKÓFERJÁNOS: [Meggyengültem, Uram...] I. 7-8.; [Ó, Édesistenem...]
 II. 21-22.; Aprócska fohász, hogy a közös fájdalomnak közös mondata lehessen,
 hogy a nagyra nővő Énben sokan felismerjék arcukat III. 38.; Lyra societatis
 IV. 22.
 RÉKASY ILDIKÓ: „Másság” II. 22.
 K. ROJÁK ANGÉLA: Múlt és jövő, pillanat II. 18.; Gyertyafénynél IV. 14.
 SISKA PÉTER: Állókép, A városon át, Külső terek IV. 38.
 SZILÁGYI SÁNDOR: duality; hallgatagon elkapta fogával a golyót I. 32-
 33.; szakadt hang; álarc II. 48-49.; mást nem; akik ellenzik és akik támogatják
 a pornófilmeket IV. 46-47.
 TAMÁS TÍMEA: Reminiscencia, Keresés II. 6-7.;
 TATÁR BALÁZS JÁNOS: esLehetőségek, Lencseszemek IV. 33-34.
 TÓTH FERENC: Magyarország falaira III. 54.
 VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Ördöglakat I. 34.; Kannibál évszakok II. 41.
 VICZAI HENRIETTA: Vágyak után, Lélekpihenő, Képzelt éj IV. 35.
 ZSELICKI JÓZSEF: piros, fehér, zöld I. 9-10.; farsang, tavasz, vihar II. 43.

Szép próza

- BALAJTHY ÁGNES: Csirkemáj és bodzaszag IV. 36-37.
 BARTHA GUSZTÁV: Panoptikum I. 35-44.; II. 32-40.; A tanítvány III.
 43-53.
 HORVÁTH SÁNDOR: Álmos tájakon járok I. 29-31.
 LENGYEL JÁNOS: A sárkányra várva, Tanácstalanul, Egymásra utalva
 III. 79-80.
 PAPP ILDIKÓ: Noria terhe IV. 16-21.
 SCHÖBER OTTÓ: Lánctalp tépte emlékek III. 60-62.
 SZÖLLŐSY TIBOR: (Kisebbségi) önéletrajz II. 50-52.; Az elmaradt
 sakkparti III. 55-59.
 TÓTH FERENC: Rejtély II. 53-56.
 VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Tábori posta I. 18-25.; II. 12-18.; III. 68-74.;
 IV. 6-12.

Kárpátaljai ruszin népballadák

- A részeges anya eladja lányát, A leányanya I. 48-49.; Egymástól tiltott
 szeretők II. 57-58.; A szeretet próbája, A zsvány felesége III. 81-82.; Vő-rabolta
 anyós IV. 48. (VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ fordításában)

Tanulmány, recenzió, jegyzet, interjú

- ALFÖLDY JENŐ: „Az idő... a költőnek dolgozik” II. 63-64.
- BARZSÓ TIBOR: Kétnyelvű József Attila-kötet I. 61-63.; ’56-os emlékeimből III. 26-30.
- S. BENEDEK ANDRÁS: József Attila – ruszinul, avagy kisebbségi kultúrák sorsa Európában I. 57-60.; Visk, megírva; A máramarosi koronavárosok; „Kimegy a lelke, marad a test” II. 59-62.; Vallomás Dupka György ’56 és *Kárpátalja* című könyve kapcsán III. 83-87.
- BERTHA ZOLTÁN: Szépség és méltóság I. 50-54.; Tamási Áron szobra előtt IV. 49-54.
- BOTLIK JÓZSEF: A miniszterelnöki bársonyszéktől a börtönig I. 75-90.; *Kárpátalja* mai demográfiai helyzetének történelmi előzményei IV. 65-73.
- DUPKA GYÖRGY: A szabadságharc eltiprását *Kárpátaljáról* (is) irányították III. 17-25.
- CZÉBELY LAJOS: Töprengéseim ezerkilencszázötvenhatról III. 4-7.
- FECSKE CSABA: Az Új Holnap Stúdió IV. 27.
- IVASKOVICS JÓZSEF: A zene világa – világtalanoknak II. 65-72.; *Credostory* IV. 83-89.
- JANKOVICS MÁRIA: Magamról III. 95.
- KOVÁCS ANDRÁS: Barangolás *Kárpátalján* I. 73-74.
- KOVÁCS GÁBOR: Vallásos-metafizikai motívumok Mester Magdolna költészetében I. 64-68.; Radikális én II. 73-80.; Beavatás, avagy a szintáttörés élménye Hamvas Bélánál IV. 55-60.
- KUDLA GYÖRGY: Új kötet a *Hodinka-hagyaték*ból I. 69-70.
- LENGYEL JÁNOS – BAKOS KISS KÁROLY: Lehetőség és felelősség I. 4-6.; LENGYEL JÁNOS – KOSZTÁK ISTVÁN: „...Üzenetem: a Szépség” II. 4-5.; Szabó Dezső példamutató hazafisága IV. 42-45.
- LUSZTIG KÁROLY: Töredékek – kitépelt lapok III. 75-78.
- MÁRKU ANITA: Társadalomtudományi tanulmányok *Kárpátaljáról* I. 71-72.
- PASZTELLÁK ISTVÁN: Emlékképek 1956-ból III. 40-42.
- POMOGÁTS BÉLA: Szabó Dezső Ungváron I. 11-15.; *Ötvenhat* – mint nemzeti stratégia III. 8-11.
- ROJÁK VINCE: A nemzettudat és a személynévválasztás II. 81-83.; Névadási sajátosságok az irodalmi művekben IV. 61-64.
- TÓTH FERENC: Mérföldkö(ny)vek I. 55-56.
- VÁRI FÁBÁN LÁSZLÓ – (...): „Jólesik felébredni” III. 31-37.
- WEINRAUCH KATALIN: „Ezüstgitár” III. 66-67.

Új Vetés

HEVESI KOVÁCS JÁNOS: Látomás XIII.; labirintus; szellem-paripa; para-doktor; kiszólás I. 46-47.

PAPP ILDIKÓ: Valami megszakadt II. 23-28.

Szerkesztői oldal

NAGY ZOLTÁN MIHÁLY: Mitől prűszköl a szerkesztő? I. 26.; Apadó források II. 20.; „Leomló múlt alatt” III. 14.; Visszhang nélkül? IV. 24.

Ahol élünk

KOVÁCS PÉTER: A történelmi Ungvár környéke II. 84-90.; IV. 74-82.

Művelődési életünk krónikája

D. GY.: I. 91-95.; II. 91-95.; III. 88-94.; IV. 90-94.

Új könyvek – Szerzőink

I. 96.; II. 96. III. 96.; IV. 95-96.

Megzenésített vers

BARTAL KLÁRI-IVASKOVICS JÓZSEF: Májusi fohász II. h. b. b.

BODNÁR ÉVA-IVASKOVICS JÓZSEF: Szülőföld III. h. b. b.

KÁNYÁDI SÁNDOR-IVASKOVICS JÓZSEF: Két nyárfa IV. h. b. b.

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ-KOCSIS CSABA: Apámmal utazunk... I. h. b. b.;

Illusztrációk

BECSKE JÓZSEF LAJOS: IV. 5, 38, 47, 82, 89.

JANKOVICS MÁRIA: III. 3, 38, 59, 67, 87, 95.

KOSZTÁK ISTVÁN: II. 28, 40, 42, 43, 45,

OROSZ ISTVÁN: I. e. b.; II. e. b.; III. e. b.; IV. e. b.

SZENTI ERNŐ: I. 8, 15, 25, 31, 33, 60, 95.